

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT.

I.

RINGSTED
FOLKETIDENDES BOGTRYKKERI.
1912.

AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT.

I.

RINGSTED
FOLKETIDENDES BOGTRYKKERI.
1912.

Redaktionsudvalget: Højskoleforstander, cand. mag.
L. F. la Cour, Hindholm, Formd. Adjunkt, Dr. phil. H.
Ussing, Sorø. Redaktør J. U. Christensen, Ringsted.

Umiddelbart før der lægges sidste Haand paa denne Aarvog, kommer det Sørgebudskab, at *Kong Frederik den Ottende* pludselig er afgaaet ved Døden om Aftenen den 14de Maj under et Ophold i Hamborg paa Hjemreisen fra Syden til Danmark.

Dette Dødsfald fylder alle Sind med dyb Alvor, ikke mindst fordi Kongen døde borte fra det Folk, hvis Kærlighed det var hans Attraa at vinde, og hvis Kærlighed han i saa højt Maal havde vundet.

Ved hans Baare samles det danske Folk i enstemmig Erkendelse af, at det Maal, Kong Frederik den Ottende havde sat sig: at være *en god Konge* for sit frie Folk, lykkedes det ham at naa, saavidt som dette var muligt i hans korte Regeringstid.

Æret være hans Minde!

Siden det første historiske Amtssamfund — for Ribe Amt — blev stiftet i 1902, har saa godt som alle danske Amter fulgt Eksemplet og dannet historiske Samfund. I flere Aar har der været Stemming for at oprette et lignende Samfund i Sorø Amt, og rundt om, i By og paa Land, har der siddet interesserede Folk og ventet paa, at Sagen skulde blive bragt paa Bane, men ikke selv følt Lyst til at gøre Begyndelsen. Den 12. Oktober 1911 samledes i Sorø efter udgaaet Opfordring en lille Kreds af Mænd fra Amtet, og her dannedes da „Historisk Samfund for Sorø Amt“.

Det blev fastslaaet, at Samfundets Formaal er at vække og styrke den historiske Sans og uddybe Forstaelsen af Fortidens Minder i den store Befolkning indenfor Amtets Grænser, og dette Formaal søges naaet ved at afholde offentlige Moder med historiske Foredrag rundt om i Amtet og ved at udgive en Aarbog — og om muligt andre mindre Skrifter —, der indeholder Skildringer vedrørende Amtet og dets Historie i jævn og let læselig Form, og som tilsendes Medlemmerne. Der blev vedtaget Lov, som skal forelægges og revideres paa Samfundets Generalforsamling i September 1912, og til at lede Samfundets Anliggender indtil første Bestyrelsesvalg blev der valgt et foreløbigt Forretningsudvalg, som bestaar af: Gaardtøjer J. Andersen, Nebel, Redaktør J. V. Christensen, Ringsted, Højskoleforstander la Cour, Hindholm, Adjunkt Gotzsche, Herlufsholm, og Adjunkt, Dr. phil. Ussing, Sorø; la Cour blev Udrulget's Formand, Gotzsche dets Sekretær.

Gennem Deltagerne i Mødet blev der derefter ud-

sendt Anmodning til en Del Mænd og Kvinder i Amtet om ved deres Underskrift at støtte og anbefale et offentligt Opraab, hvorved „Historisk Samfund“ kunde hverve en fast Kreds af Medlemmer. Denne Anmodning blev overalt vel modtaget, saaledes at Udvalget i Januar 1912 kunde udsende følgende Opraab, anbefalet af 120 Mænd og Kvinder fra Amtet:

„Der er i vor Tid en stærk og levende Interesse for vort Fædrelands Historie og Fortidens Minder. For at værne om denne Interesse og vække den hos dem, der ikke tilfulde forstaar Betydningen af Kendskab til deres Egns og Landets Historie og Minder, er de historiske Samfund fremstaaet.

Et saadant

Historisk Samfund for Sorø Amt

blev dannet ved et Møde i Sorø den 12. Oktober 1911. Samfundet vil afholde offentlige Foredrag rundt om i Amtet og vil udgive en Aarbog og mulig andre mindre Skrifter, der indeholder Skildringer vedrørende Amtet og dets Historie i jærn og let læselig Form. Derfor opfordrer undertegnede, der danner det foreløbige ledende Udvalg, alle Mænd og Kvinder i Amtet, der føler Interesse for denne Sag, til at indmelde sig som Medlemmer af „Historisk Samfund“: Medlemsbidraget er mindst 2 Kroner aarlig eller mindst 25 Kroner een Gang for alle.“

Opraabet blev optaget, gratis i saa godt som alle Amtets Blade: for denne Velvilje fra Bladenes Side bringer Udvalget dem herred sin Tak.

Maatte da nu „Historisk Samfund“, som hermed udsender sin første Aarbog, saa Held til i enhver Henseende at virke efter sit Formaal!

Dronning Dagsmars Død.

Dronning Dagmar ligger udi Ribe syg,
til Ringsted lader hun sig vente;
alle de Fruer, i Danmark er,
dem lader hun til sig hente.

Udi Ringsted hviles Dronning Dagmar.

„I henter mig fire, I henter mig fem,
I henter mig at de vise!
I henter mig liden Kirsten,
Hr. Karls Søster af Rise!“

Liden Kirsten ind ad Døren tren
med Tugt og megen Somme;
Dronning Dagmar sidder hende op igen,
hun favned saa vel hendes Komme.

„Kan Du læse og kan Du skrive
og kan Du løse min Pine,
da skal Du slide rød Skarlagen
og ride Graaganger' mine.“

„Kunde jeg læse og kunde jeg skrive,
jeg gjorde det alt saa gærne;
det vil jeg for Sanden sige:
eders Pine er haarder' end Jærne.“

Saa tog hun Sankt Mari Bog,
hun læste, alt det hun kunde;
hun kunde ikke Lyset paa Kronen se:
saa saare hendes Øjne de runde.

De ledte hende ud, de ledte hende ind,
det blev jo længer og værre:
„Imedens det kan ej bedre vorde,
I sender Bud efter min Herre!“

Det da var den liden Smaadreng,
han lod ikke længe lide;
han rykte Sadel af Bjelken ned,
lagde den paa Ørs hin hvide.

Kongen han stander paa Højeloftsbro,
og ser han ud saa vide:
„Og hisset ser jeg en liden Smaadrenge,
saa sørgelig mon han kvide.

Hisset ser jeg en liden Smaadrenge,
saa sørgelig mon han traai;
det raader Gud Fader i Himmerig,
alt hvor Dagmar hun maa!“

Ind kom liden Smaadrenge,
og stedtes han for Bord:
„Vil I noget med Dronningen tale,
I vide hende snarlig Ord!“

Dankongen slog det Tavlbord sammen,
at alle de Tærninge sjunge:
„Forbyde det Gud i Himmerig,
at Dagmar skulde dø saa unge!“

Der han red af Skanderborg,
da fulgte ham hundred Svende;
der han kom til Ribe,
da var han Mand alene.

Der var Ynk i Fruerstue,
der alle de Fruer græde;
Dronning Dagmar døde i liden Kirstens Arm,
der Kongen red op ad Stræde.

Kongen ind ad Døren tren,
han saa den Ligbaare stande:
„Herre Gud Fader i Himmerig
da bedre mig denne Vaande!

Jeg beder Eder, Fruer og Møer,
og saa I gode Terner:
I beder en Bøn alt for mig!
jeg taler med Dagmar saa gærne.“

Dronning Dagmar rejser sig af Baaren op,
hendes Øjne var blodige røde:
„O ve, o ve, min ædelig Herre!
hvi gjorde I mig den Møde?

Den første Bøn, der jeg Eder beder,
den vider I mig saa gærne:
alle fredløse Mænd dem giver I Fred
og lader alle Fanger af Jærne.

Den anden Bøn, jeg Eder beder,
den er Eder selv til Somme:
I lover ikke Bengerd efter mig!
hun er saa besk en Blomme.

Den tredje Bøn, jeg Eder beder,
den vider I mig saa gærne:
lader I Knud, min yngste Søn,
Konning i Danmark være! —

Jeg torde ikke ved i Pinen brænde
baade Dag og Nat,
havde jeg ikke mine Ærmer om Søndagen
snørt
og ikke Strege paa sat.

Nu er det Tid, jeg farer herfra,
jeg maa ikke længer lide:
nu ganger Himmerigs Klokke for mig,
Guds Engle efter mig bide.“

Udi Ringsted hviles Dronning Dagmar.

V. 1. *Ringsted* Klosterkirke, hvor Kongeslægten gravlagdes, efter at Knud Lavard var bleven skrinlagt der. V. 3. *Somme*: Anstand, Sømmelighed; *siddet hende op igen*: rejser sig op mod hende; *fævne*, *fagne*: glæde sig ved. V. 8. *Ørs*: Hest. V. 10. *traa*: længes; *hvor Dagmar hun maa*, hvorledes Dagmar har det. V. 19. *lover*: elsker. V. 21. *Strege*: Hovedtoj; *Torde ved*: behøvede. V. 22. *bide*: vente, bide.

Hellig Anders.

Af *Gunnar Knudsen.*

Man skulde tro, at i Slagelse maatte St. Peder og St. Michael have været de mest ansete Helgener; begge de to store Kirker er jo opkaldt efter dem. Men det var alligevel ikke Tilfældet; de blev i Middelalderen langt overstraalet af den fattige Hellig Anders.

Hellig Anders udviklede sig til at blive den særlige Byhelgen for Slagelse. Ifølge Legenden havde han skaffet Slagelse de store Byjorder og derved én Gang for alle vist sin Kærlighed til sin By og sin Interesse for dens Vel; og det var da meget forstaaeligt, at Slagelseboerne fortrinsvis rettede deres Bønner til ham: ingen anden af den store brogede Helgenskare vilde jo i den Grad som han have Betingelser for at forstaa deres Smaasorger og Evne til at afhjælpe dem, og hvem tvivlede vel om, at Anders fra sin himmelske Bolig med aarvaagent Oje vaagede over sin lille By nede paa Jorden og sørgede for, at Vorherres Naade maatte hvile over den?

Hans Dyrkelse i Slagelse blev derfor aldeles stedbunden; den bredte sig ikke videre til andre Steder, men til Gengæld blev han dyrket saa meget ihærdigere i Slagelse. Hvor inderligt han har været knyttet til sin Hjemstavn, vil vi kunne se derpaa, at end ikke Reformationen formaaede at jage ham

ud af Folkets Bevidsthed; hans Krucifix faar Lov at staa og bliver stadig vel vedligeholdt, og hans Navn lever videre paa Egnen. Han nævnes stadig som Slagelse Bys største Velgører. Den ældre Pontoppidan, som var Slotspræst paa Antvorskov 1649--65, har skrevet et ikke meget kendt Digt om Slagelse, hvori han ogsaa fremhæver Hellig Anders' Fortjenester: 1)

En Landstad er jeg, til Behag;
den gæve Helt og Herre Slag
mit Navn mig givet haver.
Her dyrkes feed og frugtbar Jord,
slet intet fattes til mit Bord;
mig Land og Vand begaver.
Ved Hellig Anders fik jeg Gavn,
hos mig ej glemmes skal hans Navn,
jeg haver trende Marke.
Med Næring jeg mig vel bestaar,
jeg Karper og Karudser faar
af mine mange Parke.
Mig Torsk tilføres fra den Strand,
og anden Fisk, som vanke kan;
her Flæsk og Kod befindes.
Jeg avler Korn; mig bringes til
hvad Korn som jeg opkøbe vil.
Ved Handel kan der vindes.
Den Bonde handler helst med mig,
at han ved Kørsel ej skal sig
for meget langt besvære.
Jeg boder Skaden, som jeg fandt,
der paa mig kom den Ildebrand
til Bygning at fortære.²⁾

Prinds Oluf, som var kæk og køn,
 Kong Haagens og Margretes Son
 i mig sat paa sit Sæde,
 af Stænderne tog Hyldningsed.
 De Kongers Konge har sig teed,
 ved ham vil jeg mig glæde.

Naar vi i det følgende skal søge at danne os et Billede af Hellig Anders, har vi to Kilder at ty til, dels den kirkelige og dels den folkelige Overlevering. Den kirkelige Overlevering er selvfølgelig præget af det Formaal, den skulde tjene til, nemlig at fremstille Hellig Anders som et Monster paa kristelig Dyd og et værdigt Exempel til Efterfølgelse, medens det Billede, den folkelige Tradition giver af ham, mere er Resultatet af den frodige folkelige Fantasi med dens Sans for det overnaturlige, saadan som det afspejler sig i vore Folkesagn. Vi skal bag om alle de Udsmykninger, som skyldes saavel Munkene som Folkefantasien, for vi staar paa historisk Grund.

Det vil være naturligt at behandle den kirkelige Tradition først, fordi den er den ældste.

Den kirkelige Tradition.

I Middelalderen havde man ikke den Overflod af Litteratur, som vi har nutildags; Romaner og Noveller kendte man slet ikke til. Men alligevel var Folk ikke helt uden aandelig Føde; de kunde selv fortælle Historier, og naar de hørte en Historie, gav de nøje Agt paa den, saa at de kunde huske den og fortælle den igen Ord til andet. Det var en Evne, vore Forfædre besad og som de uddannede

til stor Fuldkommenhed; desværre synes den at være gaaet stærkt til Agters i vor Tid. Men paa den Maade kunde der i Middelalderens bogfattige Tid vandre en hel Litteratur fra Mund til Mund. Saaledes maa det ogsaa i Begyndelsen være gaaet med Historierne om Hellig Anders. Herhjemme har de forplantet sig ad mundtlig Vej, men dog samtidig meget tidlig fundet Vej til Udlandet, hvor de for første Gang er blevet optegnet. Det er en flamsk Augustinermunk, Thomas fra Cantimpré (hans latiniserede Navn lyder Thomas Cantipratensis), der har hørt Fortællingen og indføjer den i en Samling Helgenlegender, han var ved at skrive. „Bi-bogen“ eller „et almindeligt Gode om Bierne“ (Bonum universale de apibus) kalder han sin Bog, idet han sammenligner de fromme Helgener med Bierne: de søger aandelig Honning overalt. De Fortællinger, som findes optaget deri, er alle med Flid udvalgte for at illustrere en eller anden moralsk Læresætning, og Hellig Anders Legenden bliver nu brugt til at vise, at man aldrig skal undlade at høre Messe. Jeg skal her gengive hele Fortællingen, oversat fra Latin.

„Hvor helligt og hvor nyttigt det tillige er at gaa til Messe hver Dag eller i det mindste saa ofte det paa nogen Maade kan lade sig gøre, bevises ved følgende tydelige Exempel: Engang jeg rejste hjem fra Paris, kom jeg til at følges med en god og brav dansk Munk af Dominikanernes Orden, og han fortalte mig følgende fuldt paalidelige Historie: En Præst fra Danmark ved Navn Andreas foretog tillige med nogle af sine Sognebørn en Pilgrimsfærd til det hellige Land. De sejlede over Havet og

naede Dagen for Paaske Helligdage til Jerusalem, men var til Sinds at vende tilbage Paaskedags Morgen. Da sagde Præsten til dem: „Det er den helligste Dag i Paasken, og vi staar paa det Sted, hvor Herren er opstanden; hor derfor først Messen og nyd den hellige Nadvere, og lad os saa vende tilbage.“ De undslog sig alle og vendte om, men Præsten forblev alene tilbage i Byen. Da han havde overvaret Messen og nydt Nadveren, begav han sig alene paa Vej for at indhente sine Rejsefæller, som var draget i Forvejen. Da traf han en Mand, som sad paa en Hest. „Hvorfor iler Du Pilgrim saa hastigt afsted og ganske alene?“ spurgte Rytteren. Han fortalte, hvad der var sket, og sagde: „Af denne Grund er jeg ladt i Stikken af mine Rejsefæller.“ Da sagde Rytteren: „Stig op og sæt Dig bag ved mig.“ Og han sad op og faldt i Sovn. Men da han henimod Aften vaagnede og saa sig om, hvor han var, sagde hans Fører til ham: „Kan Du ikke kende dette Sted?“ Skønt han næppe evnede at svare for Rædsel, fik han dog sagt: „Jeg synes, Herre, at Kirken der foran os er min Kirke og Huset der ved Siden af er det, jeg plejer at bo i.“ „Deri synes Du ret,“ sagde hans Fører. „Lovpris den Herre Kristus, hvis Sakramenter du har æret, og for hvis Skyld du ikke gyste for at blive ladt ene tilbage i fremmed Land.“ Med disse Ord forsvandt han pludselig. Men Præsten fortalte sin Menighed det guddommelige Under, der var sket med ham, og fik det senere bevist ved sine Rejsefællers Hjemkomst.“

Her har vi Legendens om Hellig Anders' Pilgrimsfærd i alt væsentligt som den fortælles endnu. Og dog er det mærkeligt, saa tidligt Fortællingen har

formet sig i denne Skikkelse og er blevet udbredt. Ifølge Traditionen er Hellig Anders død Aar 1205, og Augustinermunken Thomas fra Cantimpré, som har nedskrevet Historien, døde Aar 1263³⁾, men Bi-Bogen har han skrevet længe før. Han siger selv, at han har Historien fra „en god og brav dansk Munk af Dominikanernes Orden“, som han engang fulgtes med paa en Hjemrejse fra Paris. Denne Munk skal være den Gejstlige, som var blevet udnævnt til at være Biskop Peder den 3dies Eftermand i Roskilde Aar 1225, nemlig Ranald, som var en from og gudfrygtig Dominikaner og havde opholdt sig nogen Tid i Paris.⁴⁾

Historien er altsaa optegnet ca. 20 Aar efter Hellig Anders' Dod, et mærkeligt Bevis paa, hvor tidlig man begyndte at betragte Slagelsepræsten Anders som en hellig Mand — det kunde næsten se ud, som om han havde faaet Helgenry allerede i levende Live. — Fra Bi-Bogen er Beretningen vandret over i andre Legendesamlinger og opbyggelige Boger, og Historien om Slagelsepræsten Anders har sikkert i Middelalderen været kendt rundt om i hele det katolske Europa.

Ved Siden af denne ældste Efterretning om Hellig Anders, som vi har maattet søge i det fremmede, har vi ogsaa en Legende, som er opbevaret paa hjemlig Grund. Den er paa Latin bevaret i tre Afskrifter paa Universitetsbiblioteket⁵⁾, og den har tidligere været oversat af Prof. Hans Olrik i: Danske Helgeners Levned, og han har godhedsfuldt tilladt mig at benytte hans Oversættelse, som jeg gengiver her.

Om Hellig Anders fra Slagelse.

Saaledes som man har erfaret det ved de ældres troværdige Fortælling, har Gud, der er underfuld i sine hellige, og som ogsaa gør sine hellige vidunderlige, virket mange vidunderlige Gerninger ved Præsten Anders ved Hellig Peders Kirke i Slagelse, medens han endnu var i Live. Nogle faa af disse Undere er ved de samme Menneskers Fortælling forte ned og bevarede til Nutidsmenneskers Kundskab, og dem har jeg indført i nærværende Skrift for at overgive Efterkommerne dem til at læse paany.

Men blandt alle de mærkelige Ting, han udførte, synes hans pludselige og underfulde Overflyttelse fra det hellige Land til Slagelse at have Forrangen. Selv var han nemlig sammen med tolv Slagelseborgere draget over Havet. Og da de længe var blevne opholdte der paa Stedet, skete det paa den hellige Paaskedag, da der blæste en god Bor, at hans Rejsefæller vilde skynde sig ned til Havet, men han selv nægtede paa det bestemtteste at begive sig paa Hjemvejen, førend han havde været med til at fejre Messens Højtid ved Herrens Grav. Medens hans Rejsefæller da gav sig paa Hjemvejen, blev han selv tilbage i Kirken, og efter at have fejret de guddommelige Hemmeligheder, knælede han længere Tid i Bøn; og da han herefter gik ud af Kirken, fik han at vide, at alle hans Rejsefæller var dragne afsted hjemad. Imens han nu selv var undervejs, kaster han sig ned for at bede, og da han efter Bønnens Ord faldt i Søvn, saa han i et Syn en vælig Hest, og den, der sad paa den, horte han sige: „Stig op hos mig, saa skal jeg føre dig!“

Det forekom ham, at han da steg op hos ham og fo'r afsted sammen med ham. Men da han vaagnede, fandt han sig liggende paa en Hoj nær ved Slagelse, og medens han troede, at han endnu var i det hellige Land, hørte han nogle Kvæghyrder tale Dansk sammen. Disse løb hid, forbavsede over, at der pludselig var kommet et Menneske tilsyne dør. og da de genkendte ham, hilste de ham med hans eget Navn. Men da han spurgte dem, hvor han var, og hvad Time paa Dagen det var, fik han at vide, at han var tæt ved Slagelse ved Aftensangstide paa den hellige Paaskedag. Og han gik da ind i Byen, traadte ind i Kirken og begyndte højtidelig Aftensangen. Saaledes gik det til, at han paa samme Helligdag hørte Messe i Jerusalem og sang Aftensang i Slagelse. Men Dagen efter gav han sig straks paa Vej igen, og han gæstede Hellig Jakobs Tærskel og drog paa Tilbagevejen derfra til Hellig Olav i Norge,⁶⁾ for hans Rejsefæller kom tilbage fra det hellige Land til Slagelse.

Da nu dette Under var blevet fortalt vidt og bredt, blev han saare beromt. Og da Kong Valdemar hørte om hans Ry, lod han ham engang efter at være kommen til Slagelse hente til sig. Men da han dør traadte ind til Kongen, klædt i en Skinddragt som en Bonde, blev han udlét af Kongens Mænd, som gjorde Nar ad hans Dragt. Han sagde da til Kongen: „Jeg hilser min Herre, Kongen, skont han har en Husstand af Øgler.“ Kongen bod derfor, at man med Ærbødighed skulde føre ham ene for sig ind i et anseeligt og til hans eget Brug bestemt Gæsteværelse,⁷⁾ og der oppebiede han saa Kongens Komme. Da Kongen nu kom derind,

spurgte han ham, om han virkelig paa én Dag var bleven overflyttet fra det hellige Land til Slagelse; Anders aabenbarede nu Kongen hele Sagens Sammenhæng, saaledes som det ovenfor er blevet fortalt. Saa opfordrede Kongen ham til at forlange af sig, hvad han vilde; han bad da om en stor Mark, som laa ved Byen og var nødvendig til fælles Græsning for Byens Kvæg. Og da Kongen sagde til ham, at han skulde forlange noget mere, bad han om et Vandløb, der var nødvendigt til Brygning for hele Byens Brug. Han fik da sit Ønske opfyldt af Kongen; og mere vilde han ikke bede om. men sagde Kongen Farvel og vendte hjem til sit eget Hus.

Men senere hen skete det, at en Krobling, som aldeles ikke kunde gaa, men ved Hjælp af begge Hænder skubbede sig hen ad Jorden, kom til ham og blev gæstfrit optagen i hans Hus. Og da den nys nævnte vanføre havde hvilet om Natten i det opvarmede Vinterhus, fandt Anders Præst om Morgen, da han kom tilbage fra fuldendt Tjeneste i Kirken og traadte ind i det omtalte Hus for at varme sig, ham endnu sovende. Han vækkede ham da og spurgte ham saaledes: „Hvorfor er du ikke gaaet til Kirke?“ Den anden svarede skælvende, at han, saasom han var en Krobling, aldeles ikke kunde gaa. Da greb Præsten hans højre Haand og sagde: „Rejs dig i Jesu Kristi Navn og gaa til Kirken!“ Vidunderligt, hvad der skete: ved disse Ord brød Blodet ud af Kroblingens Knæ, og han gik omkring. Af Glæde begyndte han at græde, og med vidunderlig Jubel ilede han til Kirken, som

det var ham bukt. Men Præsten sagde til ham: „Ti og tak Gud og den hellige Apostel Peder!“^{b)}

En anden Gang, da der skulde bages Brod i Præstens Ovn, og der ikke var nogen tilstede, som kunde tænde Ild, kaldte han paa en blind gammel Kone, der stod i Nærheden. Og efter at han med egne Hænder havde stablet Veddet op og lagt Ild derunder, bød han den gamle Kone at puste til Ilden og faa den til at blusse op. Men da hun famlede sig frem for at naa derhen, sagde Anders Præst: „I Jesu Kristi Navn byder jeg dig at optænde Ilden i denne Ovn!“ Og alt imens Konen nu pustede til Ilden, begyndte hun snart at kunne se, og med Glæde sagde hun til Præsten: „Se, Herre, jeg, som var blind, kan nu se.“ Da sagde Anders Præst til hende: „Ti og tak Gud og den hellige Apostel Peder!“

Da hans Hedengang nærmede sig, læste han under hele Fastetiden foruden de kanoniske Tider hver eneste Dag hele Psalteriet forfra, og alle de fattige, der kom til ham, skænkede han Almisser ved sin Husholders Haand. En Dag, da han saaledes var optagen af denne sin Salmesang, kom en fattig til ham og bad om Almisse. Efter sædvanlig Skik blev han først sendt til Husholderen, men maatte gaa tomhændet bort. Han vendte da tilbage til Præsten og begyndte paany at henvende sig til ham om at maatte faa en Almisse. Da afbrød Anders Præst sin Salmesang, lod sin Skaffer kalde ind og begyndte at irettesætte ham; men han svarede, at han allerede havde bortgivet alle Brodene til de fattige, og de faa, der var tilbage, var ikke nok til hans egen Husstand til én Frokost. „Gaa“,

sagde Anders da, „i Jesu Kristi Navn og giv de Brød til de fattige. Jeg fortrøster mig til Herren som sagde: „Giver, og der skal gives Eder“, at han vil forsyne os rigelig.“ Men da Husholderen vendte tilbage, fandt han Spisekamret fuldt af Brød, som rigelig var tilstrækkelige til Føde for Præsten og hans Husstand i mange Dage. Da Anders Præst horte dette, sagde han: „Takket være Gud og den hellige Apostel Peder!“ Efter dette sov han hen ved en salig Dod.

* * *

Denne Legendeafskrift indeholder ogsaa Oplysninger om sin Tilblivelse; den slutter nemlig med følgende Ord: „Jeg, Jakob Mosle, Kapellan ved St. Mikkels Kirke i Slagelse, har i St. Peders Kirke sammesteds fundet et gammelt Papir, der indeholdt disse Ting om den fromme Anders. Paa den anden eller tredje Valdemars Tid. I det Herrens Aar 1203 begyndte den anden Valdemar at herske, og i det Herrens Aar 1205 blev Valdemar den tredje, nemlig Valdemar den andens Son, udvalgt. I disse Tider var den fromme Anders Sognepræst ved St. Peders Kirke, saaledes som jeg har forstaaet det af selve dette Skrift, og jeg har ikke villet kaste det bort for jeg fik nedskrevet dette, for at det kan have i Erindring.“

Kapellanens historiske Oplysninger er ikke helt korrekte; Valdemar II (Sejr) blev Konge 1202, og hans Son, Valdemar den unge, blev udvalgt til Konge 1215 og kronet 1218. Afskriveren Jakob Mosle kender vi ellers ikke noget til. Han var altsaa Kapellan ved St. Anna Kapel, og dette Kapel

blev oprettet omkring ved Aar 1500 ved Sydsiden af St. Mikkels Kirke; i et Tingsvidne fra 1506 kaldes det for „det nye Kapel“. Jakob Mosle tilhører tydeligt nok ikke den katolske Tid, og da det ser ud til, at han først har lært Hellig Anders at kende gennem det gamle Skrift, han har fundet, i det mindste som historisk Person, har han vel levet en rum Tid efter Reformationen, snarest ved Aar 1600⁹⁾).

Arild Hvitfeld skriver Aar 1600, at hvem som har Lyst til at læse Hellig Anders' Historier og Legendes, finder dem endnu i St. Peders Kirke i Antvorskov paa en Tavle. Antvorskov er en Fejl; desuden var Kirken paa Antvorskov ikke indviet til St. Peder, men til Jomfru Marie¹⁰⁾). Om det skulde være denne Tavle, Jakob Mosle har fundet i St. Peders Kirke og afskrevet — det tør jeg knap have nogen Mening om. Jakob Mosle siger selv, at det er et gammelt Papir (carta), et Skrift (scriptura), han har fundet, men ingen af disse Ord er tilstrækkelig betegnende. Tavlen kan godt have bestaaet af et enkelt Blad, ligesom Ringsted Tavlen, der endnu findes i Ringsted Kirke, et Pergamentblad med Oplysninger om Kongebegravelserne. I Sorø Kirke hang tidligere en Tratatavle, beklæbet med Pergament; den indeholdt Absalons Slægtregister. Tavlen om Hellig Anders omtales 1744 som forsvunden.

Til den kirkelige Tradition maa vi ogsaa henregne Hellig-Anders Visen. I sit Indhold stemmer den nøje overens med Slagelse-Legenden: den maa aabenbart være digtet af en Mand, som har kendt denne. Visen er sikkert fra Middelalderens Slutning; at den er katolsk, kan vi se af den Anraabelse

af Hellig Anders, den slutter med. Visen findes kun opbevaret i én Opskrift, i det saakaldte Rentzelske Folkevisahaandskrift fra ca. 1580. Peder Syv har i sin Visesamling (1695) aftrykt den, men ikke ganske ordret; ved Gengivelsen her holder jeg mig til Haandskriftet, idet jeg dog gengiver Teksten i en lidt mere moderne Stavemaade.

I Rentzels Haandskrift staar der ovenover Visen: „Siunges med de Noder Dies est Lætitia“. Det er Melodien, der angives. Visen har været sunget paa samme Melodi som den gamle latinske Salme: Dies est lætitæ. Det er denne Salme, som Grundtvig noget frit har omarbejdet til: „Glæden hun er født i Dag“.

En Vise om Hellig Anders i Slagelse.

Udi Slagelse var en Sognepræst,
 Vor Herre gav hannem stor Naade.
 Han tjente Gud, som han kunde bedst;
 Sankte Peders Sogn monne han raade.
 Af Slagelse han selv tolvte Mand
 fo'r bort til det hellige Land.
 Jerusalem han søgte.
 Hellig Anders er hans Navn.
 Hos Gud gør han os hver Dag Gavn,
 han vil vort Ærinde rogte.

Udi den hellige Fastetid
 til Jerusalem monne han komme,
 han tjente der Gud, det var hans Id,
 det er os alle til Fromme.
 Han lovede Gud alt for sin Dod,
 der os haver frelst af al vor Nod
 med sin haarde Pine.

Han bad og for al Kristendom¹⁾
at Gud skulde vende dem til sig om,
græd for Synder sine.

Paa den værdige Paaskedag
alt mens han Messen sagde
den Bor faldt dennem saa vel i Lag,²⁾
alle fra hannem udlagde.³⁾
Den Bor drog dennem saa snart fra Land,
de mente at komme hjem for han,
men Gud det mon omvende.
Alt mens de sejlede paa det Hav,
da var han paa den hellige Grav,
til Messen var ad Ende.

Han holdt den Messe højtidelig
som Gud stod op af Dode,
han lovede hannem ydmygelig,
al⁴⁾ Verden havde frelst af Mode.
Saa gik han ud og saa sig om;
Der han til Strandbakken kom,
da var de borte alle.
Han lagde sig ned, hans Sorrig var stor,
da var hans Hu udi Englekør;
paa Gud han monne kalde.

Af ret Sorrig kom han i Sovn,
hans Sorrig fik snart god Ende.
Det hannem dromte, det var ej Logn,
men skete hannem for sande.
Han tokte en Mand alt paa en Hest
forte hannem, som han kunde bedst
efter sin egen Vilje.

Han vaagnede op og saa sig om;
paa Hvilehøj sad han vel sum,⁵⁾
det duer ikke Sandingen at dolge.

De Hyrder ginge saa raskelig
til hannem at husvale.
Han blev saa meget underlig,
han hørte dennem Danske tale.
Han mente han var i Jerusalem,
han vidste ej, hvor⁶⁾ han kom hjem
efter saadan Ro og Hvile.
Han lovede Gud i Himmerig,
der hannem havde ført saa underlig
saa mange Hundrede Mile.

Saa stod han op, og han var glad,
det kunde ikke andet være.
Saa gik han ind i Slagelse Stad,
det var et stort Nymære⁷⁾
han sagde Messe i Jerusalem;
samme Dag kom han end hjem
Aftensang at sjunge.
Ingen Mand kan sige deraf⁸⁾
hvor⁶⁾ han kom fra den hellige Grav,
det han havde mange Tunger.⁹⁾

Anden Dag, som der var næst
han vilde ikke længer dvæle;
fordi Gud var hannem i Huen mest
han vilde de Mile tælle
til Sankte Ibs og til Trondhjem,¹⁰⁾
men kom han alt hjem igen
forend hans Staldbrodre vare.¹¹⁾

Hans Hest var snar og ikke sen,
fordi¹²⁾ kom han¹³⁾ saa snart igen,
hans¹³⁾ Ben var ganske snare.

Fattige Folk dennem laante han Hus,
naar de vilde hannem gæste.
Mad og Øl, Ild og Ljus
gav han dennem af det bedste.
En Kvinde gav han sit Syn igen:
en Krøbling gav han baade Hænder og Ben
med Guds Hjælp og Naade.
Alt det, han udi Guds Navn gav,
det kom igen som Vand til Hav,
der fik han af stor Baade.¹⁴⁾

Alle de,⁴⁾ udi Slagelse bo,
han agtede deres Bedste.
Han flyede dem Græs til deres Ko
og Vand til deres Heste.
Alle de⁴⁾ hannem monne kalde paa,
Hjælp af Gud da monne de faa,
de fattige med de rige
Snar Dags Rejse og Aften god
forleener dem gerne det ædle Blod,
vi finder ej mange hans Lige.

Nu ligger hans Krop i sorten Muld
udi Sankte Peders Kirke,
alle de,⁴⁾ hannem hædre af Huld¹⁵⁾,
han vil dennem hjælpe og styrke.
Hans Sjæl hun glædes nu med Gud,
fordi han holdt hans hellige Bud,
mens han var udi Live.

O Hellig Anders! med¹⁶⁾ din Bøn
 lad os i Himmerig faa god Lon,
 Lad os der med Dig blive.

Noter til Visen: 1) hele Kristenheden. 2) kom dem vel tilpas. 3) de fik gunstig Vind. 4) lagde ud, stak i Soen. 5) som udeladt: som havde frelst --. 6) forvirret. 7) hvordan. 8) en ny, sælsom Begivenhed, Nyhed. 9) derom. 10) selv om han havde --. 11) tælle Milene, 3: rejse; St. Ib er St. Jago i Spanien, i Trondhjem var St. Olafs Grav. 12) vare, nemlig komme. 13) derfor. 14) han = Hesten. 15) deraf fik han stor Velsignelse. 16) Huld = Huldskab, Troskab: alle de, som med Troskab hædre ham. 17) ved Hjælp af.

Den folkelige Tradition.

Det, som indeholdes i Slagelse-Legenden, maa anses for at udgøre Kirkens Lære om Hellig Anders. Men den folkelige Fantasi lod sig ikke nøje med det; den knyttede mange andre mærkelige Historier til Hellig Anders' Navn. Et Par enkelte af dem er bevaret endnu, takket være Erik Pontoppidan, som har givet dem Plads i sin Kirkehistorie 1741, I. 616.

Allerede Slagelse-Legenden omtaler, at Hellig Anders fik Kong Valdemar til at give Slagelse By en stor Mark til Græsning af Byens Kvæg. Dette er i den folkelige Tradition blevet udsmykket paa en fantastisk Maade; vi faar nu Sagnet om Byridtet.

Pontoppidan fortæller saaledes: „Slagelse By skal have denne sin fordums Patron at takke for den bedste Del af den usædvanlig store Bymark, de endnu har, og paa følgende Maade gik det til, at de fik den. Hellig Anders anmodede oftere Kongen om at lægge noget mere Jord til Byen.

Kong Valdemar, som maaske ansaa den gode Mand for en Gæk, lovede aabenbart i Spøg at forære Byen saa megen Jord, som Hellig Anders kunde omride paa et ni Dage gammelt Føl¹¹), medens Hans Majestat var i Bad. Hellig Anders var tilfreds med Tilbudet og betjente sig saa godt af den givne Tilladelse, at han i Kraft af sin Hellighed paa faa Minuter omred et anseeligt Stykke Jord. Hofmændene, som med Forbavselse iagttog denne hellige Kavallerist, ilte til Badet og sagde til Kongen, at hvis han ikke snart kom ud og fik givet Signal til Rytteren om at stoppe, kunde han gerne komme til at angre det Løfte, han havde givet. Imidlertid havde Hellig Anders allerede skaffet sine Medborgere en ikke ringe Fordel. De ligesom indtrykkede Fodspor af det ni Dage gamle Føl, hvorpaa han red det fortjenstfulde Riid, paavises endnu i en Sten paa den derværende Bymark.“

Denne Sten, Følsfjeddet, findes endnu, som vi senere skal faa at se. — Videre fortæller Pontoppidan, at kort uden for Staden tabte Hellig Anders en Gang sin Handske, og til Minde derom sprang strax en Kilde frem. Denne Kilde findes endnu i Landsgrav, som vi senere skal se.

Naar Hellig Anders gik ud paa Marken for at holde Andagt og under Bonnen blottede sit Hoved, behøvede han ikke at lægge Huen væk, men hængte den fra sig frit i Luften paa Solstraalerne. Nu tildrog det sig engang, at denne Naade slog ham fejl, og hans Hue faldt derfor naturligtvis til Jorden. Da blev den hellige Mand meget bedrovet og spurgte Gud, hvormed han havde forsyndet sig. Han fik til Svar, at en Tjener ved det Kloster, som han til-

horte, havde stjaalet en Stav fra et fremmed Gærde og tilvendt Klosteret den; derfor var der kommet til at hvile en Forbandelse over hele Broderskabet.

Her sættes Anders i Forbindelse med Antvorskov Kloster; Navnet nævnes ikke, men det er tydeligt nok; vi finder flere Gange, at man har sammenstillet disse to Navne. Grunden ligger sikkert i den tilfældige Lighed mellem Navnene: Anders og Anderskov, som det er blevet udtalt i daglig Tale. Tidligere Tidens lærde Mænd er endogsaa gaaet saa vidt, at de har sagt, at Antvorskov er opkaldt efter Hellig Anders, men disse Navne har ikke det fjerneste med hinanden at gøre. Det ser man bedst deraf, at Navnet i saa gammel Tid som 1266 staves Andwarthæskogh.

Pontoppidan slutter med at sige: „Jeg overspringer noget mere af samme Slags, da jeg antager disse Prover for at være tilstrækkelige til at vise, at denne Mand var en Helgen.“ Pontoppidan har altsaa kendt en hel Del flere folkelige Historier: man kunde derfor have ventet, at nogle af dem var blevet bevaret ad mundtlig Vej, saa at man i vore Dage kunde høre dem fortælle paa Egnen. Det er dog ikke Tilfældet. Man husker derimod de Steder, som knytter sig til Hellig Anders' Navn, Korset, Kilden og Stenen, og kan fortælle lidt om dem, men ellers er det alt sammen gaaet i Glemme.

Hellig Anders-Rapellet i Slagelse.

Hellig Anders opnaaede aldrig at blive kanoniseret, d. v. s. at faa Pavens Anerkendelse som Helgen. Men vi har dog alligevel Bevis for, at han er blevet tilbedt og dyrket ligesaa fuldt som alle de

andre katolske Helgener. Visen slutter jo med en kraftig Paakaldelse af Hellig Anders, og i Haandskrifterne af Slagelse-Legenden er der bevaret Begyndelseslinierne til et Par af de Salmer, som skulde synges ved hans Dyrkelse, og ligeledes Begyndelsen af en latinsk Hellig Anders-Bøn, der oversat lyder:

„O Gud, du som i Løbet af én eneste Dag paa en underbar Maade har ført Præsten Hellig Anders fra det hellige Land til det attraaede Sted i Danmark, for Du ogsaa dine Tjenere, der betror sig i hans Varetægt, lykkeligt til de attraaede Steder, og forund dem i Naade at fortsætte Rejsen til det evige Liv, naar dette Liv er omme, du som lever o. s. v.“

Men den mest interessante Oplysning faar vi dog gennem et gammelt latinsk Pergamentsbrev¹²⁾ som har været opbevaret i Roskildè Kapitels Arkiv. Det er udstedt 12. Nov. 1419 af Biskop Johannes i Roskilde. Heri omtales det, at Dronning Margrete havde udsat en Sum Penge, som skulde bruges til at læse Sjælemesser for, hver Dag til evig Tid, til Bedste for hende selv og hendes Forfædre. Den ene af disse Messer skulde læses for Jomfru Mariæ Alter i Roskilde Domkirke; den anden i et Kapel i St. Peders Kirke i Slagelse, som almindeligt kaldes Hellig Anders' Kapel.

Dette er paa en Maade det eneste direkte Vidnesbyrd om Hellig Andersdyrkelsen i Slagelse, vi har, men til Gengæld er det saa meget kraftigere. Naar Dronning Margrete har følt Trang til at betro sin Sjæl til Hellig Anders' Forbøn, kan vi sikkert gaa ud fra, at mange af hendes Samtidige ogsaa har følt sig foranledigede til at følge det fra allerhøjeste Sted givne Exempel.

Vi faar imidlertid her den bestemte Oplysning, at der fandtes et Hellig Anders-Kapel i St. Peders Kirke. Det falder godt i Traad med, hvad vi erfarer fra senere Tid. Peder Syv skriver 1695 i sine Bemærkninger til Visen, at „det Stakitte-Værk, som stod om hans Grav, findes endnu i et Kapel, hvor han ligger udhuggen i Træ med Kalk og Disk i Haanden.“ Sognepræst Christian Ørsted skriver i en Indberetning 1744¹³), at Hellig Anders' Billede findes i *Nordre Kapel* i St. Peders Kirke med Gitterværk omkring og med en Trækalk i Haanden.

Herefter kan vi fastslaa, at Hellig Anders Kappellet har været det Nordre Kapel, hvilket ifølge Sagens Natur kun kan betyde den nordre Korsarm af Kirken. Om just Hellig Anders ligger begravet her, kan vi ikke afgøre, men usandsynligt er det ikke. Visen siger jo: „Nu ligger hans Krop i sorten Muld udi Sankte Peders Kirke“, og det *liggende* Træbillede af Præsten i Ornat med Kalk og Disk i Haanden, omgivet af et „Stakitte-Værk“, kunde nærmest se ud til at være en Slags Gravplade i Relief eller med en liggende Træfigur paa. Men i den nordre Korsarm er det uden Tvivl, at Sjælemesserne for Dronning Margrete skulde have været læst til evig Tid.

Det er jo kun rimeligt, at det Ry, Hellig Anders havde opnaaet, ogsaa har gavnet hans Kirke økonomisk set. St. Peders Kirke var opført midt i det 12te Aarhundrede, men den var oprindelig kun lille og uanselig; den bestod kun af det nuværende Skib, opført af Kampesten. Men ved Slutningen af det 13de Aarhundrede blev Kirken meget betydeligt udvidet; det oprindelige lille Kor blev nedrevet og

erstattet af et større, opført af røde Munkesten: Hvalvinger blev indbyggede, og Korsarmene blev tilføjede¹⁴). Denne meget betydelige Udvidelse, der med ét gjorde Kirken dobbelt saa stor, maa sikkert have haft sin Grund. Det er rimeligvis Hellig Anders, der har været Skyld i det. Kirken var hurtig blevet for lille, navnlig ved festlige Lejligheder, naar Folk valfartede til den hellige Mands Grav; men det store Besog har ogsaa bragt Kirken Penge, saa den har faaet Raad til at foretage Udvidelsen.

Det oprindelige Hellig Anders Billede er forsvundet; det fandtes endnu 1744, men er rimeligvis blevet fjærnet kort efter. Navnet synes derefter at være blevet knyttet til et andet Træbillede, som fandtes i Kirken; 1769 skriver Rektor Rhud i Slagelse Skoleprogram: „Det Træbillede, som Folk i Almindelighed tror er et Billede af denne Helgen, vilde jeg snarere antage engang har været forgyldt eller malet og er bleven ophængt i Kirken som Dekoration sammen med et andet Billede, som forestiller den hellige Jomfru, og jeg tænker, at det snarere har forestillet en almindelig Præst sammen med den hellige Jomfru, end at det særlig har skullet forestille Hellig Anders, da jeg ikke kan se, hvorfor de skulde have stillet en Kvindefigur sammen med ham, hvis vi da ikke skal antage, at han har været gift, til Trods for Pavens Forordning om Coelibat“.

Dette Træbillede, som Rektor Rhud stiller sig lidt tvivlende overfor, har altsaa været *ophængt* i Kirken og er uden Tvivl et andet end det tidligere omtalte liggende Træbillede. Vi faar Indtrykket af, at der har været bevaret flere Træbilleder i St.

Peders Kirke; saaledes skriver Pastor Bastholm 1808¹⁵⁾: „Det hændte sig for en Del Aar siden, at et gammelt Træmonument, der var ophængt i Kirken, blev nedtaget; da det blev *sonderlaget*, fandt man deri to Monter o. s. v.“, og Bastholm omtaler, at der ogsaa i den sydlige Udbygning findes opsat et Træbillede, som forestiller en katolsk Præst; der findes ingen Indskrift eller Aarstal paa det, og det er plumpt udarbejdet uden Smag og synes derfor ikke at fortjene nogen Opmærksomhed, men det er aabenbart ogsaa Bastholms Mening, at dette Billede burde nedtages og undersøges (d. v. s. slaas i Stykker) for at se, om der ikke ogsaa skulde findes Monter i det.

Men det undgik dog heldigvis den Skæbne, som Bastholm havde tiltænkt det. 1831 beskrives det af Rektor Quistgaard i Slagelse Skoleprogram, og han anser det for at være det fra gammel Tid omtalte Hellig Andersbillede. Han omtaler, at det var opsat i Muren indvendig i Korsbygningen paa Kirkens søndre Side; det skal have holdt en Kalk i Haanden, men denne findes ikke; derimod er højre Haand afbildet lukket, saaledes som naar man holder en Genstand lodret i Haanden; og igennem Haanden gaar et lodret Hul af omtrent $\frac{1}{2}$ Tomme i Diameter, hvorigennem en Cylinder efter alle Kendemærker har gaaet for at sammenholde Bægeret med dets Fod.

Efter denne indgaaende Beskrivelse kan vi genkende Billedet: det er nemlig bevaret endnu i St. Peders Kirke. Ved Hovedrestaurationen i 1879—80 blev det nedtaget fra sin Plads og hensat i Sakristiet¹⁶⁾, hvor det nok staar endnu.

Matzens Repr.

St. Dionysius i St. Peders Kirke i Slagelse.

Efter Fotografi af Direktor, Dr. phil M. Mackeprang, Nationalmusæet.

Men det har aldrig forestillet Hellig Anders. Det forestiller derimod den hellige Dionysius. Den øverste Del af hans Hoved er afhugget, og det staar i Forbindelse med hans Martyrhistorie. Dionysius var den første Biskop i Paris. Paa en Ø i Seinen byggede han en Kirke, og han samlede sig en stor Menighed ved sin Prædiken. Frankrig horte dengang til det romerske Rige, og den romerske Statholder i Paris, Sisennius Fescennius, ansaa Kristendommen for at være farlig for Rigets Bestaaen. Han anstillede derfor en Kristenforfølgelse og paa-greb Biskop Dionysius og to af hans Medhjælpere. De blev kastede i Fængsel, og efter frygtelige Pinsler blev de alle tre henrettede. Men nu skete det vidunderlige, at Dionysius stod op, tog sit Hoved i Haanden og vandrede med det til et Sted Nord for Paris, der efter ham blev kaldt St. Denis. Her blev han begravet, og over hans Grav blev opført en prægtig Kirke, hvor senere de fleste af Frankrigs Konger kom til at hvile.

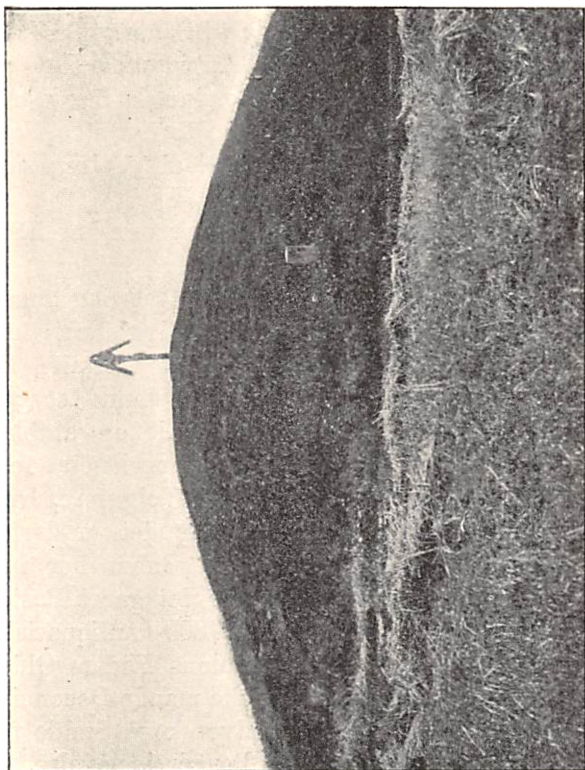
Naar vi ser paa dette Dionysiusbillede fra Slagelse, vil vi se, at kun Panden og Issen er afhugget; dette er sikkert sket af Skonhedshensyn, da en hovedløs Krop vilde se altfor grufuld ud som Dekoration i en Kirke. I den højre Haand har han holdt Bispestaven, og i den venstre har han baaret den afhuggede Del af sit Hoved med Bispehuen over; han er altsaa fremstillet saaledes som han vandrede afsted med sit Hoved til St. Denis. Billedet er fornylig blevet restaureret paa Nationalmusæet. Det er et Helgenbillede, som rimeligvis har staaet paa et Sidealter i Kirken. Det stammer fra det 14.—15. Aarhundrede.

Vi maa antage, at Hellig Anders virkelig er begravet i St. Peders Kirke. Men naar desuagtet den Mening udtales, at han skulde være begravet i Antvorskov, maa det skyldes den tilfældige Lighed i Navnet, vi tidligere har omtalt.

Suhm skriver i sin Historie af Danmark, IX. 77 (1808), at „han var begravet i Antvorskov Kloster, hvorfra hans Ligsten, om den endnu da har været der, er tilligemed de andre bleven forflyttet og ituslaaet ved den skønne Kirkes Nedbrydelse, som skete i vor Tid ved Finansraad Koes.“ Det er sikkert en slem Røverhistorie, Suhm der har ladet sig binde paa Ærmet. Men Sagen var, at det i sin Tid vakte stor Harme blandt Folk, at den gamle Kirke i Antvorskov blev nedrevet, Ligkisterne fort væk og Ligstenene slaaet itu. Folk fortalte, at Ejeren af Antvorskov til Straf for denne stygge Handling var død i Elendighed, ædt op af blaa Lus. Den ophidsede Folkefantasi har vidst at fortælle, at det var Egnens og Byens Velgørere, hvis Gravfred var bleven forstyrret, og det er derfor uden Tvivl et Stykke Folkesnak, Suhm her har faaet fat i. Paa samme Maade er det gaet Pastor Fuglsang i Slagelse; han skriver 1809 (Antiquariske Annaler II, 35), at Biskop Absalons Faders Oldefader, Slav's, Ligsten skal for ikke mange Decennier (Tiaar) siden være købt fra Antvorskovs Stalde for at afslibes til Ligsten over en Borger i Slagelse. — Noget mere usandsynligt kan næppe tænkes. Slav var ifølge Absalons Slægtregister Hedning og laa jordet i en Høj udenfor Slagelse.

Korset paa Hvilehøj.

Paa Landsgrav Mark ser man endnu den Høj, hvor Hellig Anders vaagnede op efter sin vidunderlige Hjemkomst fra det hellige Land. Højen kaldes

Hvilehøj med Hellig Anders Kors.

Hvilehøj, det er dens gamle Navn, som vi allerede finder i Visen. „Denne Høj, hvorpaa han opvaagnede, kaldes endnu den Dag i Dag Hvile-Høyen, saason han her hvilede ud efter hans besværlige fuldbragte

Reyse, og er det vel at formode, at han efter en saa vidtloftig og gesvind Reyse kan havt Rolighed og Hvile fornøden," skriver L. Thurah 1749 ⁷), og den Forklaring af Navnet, han her antyder, har al Sandsynlighed for sig.

Paa Hvilehøj staaer Hellig Anders' Kors, et ud-skaaret Egetræs Krucifix, der bærer Aarstallet 1762. Dette Aarstal betyder ikke, at der da for første Gang blev rejst et Kors paa Højen, nej, det angiver Fornyetelsesaaret; før 1762 har der staaet et andet Kors paa samme Sted, for dette atter et andet og saa videre, men hvornaar blev det første Kors rejst paa Højen? Ja, her maa vi melde Pas og sige, at det ved vi ikke, men det ligger rimeligvis meget langt tilbage i Tiden; naar vi tager i Betragtning, hvor tidlig Historien om Vidunderridtet er opstaaet, er der intet til Hinder for, at det kan være rejst allerede i det 13de Aarh. Sikkert er det ialtfald rejst i den katolske Tid; det er endnu den Dag i Dag Skik i de katolske Lande at rejse Helgenbilleder og Krucifixer ude omkring ved Veje og Stier, noget, der aldrig har været brugeligt i den protestantiske Verden.

Nu ligger Hvilehøj et Stykke Nord for Hovedlandevejen mellem Slagelse og Korsør, men i gamle Dage har Forholdet været et andet; Landevejen fra Slagelse gik da tæt forbi Højen og ned over Bakken til Vaarby Aa, hvor en Bro førte over Aaen paa et Sted, der kaldes Hulken, ca. 500 Alen Nord for den nuværende Vaarby Bro; man har endnu i vore Dage fundet Rester af Bropæle i Aaen der. Hvilehøj har derfor i gamle Dage ligget tæt op ad den alfare Vej. Korset er blevet anbragt paa Højen

for at minde den vejfarende om, hvilket Jærtegn her var sket.

Den første Gang, jeg finder Korset omtalt, er i Resens danske Atlas (1677). Der findes et Billede af Slagelse, set i Fugleperspektiv, og oppe i den øverste Kant af Billedet, hvor Landevejen til Korsør løber ud, findes aftegnet en Høj med et Kors paa, betegnet som „Hellig Anders' Kors“. Billedet er saa lille og løseligt tegnet, at vi næppe kan slutte noget af det om Korsets Udseende: det er tegnet med to Streger over Kors og en Skraastiver bagud.

Vi hører senere, at der paa Korset skal have staaet en latinsk Indskrift: *In memoriam Divi Andreae quiescentis Joppæ & heic loci expergefacti* (oversat: Til Minde om Hellig Anders, der faldt i Sovn i Joppe og vaagnede paa dette Sted)¹⁸⁾. Dog bemærker Sognepræsten Christian Ørsted 1744 i den Indberetning, vi allerede tidligere har hentet Oplysninger fra, at denne Overskrift paa Krucifixet ikke findes mere; formodentlig har den staaet paa et tidligere Kors.

Naar Korset forfaldt, blev det altid istandsat eller erstattet af et nyt. Det er muligt, at der oprindelig har været henlagt særlige Indtægter til dette Brug,¹⁹⁾ men i den Tid, vi har Oplysninger om, har Bonderne selv bekostet det.

„For faa Aar siden“, skriver Pontoppidan 1740²⁰⁾, „lod man dette Kors noget forfalde, da opstod der i den nærmeste Landsby stor Sygdom og Dødelighed blandt Kvæget. Denne Plage tilskrev man den Omstændighed, at man havde forsomt at istandsætte Korset. Man reparerede da Korset, og Ondet op- horte straks“.

Sognepræsten Christian Ørsted skriver i sin Indberetning: „Dette Crucifix holdes endnu vedligo af Bønderne udi Landsgrav og Bjergbye, som er tvende af de næst liggende Landsbyer, og det med saadan Overtro, at dersom dette forsømmes, maa befrygtes stor Skade ej alene paa Jordens Grode, men ogsaa paa deres Quæg og Bæster, i hvilket Fald nogle af de ældste Bønder, som lever, nu da dette skrives, nemlig 1744, beraaber sig paa Erfarenhed.“

Det falder godt i Traad med dette, naar Rektor Nyholm i samme Indberetning (1744) skriver: „For mange Aar siden fandtes stor Mistrivelse og Ufrugtbarhed i Slagelse Egn blandt Heste, Quæg og Faar, hvilken Straf formentes at være kommen deraf, at nogle havde understaaet sig at grave Sand og Jord fra den Banke, som kaldes Hellig Anders Hvile-Høy, og ligger noget over en fjerding Veys fra Slagelse. Thi der Steden neden for Hvile-Høyen blev igien opfyldt med Jord, siges Creatureerne at have faaet sin forrige Trivelse og Frugtbarhed.“

Af disse Bemærkninger fremgaar det, at Korset maa være blevet istandsat eller fornyet ikke saa lang Tid i Forvejen, formodentlig omkring ved 1720. I det attende Aarhundrede blev Danmark haardt hjemsogt af Kvægpestens Ulykker, men det synes dog ikke at være muligt at sætte denne Fornyelse af Korset i Forbindelse med den virkelige Kvægpest; den kom til Landet i 1745 og rasede til 1750. Derefter kom der en Stilstandsperiode og igen et fornyet Udbrud 1762—1775²¹).

Det næste Kors, der blev rejst, er det, der staar endnu, og som selv bærer Aarstallet 1762. Folk

paa Egnen ved at fortælle, at det blev rejst, fordi der var kommet Kvægsyge paa Egnen, og det kan ogsaa godt stemme med de virkelige Forhold. Den ene Fod var faldet af Kristusbilledet paa det gamle Kors, og man havde lagt Mærke til, at Sygdommen hærgede værst i den Retning, hvor Foden manglede. Korset blev derfor skyndsomst fornyet. Zakarias Nielsen har hørt, at en forsømmelig Ejer (af Kors-højgaard?) blev straffet ved, at der ingen Regn vilde falde paa hans Mark, for han havde sat et nyt Kors i det gamles Sted. (M. Galschiot: Danmark II 474).

Om denne sidste Fornyelse skriver Rektor Otto Rhud i Slagelse Skoleprogram 1769: „Jeg tror, at jeg paa én Gang i Sandhedens Interesse og til Forsvar for Landsgrav Bønder i Anledning af, at de paa egen Bekostning fornyer Krucifixet paa Hvilehøj, bør tillade mig at bemærke, at der ikke, som Pontoppidan mener, var henlagt særlige Indkomster til dets Vedligeholdelse, og at desuden den overtroiske Indskrift om, at Hellig Anders sov ind i Joppe og vaagnede her, hvis den nogensinde har eksisteret, sikkert er blevet fjernet baade fra det gamle Krucifix, som endnu findes i Landsgrav, og fra det nye, som de rejste paa Højen for faa Aar siden.“

De Indkomster, der skulde have været henlagt til Korsets Vedligeholdelse, har jeg heller aldrig kunnet finde noget om. Men faktisk har altsaa Landsgrav Bønder sidste Gang rejst Korset for deres egne Penge. Naar Slagelse-Rektoren Rhud tager dem i Forsvar, maa det vel være fordi der fra anden Side er blevet rettet Angreb paa deres Handlemaade. Jeg kunde tænke mig, at det var deres

Sognepræst Rasmus Bruun, der havde læst dem Texten i den Anledning. Det har næppe været ham nogen ublandet Glæde at se dem rejse et saa synligt Minde om deres Overtro og Vedhængen ved den gamle papistiske Helgen. Men Bonderne havde gammel Erfaring for, at det var heldigt at staa sig godt med Hellig Anders; de havde deres Dyr for kære til at ville udsætte sig for at miste dem, og har derfor sikkert stiltiende søgt at faa rejst Korset, for saa havde de da deres paa det tørre; bag efter maatte de saa finde sig i, at Præsten læste dem Texten.

Denne Bondernes Overtro glimter frem endnu engang langt senere. Hans Bastholm, der var Præst ved St. Peders Kirke 1800—1846, siger i en Beskrivelse af Sognets Oldtidsminder følgende om Hellig Anders' Kors²²): „Det er en ussel Antikvitet og af ingen Vigtighed, eller rettere: det er ingen Antikvitet, da Krucifixet er nyt og vedligeholdes ved Bondernes Overtro. Det er fra Kunstens Side et sandt Makværk. — — Hojen selv, hvorpaa Korset staar, er uden al archæologisk Interesse.“

Der er nedlagt en betydelig Følelse i disse Par Linier: Ord som ussel, Makværk er malende. Han har ikke set paa det Kors med milde Øjne, og hvor skulde han kunne det? Der laa den Høj midt i hans Sogn som en Overtroens Fæstning, urokkelig, hvor kraftig han end løber Storm paa den, men sin Bitterhed skal han have givet Luft. Bastholm var ellers en meget alsidigt dannet Mand, langt fra nogen Fanatiker, han vil jo huskes som „Soro Amtstidende“s Fader, men selv en saa besindig Mand har Bondernes Overtro kunnet bringe i Harnisk.

Det er et interessant Træk af den folkelige Tro, at naar et Kors ikke vedligeholdes, opstaar der Sygdom blandt Kvæget i den nærmeste Egn. Denne Tro har været udbredt over hele Landet og ikke været noget særegent for Hellig Anders' Kors. Det selvsamme Træk fortælles om Lobedegnskorsene ved Skorpinge, Vester Flakkebjerg Herred, og for at gaa lidt længere bort, om Krucifixet ved Herregaarden Skovsbo paa Fyn.

Af Hvilehøjs senere Historie er der ikke meget at dvæle ved. Et lille Træk har jeg hørt fortælle. Da Roskilde—Korsorbanen i Begyndelsen af 50'erne blev bygget, blev Arbejdet udført af fremmed Arbejds-kraft. Naar nu disse Sydlændinge gik hjem fra deres Arbejde, og deres Vej faldt forbi Hvilehøj, standsede de altid et Øjeblik udfør den, blottede Hovederne og bad en kort Bøn. Saaledes var de vant til at gore i deres katolske Hjemstavn, naar de passerede et Kors ved Vejen, men her undrede Folk sig derover.

Den 2. November 1875 blev Højen fredlyst. Den daværende Ejer, Peder Christensen, skænkede den til Nationalmusæet paa den Betingelse, at den aldrig maa udgraves: Højen er rimeligvis en Gravhøj fra Bronzealderen. Korset var imidlertid blevet mere og mere medtaget af Alder og Fugt, det revnede og der groede Mos paa det. Jeg husker selv, at begge Fodderne var faldet af Kristusbilledet, og der var skaaret mange Navne i det. - Da blev det i 1900 taget ned og sendt til København; det var vistnok Mening, at det skulde blive inde paa Nationalmusæet, og at der skulde sættes en Kopi herude i Stedet. Imidlertid blev det grundigt istand-

sat af Prof. Magnus Petersen og Konservator Rosenberg; de manglende Dele blev erstattede med nye og Arbejdet blev i det hele udført med overordentlig Omhu. Resultatet blev, at Korset alligevel blev sendt tilbage og rejst paa sin gamle Plads den 11. Nov. 1900. Samtidig udtalte man sine Betænkkeligheder ved at lade det staa saa ubeskyttet; det foresloges at sætte Jærngitter omkring, men det er aldrig blevet til noget. Dog for Vejrligets Indflydelse vilde det alligevel være udsat, og det er det, der tager haardest paa det.

Til Slut vil jeg anføre det smukke Vers, som Øhlenschläger skrev om Hvilehøj (Langelandsrejsen 1804); det viser hans romantisk farvede Syn paa Naturen og Historien og træder navnlig smukt frem paa Baggrund af Rationalisten Bastholms omtrent samtidige Udtalelse: Det er en ussel Antikvitet og af ingen Vigtighed!

Hist, hvor Akset Jorden dølger,
 Hist, hvor Øjet blidt forfølger
 Agrens tunge, gule Bolger,
 Sort et Kors paa Højen staar,
 Hellig Anders rejst til Ære,
 At hans Aand kan altid være
 Egnen nær, og Omsorg bære
 For sin Ager, Aar for Aar.
 Hver Gang Blomsten Engen spætter,
 Hver Gang unge Lov sig fletter
 Huldt i Maj, da først sig sætter
 Nattergalen der, og slaar.

Hellig Anders' Kilde.

„En Fjerdingsmil fra Slagelse ligger Bondebyen Landsgrav. I samme By ses nærved Veien en Kilde, hvis Vand er meget rost formedelst dets Sodhed. Om den fortælles, at da Hellig Anders

Matzens Repr.

Byhornet i Landsgrav.
Bærer Aarstallet 1770 og Bymændenes Forbogsstaver.
Tilhører Tomrer Hans Jensen, Landsgrav.

Fot. N. F. Worm, Slagelse.

indred Slagelse-Jorder, og han kom paa dette Sted, tabte han sin Handske, og da skete det, for hans Helligheds Skyld, at samme Kilde udsprang der paa Stedet.“

Saaledes staar der at læse i Thieles Danmarks Folkesagn II, 29.²³) Og denne Kilde findes endnu, midt i Landsgrav By. Tidligere var den at se som en aaben Brønd, ca. 4 Alen dyb og sat med store Kampesten. Foroven var den omgivet med en Brøndkarm af Planke. For en halv Snøs Aar siden blev denne Karm fjær-

net, og der blev anbragt en Pumpe i Kilden. Det var en gammel Skik, at Kilden skulde renses hvert Aar St. Hans Aften. Endnu for ca. 15 Aar siden har jeg været med til en saadan Kilderensning, men nu er det faldet væk, siden der er kommet Pumpe i den.

Før Kilderensningen blev der altid „blæst sammen“. Der gik en Mand op og ned af Gaden og blæste i det gamle Byhorn, som dengang opbevarede af Smeden, og som endnu findes i Landsgrav. Derefter samlede Byens Folk nede omkring Kilden, og nu tog man fat paa Rensningen. Forst trak man alt Vandet op af den med Spande, derefter satte man en Stige ned i den. En Mand gik nu ned og skrabede Bunden, og alt Pløret blev trukket op i Spandene. Derefter blev saavel Stenene i Siderne som Bunden fejlet omhyggeligt med en Riskost, og der blev stroet rent Sand paa Bunden. Konerne bandt Krands af Buxbom og Markblomster, og disse blev efter Rensningen hængt paa Brøndkarmen, og der fik de Lov at hænge St. Hansdag over. Forst efter at Kilden saaledes var rensed, plejede man at gaa ud paa Marken at brænde St. Hansblus.

Der har rundtomkring i Landet fra gammel Tid været en Mængde hellige Kilder, som Folk har valfartet til St. Hans Aften for at finde Helbredelse for Sygdomme. Disse Valfarter udartede sig efterhaanden til hele Kildemarkeder, der hvert Aar afholdtes St. Hans Aften ved disse Kilder, og hvad der oprindeligt har været en from Valfart, gik i Tidernes Løb over til at være en slet og ret Folkefest, hvor navnlig unge Mennesker søgte sammen for at

more sig. Kildemarkeder af den Slags har her paa Egnen været afholdt lige til vor Tid i Kirkerup og i Keldstrup, men desuden har der været over en halv Snes andre hellige Kilder omkring i Sorø Amt²⁴).

Jeg er tilbøjelig til at tro, at den aarlige Kilderensning, hvor endnu i vore Dage Folk samledes om Kilden St. Hans Aften, er en Rest af de Fester, der uden Tvivl i tidligere Dage er blevet afholdt ved Hellig Anders' Kilde. Syge Folk har muligvis valfartet dertil langsvej fra og er blevet helbredede i Kraft af deres Tro paa den hellige Anders. Desværre er der ikke bevaret Efterretninger om Fester i tidligere Tid, men en lille Antydning af Kildens Betydning tor vi dog maaske se deri, at paa Caspar Wessels Kort over Sjælland 1772 er Kilden i Landsgrav afsat; der findes endvidere Kalvekilden (Valdemarskilde), men alle de andre bekendte og omtalte Kilder i Sorø Amt er ikke taget med paa Kortet.

Følsjeddets.

Som vi i en anden Sammenhæng har berørt, har Pontoppidan²⁵) bevaret et Sagn om, at Hellig Anders paa sit Føl skulde have redet over en Sten paa Bymarken, saa at der var blevet Mærker af Føllets Hove i den. Pontoppidan, der er noget af en Skeptiker, fremsætter den Formodning, at disse Fodspor er noget, som Munkene har indtætset for at bevare Hellig Anders' Helgenry.

Hvordan det end forholder sig med denne Formodning, saa synes dette Sagn om Følsjeddets mærkelig nok at være glemt; jeg har ikke truffet nogen paa Egnen, der kendte det. Derfor har det ogsaa

været resultatløst at søge efter Stenen. Da „Dansk Folkemindesamling“ for 3—4 Aar siden udsendte en Fortegnelse over saadanne mærkelige Stene, hvortil der knytter sig Sagn eller Overtro, har de ganske vist optaget „Følsfjeddets“ der imellem, men betegnet den som tilintetgjort: den kendtes ikke mere.

For et Par Aar siden horte jeg i Slagelse Tale om en Sten, som Hellig Anders skulde have siddet (eller staaet) paa; mere vidste man ikke at fortælle om den. Den ligger Syd for den Vej, der gaar fra gamle Antvorskov ud til Skoven, lige nede bag et Hus Syd for Vejen, som kaldes Væverhuset; der ligger den under et stort Asketræ, som staar frit ude paa Marken.

Det er tydelig nok „Følsfjeddets“. Vi er i det lykkelige Tilfælde at kunne føre en Smule Bevis for det.

Sognepræst Christian Ørsted skriver i den oftere benyttede Indberetning fra 1744: „Man siger derfor, at det skal være samme Føls Fodspor, som endnu kendes udi en stor Sten ved Indgangen til *Esperg Mark*, strax udenfor Antvorskov Slot.“

Nu kan vi paa det gamle Matrikulkort se, at hele Marken Syd for Vejen mellem Slottet og Skoven kaldtes Forreste Esbjergs Koppel. Det stemmer godt nok, for det er der, Stenen ligger.

Stenen synes at have lidt nogen Overlast; den er delt i ca. 8 Stykker; formodentlig er den engang slaaet itu; nu gror der Græs og Nælder imellem Stumperne af den, Det ser ud til at have været en Sten paa ca. 4 Alens Længde og 2 Alens Bredde. Jeg har ikke ved en flygtig Undersøgelse kunnet

finde Fordybninger i den, som kunde minde om Folsfjed, men det er vel forsvundet ved den Overlast, Stenen har været Genstand for.

Det er vel sagtens ogsaa denne Odelæggelse af Stenen, der er Skyld i, at Sagnet om Føllets Hov er glemt. Saa længe Stenen var hel og Aftrykket stod skarpt og tydeligt i den, havde Sagnet et fast Holdepunkt — man kunde paavise, at det var dér, Føllet havde traadt. Da Aftrykket forsvandt, glemte man ogsaa den Historie, der knyttede sig til det.

Man husker dog endnu, at det var Hellig Anders, der stod eller sad paa Stenen. Men ogsaa hans Navn glemmes. Jeg har hørt fortælle, at: „Der var engang en Munk, der hvilte sig paa den.“ Eller: „Der var engang én, der stod paa Stenen, mens hans Æsler drak af Kilden derhenne (en Brønd tæt ved).“ Jeg har ogsaa hørt, at: „Der var engang én, der slog saa haardt i Stenen, at der blev Mærker efter det.“ Det kunde jo dog minde om et Aftryk, „Folsfjeddet“ Men alt dette er vel nok Brokker af Sagnet om Byridtet.

* * *

Nu, da vi har behandlet Hellig Anders' Historie, og de Minder, han har efterladt sig paa Egnen, vil jeg til Slut gøre opmærksom paa et mærkeligt Forhold. Vi har to Minder om Byridtet, Stenen og Kilden²⁶). Stenen red Hellig Anders hen over, og i Landsgrav tabte han sin Handske, hvor da Kilden sprang frem. Disse to Steder maa da have ligget i hans Riderute, da han omred Byjorderne, og maatte selvfølgelig af den Grund komme til at ligge lige i

Slagelse Bygrænse. Men Sagen er nu, at begge Punkter ligger et godt Stykke udenfor Bygrænsen. Her har vi dog næppe Lov at gaa i Rette med Sagnet, da Folkesagn ikke altid er saa nøjeregnende i Enkeltheder.

Til Slut kunde det være rigtigt at gore et Forsøg paa at se igennem alle de Lag af Spindelvæv, Traditionen ligesom har indspundet Hellig Anders i, for at faa Oje paa, hvad der virkelig skjuler sig inderst inde.

At Hellig Anders er en historisk Person og virkelig har levet som Præst ved St. Peders Kirke, kan der ikke være Tvivl om; at han ligger begravet der, er næsten en Selvfølgelighed. Traditionen sætter ham i Forbindelse med Valdemar Sejr og angiver hans Dødsaar til 1205; det er der heller ingen Grund til at drage i Tvivl. Noget maa der vel ogsaa ligge til Grund for hans to overnaturlige Ridture; han har vel foretaget en Pilgrimsrejse til det hellige Land, og han har skaffet Slagelse noget mere Byjord ved at bede Kongen om det.

Ejendommeligt er det at se, hvordan oprindelig hedenske Sagnetræk har kunnet knyttes til en hellig Mand som Anders. Sagnet om det overnaturlige Ridt er ældgammelt og har været kendt her i Norden før Kristendommen. Det minder os om Odin, som paa sin ottefodede Hest Slejpnir red gennem Luften hen over Landene. I Saksos første Bog fortælles der om Kong Hading, at han engang efter et Nederlag i Krigen mod Kurlændernes Konge, Lokker, havde givet sig paa Flugt. Da mødte han en gammel enøjet Mand paa en Hest (Odin paa Slejpnir). Den gamle tog ham op, satte ham foran sig paa

Hesten og slog sin Kappe om ham. Som han nu sad der, højlig forundret over alt dette og ikke helt fri for at være ræd, kiggede han ud gennem et Hul i Kappen og saa da, at Hesten fløj hen over de vildene Vover, men den gamle lod ham straks vide, at det maatte han ikke, og fuld af Forundring over, hvad han havde set, tog han Øjnene til sig og saa sig ikke mere om, saalænge den grufulde Færd varede.

Denne Rytter, som paa sin hurtige Hest farer afsted gennem Luften, lever videre i de mange Sagn om den natlige Jæger, som i forskellig Klædning og under forskellige Navne gaar igen overalt i Norden (Odinsjægeren, Kong Volmers vilde Jagt, Asgaardsrejen). Men mærkeligt er det kun, at det har kunnet knyttes til en hellig Mand som Anders. Havde Legenden været holdt i ren kirkelig Stil, skulde det have været en Engel, som var fløjet tilbage med ham i Favnen, saaledes som Thomas fra Cantimpré fortæller om en hellig Mand fra Brabant. Han havde længe næret en stærk Længsel efter at skue de Steder, hvor hans Frelser havde vandret og lidt — han bad inderlig til Gud om, at det maatte blive ham forundt -- og se, det skete. En Nat kom en Engel og fløj med ham til det hellige Land, og efter at han havde set de hellige Steder — overalt, hvor han kom, blev der lyst som om Dagen — fløj Engelen tilbage med ham endnu i samme Nat. Noget i den Retning maatte Legenden om Hellig Anders have lydt, om den havde været af ren kirkelig Oprindelse.

Det maa derfor være Folket, der saa at sige har dannet sin Helgen selv og udstyret ham med

de Træk, der er karakteristiske for Folkets egen Tænkemaade og Forestillingskreds, og det er vel her gaaet paa den Maade, at Kirken har foretrukket at drage sig denne Folkets Tro til Nytte fremfor at bekæmpe den som Overtro, og derved er denne rent sagnagtige Udsmykning af Legenden bleven autoriseret og har faaet Kirkens Stempel.

Dette Ridt hjem fra det hellige Land er altsaa samme Sagntræk, som vi finder i „den natlige Jæger“. Hellig Anders er derigennem blevet opfattet som den kække Rytter, og dette har saa igen ført til, at Fortællingen om, hvordan han skaffede Slagelse Jord, ogsaa har udformet sig som et Ridt, sekundært udviklet af det første. I Legenden hedder det kun, at han bad Kong Valdemar om at skænke en Mark og et Vandløb til Byen. Men i Folkesagnet faar vi hele Historien om, hvordan han fik tilstaaet saa megen Jord, som han kunde omride paa et ni Nætter gammelt Føl, mens Kongen var i Bad.

Her foreligger nu imidlertid et andet ældgammelt Sagntræk. Dr. Axel Olrik paaviser²⁷⁾, at det hænger sammen med det gamle Pløjesagn. Vi kender det fra Sagnet om Gefion; hun var en omvandrende Kvinde, som kom til Kong Gylfe i Sverige, og som Løn for sin Underholdning fik tilstaaet et Pløjeland i hans Rige, saa stort som fire Øxne kunde omploje i en Dag og en Nat. Hun spændte da sine fire Sonner for Ploven og pløjede Sjælland ud.

Det er et ældgammelt Kulturforhold, fra Tiden før man havde nøjagtigere Jordmaal, at den, man særlig vil belønne, faar saa megen Jord, han kan omride eller omploje paa en Dag. Vi finder det i det gamle Rom, hvor Romerne tilstod en af deres

Helte, Horatius Cocles, saa meget Land, som han paa én Dag kunde omploje, til Løn for hans heltemodige Forsvar for Broen over Tiberfloden. Vi finder det i Jylland, hvor det om Landerupgaard og den dertil hørende Kongskilde (Vilstrup Sogn Nord for Kolding) fortælles, at Kongen fik Lov af Kildens Ejer at to sig i den, imod at han gav ham saa megen Jord, som han kunde omploje med sine to Stude, mens Kongen var i Badet. Manden indkredsede da al den Jord, som udgør Landerupgaards Ejendom. Der kan saaledes næppe være Tvivl om, at Byridtet er i Familie med de almindelige Plojesagn.

1) Digtet er trykt i Kirkehistoriske Samlinger 4. R., II. Bd. 255. — 2) Rimeligvis den store Brand i 1652, hvorved 100 Gaarde blev lagt i Aske. — Digtets Slutning falder lidt ubehjælpsomt, men Grunden ligger i, at Pontoppidan først har skrevet sit Digt i latinske Vers og derefter omplantet det paa dansk. De to sidste Linier i det latinske Digt giver Meningen bedre: „Men at Himlens og Jordens øverste Hersker vil velsigne og bistaa mig, det glæder jeg mig ved og jubler højere over“. Slutningen: „De Kongers Konge har sig teed“ maa vel derfor betyde: Gud har vist sig (nl. naadig). — 3) H. Olrik: Danske Helgeners Levned 319. — 4) P. Riant: Skandinavernes Korstog, 427. — 5) To Afskrifter i Additamenta 90 Fol.; en tredje i A. M. 1047 4to. — 6) Apostelen Jakobs Grav i Domkirken i Santjago i Spanien og Hellig Olavs Grav i Trondhjems Domkirke. — 7) Den gamle Kongsgaard laa paa Bredgade, hvor Apotheket nu ligger. — 8) Anders var jo Præst ved St. Peders Kirke. — 9) H. Olrik: Danske Helgeners Levned 322. Friis, Slagelse Bys Historie 54. — 10) Scriptores rerum Danicarum VIII, 330. — 11) Peder Syv har i sine Bemærkninger til Visen (1695) den samme Historie, men kalder Follet et *ni Nætter* gammelt Fol. Det

er det ægte gamle folkelige Udtryk; der er Bogstavrim i det (begge Ord begynder med n). — ¹²⁾ Ellen Jørgensen: Helgendyrkelse i Danmark 1909, 48. Brevet er trykt i Repertorium dipl. regn. Dan. mediævalis som Nr. 5814. — ¹³⁾ Ny kgl. Saml. 394 b, Fol.: Haandskrift paa det kgl. Bibliothek. — ¹⁴⁾ Trap: Danmark, 3. Udg. II. 586. — ¹⁵⁾ Antiquariske Annaler 1815, II., 66. — ¹⁶⁾ Kirkehistoriske Samlinger IV. Række, 4. Bd. 382. — ¹⁷⁾ Den danske Vitruvius II., 190. — ¹⁸⁾ Pontoppidan: Marmora Danica 1739; I., 141. — ¹⁹⁾ Pontoppidan: Kirkehistorie 1741, I., 619. — ²⁰⁾ Pontoppidan: Theatrum Daniæ 1730, 133. — ²¹⁾ H. P. Kristensen: Kvægstesten paa Sjælland i det 18. Aarh. (Fra Arkiv og Musæum IV., 1910). — ²²⁾ Antiquariske Annaler 1815, II., 60. — ²³⁾ jfr. Pontoppidan, Kirkehistorie 1741, I., 618. — ²⁴⁾ Jeg har tidligere skrevet en Artikel: „Hellige Kilder i Sorø Amt“ i Sorø Amtstidendes Søndagslæsning 4. Juli 1909. — ²⁵⁾ Kirkehistorie I., 616. — ²⁶⁾ Pontoppidan (Kirkehistorie I., 618) sætter dog ikke Kilden i Forbindelse med Byridtet. — ²⁷⁾ Axel Olrik: Gefion. (Danske Studier 1910).

— Om Hellig Anders er der skrevet et smukt Digt af Johan Ludvig Heiberg: „Hellig Anders. En Legende“, trykt første Gang i Tidsskriftet Athene IV. 1815. — Et fint Træsnit af Hellig Anders' Kors efter en Tegning af Maleren J. T. Lundbye findes i Flinchs Almanak for 1843 og er optaget i Karl Madsens Bog om J. T. Lundbye, 1895, 119.

Minder fra Midtsjælland.

Optegnet af pens. Lærer *L. P. Christensen*, Sorø.

Som den, der er født i Fjenneslov Skole i Aaret 1833 og senere har været Lærer i Alsted Sogn i 40 Aar, er mine Fortidserindringer naturligvis i særlig Grad knyttet til disse Ænemærker, og paa disse vil jeg derfor i det følgende holde mig.

Lad mig begynde med Alsted:

Om Oprindelsen til Byens Navn og om den Kamp, der skal have staaet i dens Nærhed, da, efter Sagnet, Hake kom for at hævne sin Broder Hagbarths Død, er talt paa andet Sted, saa det skal jeg her lade ligge, hvorimod jeg skal holde mig til Byens Midtpunkt, nemlig Kirken.

Man lægger der Mærke til, at den har to Tilbygninger, en mod Nord og en mod Syd, der begge har Vaabenhusets sædvanlige Form. Et gammelt Sagn, som jeg for henved 70 Aar siden har set gengivet paa Tryk (saavidt jeg husker i Rasks Morskabslæsning), melder, at en Lindorm havde lagt sig for Indgangsdøren til det nordre Vaabenhus saaledes, at man saa sig nødsaget til at bygge et andet Vaabenhus paa den modsatte Side, det, som for Tiden benyttes. I det nordre Vaabenhus stod tidligere en af de gamle massive Ligbærebøre; jeg ved ikke, om den staar der endnu.

Ved selve Kirkens Indre er der intet usædvanligt. Den har en Runesten i den vestre Gavl, men jeg har aldrig erfaret, at den har nogen særlig Betydning, ligesom heller ikke en Begravelse i Midtergangen minder om noget betydeligt Navn.

Afdøde Fru Ingemann, der jo har velsignet flere Kirker med Altertavler, malede af hende selv, skænkede ogsaa i sin Tid en saadan til Alsted Kirke. Det Sujet, som der er afbildet, viser blandt andet to knælende Kvinder, hvoraf den ene skal have været en Pige, som tjente hos Ingemanns, da Fruen malede Billedet. Hun blev senere gift med en Husmand i Alsted, hvor jeg lærte hende at kende, da jeg i Begyndelsen af Aaret 1854 blev ansat som Hjælpelærer ved Alsted Skole, og skønt hun allerede den Gang var en ældre Kone, fandt jeg alligevel, at der endnu var Lighed til Stede.

Ellers var jo Fru Ingemanns Billeder ikke særlig i Vælden. Jeg mindes endnu, hvorledes, under Vacance i Præsteembedet i Aaret 1866, hvor afdøde Pastor Becher i Pedersborg efter Tur prædikede i Alsted, han, efter ved Gudstjenestens Begyndelse at være gaaet for Alteret, vendte sig imod mig med det Spørgsmaal: hvem der dog havde malet den Altertavle, for det var dog noget forfærdeligt Stads. Kalkmalerier er nu traadt i Stedet.

Ogsaa til Fjennesløv Kirke malede hun i sin Tid en Altertavle, der vistnok maatte siges at være endnu mere umulig. (Ogsaa den har vejet Pladsen).
--- Imidlertid hendes gode Mening i Ære.

Op til Alsted Kirke boede i min Barndom indtil hen paa Aaret 1845 en Præst med et bekendt Navn, Carl Gustav Flemmer. Naar jeg nævner denne Mand,

der forøvrigt havde Titel af Amtsprovst, da er det, fordi han i særlig Grad stod som en udpræget Skikkelse fra den Tid og med et i mange Retninger ejendommeligt Tilsnit, der ikke undlod at sætte Spor. Allerede i hans Klædedragt var der noget ejendommeligt, idet han altid, naar han var hjemme, gik i en almindelig Stumptrøje; i den modtog han Besøg, hvem det saa end var, der kom, og skont jeg som Dreng tit blev sendt i Ærinde til Præstegaarden, har jeg aldrig oplevet at se ham med Frakke paa. Ogsaa hans Bohave var i høj Grad tarveligt, umalede Egetræs Møbler, hvoriblandt et Spillebord, ved hvilket han gjorde sine Studier og modtog Rapport af dem, der kendte hans Sans for Byens Nyheder. Det var en utrolig Mængde underlige Navne, der i Alsted dannede sig i hans Tid, og der var dem, der var ondsksfulde nok til at give den gamle Provst Skylden for en Del af dem. Jeg skal her eksempelvis nævne en Del: Krage Rasmus, Skade-Hans, Vibe-Lars, Rollebommen, Sverden Dus, Graver Marren, Louse-Johan, Stene Ellen, Vante Kirsten, Erkedorte, Bro Sidse, Margrethe Polidsk, Midnatten, Skidte Margrethe samt Russe Rasmus. De Personer, der blev velsignet med disse Navne, har jeg kendt allesammen, idet de levede, da jeg i 1854 kom til Alsted Skole. Nu er imidlertid kun Mindet om disse Navne tilbage. — Af hans Heste mindes jeg „Ole Gal“ og „Nille“, dem havde den gamle Provst, trods Karakterens Staal, stor Respekt for. — Med Hensyn til den Maade, hvorpaa Lærdom rettelig skal indprentes, delte den gamle Provst fuldstændig den Tids Opfattelse. Han holdt ubetinget paa Ramseriet, og ve det Barn, der f. Ex. ved Examen gik i Staa

i et af de store Anmærkningsstykker i Balles Lærebog, thi i saa Fald var han der øjeblikkelig med Tampen, og det samme var Tilfældet, hvis et Barn paa en Examensdag var blevet lidt forsinket og traadte ind ad Skoledøren, efter at Provsten havde sat sig til Rette ved Kathederet. Hans Konfirmationsundervisning var i samme Stil med tillærte Svar, der gik i Arv fra det ene Hold til det andet. Forovrigt var hans Hjem Sædet for den ægte gammel-dags Gæstfrihed, ligesom han i paakommende Tilfælde var værd at have til Talsmand; men han havde absolut ikke passet til Nutiden.

Skont Alsted aldrig har staaet i Spidsen, hvad aandelig Letbevægelighed angaar, kom Fantasiens alligevel i Aaret 1882 i usædvanlig Bevægelse, idet man opdagede, at det spogede i et Hus, der nu er revet ned, men som laa paa en Spids ved Byens vestre Ende, hvor Vejen deler sig. Saa latterligt det end kan synes, havde det tilsyneladende nær bragt et ikke ringe Antal Beboere derude i Vilde-rede. Langt borte fra kom baade Journalister og andre stærkt interesserede Personer for at se det mærkværdige Spogerishus, hvor kun en gammel Enke boede, men hvor det alligevel gik saa underligt til, og selv i Hovedstadens større Blade blev Fænomenet drøftet. Det gik endog saa vidt, at man i Sorø søgte gennem en Forestilling i Klubben, til hvilken Billetterne bogstavelig talt blev revet bort, at give Publikum en Forestilling om Fandens forunderlige Spil derude i Alsted, ved hvilken Lejlighed Fandens Rolle blev glimrende udført af Boghandler Clausen. Man saa ved den Lejlighed en Kakkelovn spadsere omkring, en Pose hoppe op ad

en Væg o. a. m., saaledes som man fortalte, at det gik for sig derude.

Hvor fristende det kan være at forfølge dette Emne videre, vil jeg nu alligevel sige Farvel til Alsted og begive mig ad Sognevejen til Fjennesløv.

Man passerer blandt andet Engelsborggaardens Mark, hvor der øst for Vejen, lidt inde paa Marken laa en mindre Kæmpehøj. Den er nu jævnet, og noget særlig Fund tror jeg ikke, der blev gjort; kun nogle Smaating af Sten og lidt Kul, efter hvad en Son fra Gaarden en Gang for mange Aar siden har sagt til mig.

Efter at have passeret Alsted-Flinterup og Lille-Aa kommer man til en Korsvej, i hvis Nærhed den gamle Landevej skal have gaaet; i hvert Fald var der tidligere Mærker deraf paa den nærliggende til Oldshuset hørende Jordlod, som min Fader i sin Tid har ejet, og hvor jeg i min Ungdom havde travlt nok, naar Ploven stødte paa den Mængde Sten, der betegnede Vejens tidligere Retning. Om denne Vej er kommet fra Sasur Bro, ved jeg ikke, men urimeligt er det vel neppe; den er i saa Fald passeret en anden Kæmpehøj, der laa syd for Ole Andersens Gaard, men som ogsaa er gaaet al Kodets Gang; der blev jo ikke den Gang gjort noget for at frede den Slags. Den gik under Navn af Troldhøjen, og jeg husker, at jeg som Barn ikke var rigtig glad ved at passere der forbi ved Aftentide.

Derefter naar vi saa K.-Fjennesløv, tidligere kaldet Fjennesløvlille. I Oehlenschlägers Digt: De tvende Kirketaarne hedder det jo blandt andet:

Over den gule Hvedemark
Knejser en Bakke grøn,
Bagved ligger Fjennesløvlill'
En By, vel stor og skøn.

Hvis han paa sin Rejse gennem Sjælland havde gjort en Afstikker fra Landevejen og ind i Byen, tror jeg ikke, han havde givet samme det Skudsmaal; thi den har aldrig været hverken stor eller skøn og er det heller ikke endnu. Sammenlignet med Fjennesløvmagle havde den maaske nok et Fortrin, idet sidstnævnte By altid i min Barndom blev kaldt for „det revne Fjenneslov“. Nu er Forholdet i mange Maader forandret. Fra en anden Side set kan Oehlschläger imidlertid have noget Ret, navnlig naar vi tænker paa de gamle Minder, der knytter sig til Fjennesløvlille, og paa den Slægt, der udgaaet derfra i saa høj Grad blev Danmarks Hæder.

At Fjennesløvlille var Absalons Fødeby, derom hersker jo ingen Tvivl, heller ikke om, at hans Fødegaard har ligget nord for Kirken. For ca. en Snes Aar siden skete der Undersøgelser paa den derværende Plads, hvor man mener, Fjennesløvlillegaarden har ligget, og man fandt, hedder det, en Kælder, der førte paa Sporet. Denne Kælder stod imidlertid fuldstændig aaben i 1832, da min Fader blev kaldet til Lærer i Fjenneslov. Paa Grund af, at den derværende Plads kort efter af Sorø Academi blev anlagt som Planteskole, hvilken min Fader i en længere Aarrække ledede, blev den omtalte Kælder tilfyldt og kom først senere for Dagen tiligemed en Del af den gamle Grund. Bygningerne

synes forovrigt at have haft et ikke saa ringe Omfang, i hvert Fald har jeg i min Ungdom, da jeg ofte var med at grave Træer op paa Pladsen, af og til stødte paa de gamle Munkesten ogsaa i Pladsens nordvestlige Hjørne, hvor nu den nye Skoles Have er. Fra Gaarden har der upaatvivlelig været Indgang til Kirkegaarden; en saadan Indgang existerede i hvert Fald endnu i min Ungdom, men blev lukket, da Hegnet om Kirkegaarden for mange Aar siden blev forandret fra et almindeligt Stengærde til hvad det for Tiden er. Som et Minde fra gamle Dage ejer Kirkegaarden en Runesten, hvorom der for ikke længe siden er skrevet en Del.

Der har fra enkelte Sider været nogen Tvivl med Hensyn til Indskriftens Ordlyd, men da Runerne staar med al ønskelig Tydelighed, kan der neppe være Tvivl i den Henseende. Noget andet er, at man har lidt ondt ved at forstaa, at naar Sasur, som jo er Mandens Navn, har bygget en Bro, han da tillige har gaaet ud paa at hædre sig selv ved at rejse det nævnte Mindesmærke.

Fra den første Tid, jeg overhovedet kan huske, har jeg i mit Barndomshjem hørt fortælle, at den skal have staaet i Stengærdet, hvor den blev opdaget, og hvorfra man saa vilde føre den ind i Vaabenhuset, men opdagede, at den ikke kunde komme ind ad Døren, hvorfor man slap Arbejdet dermed og lod den ligge. Jeg har imidlertid altid stillet mig lidt tvivlende over for den Forklaring uden dog at kunne finde nogen, der er bedre; men uden Forundersøgelse at bakke med en saadan Sten og saa tilsidst lade den ligge midt paa Kirkegaarden, maa dog siges at være saa temmelig meningsløst.

Jeg ved ikke, om man i den Henseende tør gaa ud fra, at Kirkegaardens søndre Hegn i sin Tid har gaaet omtrent, hvor Runestenen hidtil har ligget, og at den saa ved en Udvidelse af Kirkegaarden kan være kommet frem. Tænker man sig dette som en Mulighed, fremkommer derved i Kirkegaardens sydvestlige Hjørne en Krog, hvor Selvmorderne i gamle Dage blev begravet. Jeg har selv som Barn været Vidne til en saadan Begravelse, hvor den Døde efter Solnedgang blev ført ind ad en Laage, nær ved den eventuelle Krog og uden Jordpaakastelse eller andre Ceremonier puttet i Jorden. Dette med Runestensens Plads i tidligere Dage er imidlertid fra min Side kun et Tankeexperiment, som jeg ikke er i Stand til nærmere at begrunde. At Fjennesløv Kirke i sin Tid har haft to Taarne, er jo ved anstillet Undersøgelse slaaet fast, selv om der ogsaa her kan være Momenter, hvor man maaske ikke fuldt ud staar paa virkelig historisk Grund.

Hvorledes Kirken i gamle Dage har set ud, har jo været Genstand for videnskabelig Undersøgelse, der blandt andet har bragt de gamle Kalkmalerier for Dagen, der nu fremtræder i restaureret Stand. Hvad man nu ser deraf, var iøvrigt delvis tilgængeligt langt tidligere. Jeg saa det tit, naar jeg som Dreng for ca. 70 Aar siden sprang omkring paa Hvalvingerne, hvortil der var let Adgang fra Taarnopgangen baade gennem et Galleri af brændt Ler, der tidligere har ligget under Loftet, men som den Gang laa over Hvalvingerne, og gennem en noget højere oppe anbragt Aabning i Muren i Form af en Vinduesfordybning, thi af de tre Gallerier af brændte

Søjler, som man finder aftegnet i P. Kobkes kortfattede Oversigt over danske Kirkebygninger, eksisterede for 70 Aar siden kun den ene, nemlig den mod Nord.

Hvor de andre Søjler nu, efter Restaureringen, er anbragt, var den Gang en høj Mur, hvori den nævnte Aabning fandtes, men c. et Par Alen højere oppe end det nordlige Sojlegalleri.

Jeg husker, da det gamle Taarn blev revet ned, hvad det forøvrigt trængte haardt til, idet den østlige Mur af samme havde en ret betydelig Revne, saa man, da Christian den VIII. døde i Aaret 1848 og der i flere Uger skulde ringes med begge Klokker fire Timer daglig, var noget betænkelig; — man var meget i Tvivl om, hvilken Form man skulde give de tvende Taarne, som man agtede at opføre, og Følgen deraf var, at der, med Undtagelse af en smal Aabning mellem Taarnene ikke blev nogen synderlig Forskel mellem det gamle og det ny; og det var først da man opdagede den gamle Tegning, der havde skjult sig bag Hvælvingerne, at man vandt den Klarhed, der fandt sit Udtryk i den Form, som de tvende Taarne nu har faaet. Indvendig er, som bekendt, tvende Granitsojler, hvis Buer bærer de andre mindre Søjler, saavel som Taarnenes østlige Mur, Kirkens væsentligste Pryd. Disse Søjlers klokkeformede, med udhugget Bladværk pyntede, Sokler vare tidligere skjulte af et Bræddegulv og hegnede af et Stoleværk, bag hvilket Herskabet fra Mørup ved Kirkebesøg havde Plads, uden at det faldt nogen ind at gøre det Rangen stridig. Paa Chorbuen hængte tidligere et tarveligt Christusbillede. Efter hvad min Fader har

fortalt mig, skal dette Billede til begge Sider have været garneret af Englehoveder. Hvorledes det nu forholder sig med dette, er det i hvert Fald vist, at disse Englehoveder, virket af Træ og malet med røde Kinder og grønne Vinger ud til Siderne, endnu eksisterede, da jeg var Barn. De laa paa Vaabenshusets Loft i et Antal af 6 eller 8 (jeg husker ikke saa nøje Antallet) og som Barn har jeg mangan Gang leget med dem, naar Adgangen til Vaabenshusets Loft var aaben.

Naar dertil lægges den massive sorte Marmorplade, der dækker Alterbordet, men som i tidligere Tider var skjult først af Murværk, senere af Bræder, hvorover Dugen saa var lagt, hvilket sidste jeg vel erindrer, slutter jeg mine Bemærkninger med Hensyn til Kirkens Indre. Blandt de højtstaaende Personer, der har gæstet Fjennesløvlille, kan nævnes Kongerne Frederik VI. og Frederik VII.

Frederik VI.s Besøg gav Anledning til en lille pudsig Episode. Man vidste, at han var en Ven af militær Opvisning, og man havde derfor anskaffet Trægeværer med paasat Bajonet, hvormed overste Klasses Drenge saa var bleven indøvede, saaledes at de paa stilfuld Maade kunde gøre Honnør, naar Kongen kom. Det gik imidlertid uheldigt, idet man havde ventet, at Kongen vilde staa af Vognen ved Pladsen nord for Kirken, hvor Paraden derfor ogsaa var opstillet. Kongen kørte imidlertid forbi og om til den gamle Skole. Derved kom det til at se lidt ynkeligt ud med Paraden. Provst Münster fra Ringsted, der var til Stede, klarede imidlertid Situationen med et Fyndord, idet han med Øjet

vendt paa Geværerne tilraabte Drengene: Væk med det Skidt!

Om det var denne Optagethed, der foranledigede, at bemeldte Provst, da han kom ned i den gamle Skoles lave Stue, løb Panden imod Bjælken, skal jeg lade være usagt, men i hvert Fald gav det Anledning til, at Bjælkerne blev lagt højere op, og laa der, indtil den gamle Skole for faa Aar siden brændte. Frederik VI var jo, foruden af Militærvæsenet, en Ven af den indbyrdes Undervisning, og den blev ogsaa praktiseret ved den nævnte Lejlighed. Det faldt i et Barns Lod at stave for Kongen, hvorefter daværende Sognepræst, den tidligere nævnte Amtsprovst Flemmer, straks var der med de Ord: „Lyksalige Barn, der har stavet for sin Konge!“

Frederik VII's Besøg skete, da Udgravningerne af Kongegrave i Ringsted Kirke fandt Sted. Om dette ved jeg ikke andet at berette, end at han med Følge, hvoriblandt afdøde Biskop Martensen, spiste Frokost, hvortil man slog sig ned paa den flade, ret omfangsrige Ligsten, der dækker Støvet af Søren Amnitzboll. Fra den Bakke, over hvilken Asger Ryg ojnede de tvende Taarne, har man en ret vid Udsigt til Steder, der ogsaa gemmer gamle Minder, og som, naar vi ser mod Øst, peger paa det højtliggende Sigersted, der skjuler Hagbarths og Signes Høje, ved hvilke en stor Del af Midtsjællands Befolkning for ca. 60 Aar siden samlede sig for at fejre vor Grundlovs Fødselsdag, og hvor den gamle Bondeven Fr. Frølund holdt Fæsttalen, i hvilken han betegnede vor Grundlov, der jo den Gang var saa ny, som et lille, ganske elskværdigt Barn, men som desværre havde den Skavank, at det af og til „havde

Mavesmerter“. Paa det Sted, hvor Kong Siger efter Sagnet blev fældet, og hvor Navnet „Valbrynde“ endnu minder om denne Begivenhed, ojnede man for 63 Aar siden fra Fjenneslovlille Bakker en lang mørk Stribe, der bevægede sig frem ad Landevejen; Det viste sig at være Olaf Rye med sine Kobenhavnere og Kulsviere, der drog af Sted for at værge vort Fædreland. Mod Vest ved Bakkens Fod, hvor den oprindelige gamle Ni-Milepæl havde maattet give tabt, idet den laa væltet og knækket i Groften, lig en Kæmpe, der var faldet paa sin Plads, holdt han Hvil med sine brave, men streng saa han ud, og jeg stod ved hans Side, mens han gav den gamle Kaptajn Tscherning, der jo gjorde alle Krigsaarene med, en alvorlig Røffel, fordi han, uden Ryes Til ladelse, havde givet sit Kompagnis Soldater Lov til at bestige Omegnens Køretojer, der var modt for at lette Soldaternes Moje.

Noget af det, der fra min Barndom har præget sig stærkest i min Erindring, er Gilderne, særlig i Fastelavnen. Skikken er jo her forskellig.

Paa min Barndomsegn begyndte Festlighederne allerede Lørdag Aften, idet de unge Karle mødte i den Gaard, hvor Gildet var tinget, for at smage paa „Øllet“, som det hed, og for at aftale alt med Hensyn til Optøget om Mandagen, hvilket gik for sig til Hest, med Udsmykning af Vedkommendes sædvanlige Dragt. Denne Udsmykning, til hvilken Pigerne leverede deres flotteste Huebaand, gik for sig i Løbet af Søndagen, og Mandag Morgen gik saa Udrykningen for sig. Først Forrider, hvilket var en særlig ærefuld Post, saa to Tjenere i Liberi, derefter to Herrer i svær Pynt og derefter en Rytter

med Fanen, noget, hvortil man ikke tog alle og enhver. Midt i Optoget kom Musikken (i Reglen kun en enkelt Klarinet) og tilsidst Æggestodderen, forsynet med en Kurv, hvori Husmodrene, efterhaanden som Besøget naaede til dem, lagde flere eller færre Æg, hvoraf der saa den egentlige Festaften blev lavet Æggesøbe, hvilken blev betragtet som en stor Lækkerbidsken. Naar Runden var forbi, var der Dans og ligeledes hele Tirsdagen og den følgende Søndag. Om Onsdagen slog man Potten itu og til Tonden, i hvilken der dog i Reglen ikke var nogen Kat, men en udstoppet Figur og stundom Pebernødder el. dsl. Den Uge blev der ikke gjort meget Arbejde.

Ogsaa det sommerlige Landbrug endte gerne med et Gilde. Naar den sidste Neg var bundet, en Lod, som den enkelte imidlertid ikke ret gerne vilde paatage sig, fordi Titlen: Rugkælling, Bygkælling o. s. v. (alt efter Sædens Art) fulgte med, og Høsten forøvrigt var kommet vel i Hus, noget der for 70 Aar siden trak længe ud, baade paa Grund af den sene Udsæd og den fuldstændige Mangel af Maskiner, kom saa i Reglen Høstgildet. Der er Steder, hvor dette Gilde holdes selve Mikkelsdag, forsaavidt Høsten er til Ende; paa min Hjemegn var der ingen saadan Regel. Derimod var det i min Barndom ret almindeligt, at man Høstgildedagens Morgen kørte Sand, hentet i Sognets Sandgrav. Den Gang kendte man jo nemlig ikke bonede Gulve; i de fleste Bøndergaarde var der kun Lergulv; til disse Gulve blev Sanden brugt. Strandsand blev betragtet som Luksus. Til Middag blev serveret Suppe, hvortil

en Faarekrop i Reglen maatte lade Liv; det blev tit en fed Ret, der ikke var for svage Maver.

Disse Gilder har med Tiden skiftet Karakter, ogsaa forsaavidt de nu mangen Gang holdes paa offentlige Steder eller i Forsamlingshuse, uden at man derfor tør sige, at det hele er blevet mere hyggeligt. Af Gilder, der var meget almindelige i min Barndom, men som nu er gaaet af Brug, vil jeg nævne: Kvindegilder. Navnet tyder paa, at det nærmest var Gilder for Kvinder, men efterhaanden kom Mændene med. De fandt Sted, hvor der var født et Barn og mens Konen endnu laa i Barselseng. Hvor saadan en Begivenhed havde fundet Sted, begyndte det allerede Dagen efter Barnets Fødsel at vælte ind med hele Krukker fulde af Barselmad, i Reglen sød Suppe og Vafler eller Pandekager, og jeg husker blandt andet, hvorledes en Gang, da jeg som Barn blev sendt i et Ærinde til den nærboende Smed, hvor Konen netop befandt sig i den antydede Situation, hun med et Tag i Sengebaandet hævdede sig til Vejrs og fra Sengehimplens Hylde hivede saadan et helt Fad Pandekager frem, hvormed jeg saa blev trakteret.

I Bøndergaardene var der den Gang ikke noget særligt Soveværelse, saa Gæsterne ved et Kvindegilde spiste og drak i samme Værelse, hvor Konen laa og hvor, efterhaanden som Mændene kom med, disse sidste spillede Kort og røg Tobak. Skulde Konen besorge et eller andet nødvendigt, blev Sengeomhænget trukket for, uden at der var nogen, der tog Forargelse af det. Nu staar imidlertid alt dette i Mindets Belysning.

Kom saa den Dag, da Barnet skulde i Kirke

for at døbes, var der atter Gilde. Byens Beboere, Slægt og Venner samledes i Hjemmet og korte saa i sluttet Vogn tog til Kirken, medbringende en hel Kurv fuld af skaaren Mad, der i Reglen blev serveret i Skolelærerens Stue, for man gik ind i Kirken. Efter Hjemkomsten serveredes som Regel med Grød og Bergfisk, til hvilken sidste man ikke fik Kniv eller Gaffel, men maatte spise den med den samme Ske, der havde været i Groden, og som mangen Gang toges med hjemmefra. At skænke Kaffe ved saadanne Gilder betragtedes som en stor Hæderspost, hvortil man ikke tog alle og enhver; i Reglen var det Skolelærerens Kone, assisteret af Byens Jordemoder. I Storstuen, hvor der næsten overalt var Lergulv, gik Dansen for sig til Musik af én, højst to Spillemand, der desuden signaliserede med Klarinetten udenfor Indgangsdøren, baade naar Gæsterne kom, og naar de tog hjem. Det var, syntes jeg som Dreng, et højtideligt Øjeblik, naar man saadan kom gaaende til Gildehuset og holdt sit Indtog der under slig Musik.

Nu, i vore Dage, vil man helst have et helt Orkester, bonet Gulv, foruden meget andet, som man den Gang ikke folte Savnet af, fordi man ikke var vant dertil. Naar det skulde være rigtig flot ved Bryllupperne, varede Gæstebudet gerne tre Dage. Ved Kirkefærden gik Brudgommen i Spidsen, fulgt af Mændene, og derefter Bruden med Kvinderne bag efter sig. Naar det gik fra Kirken, gik Bruden derimod først med sit Følge og derefter Brudgommen med sit, alt mens Klokkerne kimedede. I Hjemmet forløb alt omtrent som ved Barslerne. Til Begravelser blev Folk den Gang inviterede, og hvor

der ingen videre Sorg var, gik man let over det hele. Jeg har selv i min Ungdom, kort efter at jeg var blevet Lærer i Hylstrup, været til en Begravelse, hvor det var Manden, der var død, og hvor Enken, efter at man havde sat Middagsmaden til Livs, lagde Kortene paa Bordet med de Ord: „Lad mig nu se, at I morer Jer, Folk“. Denne Uskik er imidlertid nu faldet bort.

Af gamle Melodier har jeg vel en Del, men de ere sikkerlig alle kendte i Forvejen. Af de tre i efterfølgende anførte findes jo Nr. 1 i Bornesange, dog med Forandring i de sidste Takter. Nr. 2 er nedskrevet efter Hukommelsen, saaledes som jeg har hørt den synges af min Moder for 73 Aar siden. Slutningen af begge Versene er lidt besynderlig i Teksten. Motivet synes at være hentet fra Bondens tidligere jammerlige Liv. Om Nr. 3 har jeg læst et Sted, at en fattig Kone netop sang den, da Kongen (Christian) kom forbi, men hvilken Christian det var, husker jeg ikke mere.

Visselul mit lille Barn.

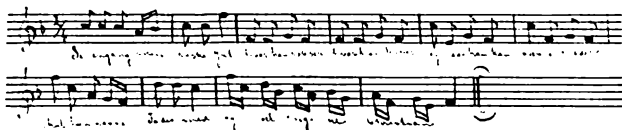
O, vi arme Bønder.

Musical notation for the song 'O, vi arme Bønder.' It consists of three staves of music. The first two staves are treble clef with a melody line and a bass line. The third staff is a bass clef with a bass line. The music is in a simple, folk-like style with a clear melody and accompaniment. There is some faint text visible below the staves, which appears to be the lyrics of the song.

O, vi arme Bønder, vores Stand er sorrigfuld;
 vi har tomme Tønder, lidet Sølv og mindre Guld.
 Ej Ducater kender vi; Skilling naar de ere ti,
 vi da suser som Skruptuser gør, og puser,
 og for Gerrighed er fri.

Paa et Vadmels Tæppe, understroet med Halm og
 Straa,
 maa vi Kroppen strække; Dynen kan vi ej formaa;
 Ligge saa i stille Ly, til vi ser, at Dagen gry,
 da vi høre med vort Øre Hanen more (more?)
 Morten med sit Kykleky.

Se engang min raske Gut.

Se engang min raske Gut, hvor han vokser, hvor
 han trives;
 og naar han kan nævne Moder, skal han nævne
 Fader med
 og velsigne Christian.

Sprogø.

Omtrent midt i Store Belt, 7 km. fra Halskov og lidt nærmere ved Fyn, ligger *Sprogø*, der tidligere har hørt til Fyn, men nu er Sjællands yderste Forpost mod Vest. Det er en af de mindste, bebøede danske Øer, omtrent 1 km. fra Øst til Vest og ca. 200 m. fra Nord til Syd med et Areal af ca. 34 ha. og ca. 2 km. i Omkreds.¹⁾ Overfladen er ret ujævn med en Højde over Havet i den vestlige Del af 5—6 m., medens den østlige Del med Fyrbanken hæver sig til ca. 25 m. Det dyrkede Areal udgør ca. 20 ha., og Befolkningen bestod efter den sidste Folketælling i 1910 af 14 Personer.

Fra Fyrbanken strækker *Østerrevet* sig langt ud, og er Hjemsted for en talrig Maagekoloni; hele Revet er i Yngletiden levende af de smaa, dunede Unger, saa man skal tage sig nøje i Agt for ikke at træde paa dem, medens de gamle under uendelig Skrigen flyver om Ørene paa de Besøgende.²⁾

Øens Navn, der i ældre Tid skreves „Sprovø“ eller „Sprou“, i Kong Valdemars Jordebog „Sprowæ“, kan udledes af det gamle danske Ord „sprove“, der betyder at spejle.

Forste Gang Sprogø optræder i Historien er, da *Adam af Bremen*, der i 1070erne besøgte *Svend Estridsen*, omtaler den som „en Roverhule, en stor Skræk for alle Forbipasserende“,³⁾ noget, den ved

sin Beliggenhed godt egnede sig til, og Rigtigheden heraf bestyrkes ved, at det ansaas for et af *Valdemar I.s* bedste Foretagender — hvad der fremgaar af Tavlen i hans Grav —, at han gjorde Ende paa dette Uvæsen ved at tage Øen i Besiddelse og anlægge en Befæstning der i 1170erne. Den har bestaaet af et Taarn, omgivet af en Kampestens Ringmur, der har dannet en skæv Firkant om Taarnet og havde en Længde af 120 m. Muren findes endnu tildels bevaret i en Højde af 2, m. og med en Tykkelse af 1,5 m.⁴⁾ Efter Sagnet skal Marsk Stigs Tilhængere ogsaa have sat sig fast paa Øen efter Kongemordet i 1286.⁵⁾

I Aaret 1425 havde Borgerne i Korsør faaet Tilladelse til at have deres Kvæg gaaende paa Øen;⁶⁾ senere blev den besat med et kongeligt Stod Heste, som der levede et frit, halvildt Liv og fandt Beskyttelse i den kraftige Egeskov, som den Gang dækkede hele Øen. I 1547⁷⁾ befales det saaledes, at der til dette Stod (ligesom til flere andre) skal anskaffes „retskyndige gode friize (frisiske) heste, ther skone och aldeles uforderffuede er, ihuad samme heste koste sculle“; samtidig forlanges der Oplysning om, hvor mange Heste, der var paa Øen, og der svares: 15;⁸⁾ et meget højt Tal i Forhold til Øens Størrelse; 1569 blev Hestene fort bort fra Øen.⁹⁾

Imidlertid var man begyndt at sørge for en Forbedring af Samfærdselsmidlerne, og i den Anledning var *Frederik II.s* Opmærksomhed bleven henvendt paa Sprog, særlig efter at Kongen havde haft Lejlighed til at gøre personlige Erfaringer om Besværlighederne ved en Vinterrejse over Beltet, idet

Isen gik i Stykker under hans Vogn 28. December 1568,¹⁰⁾ og i en Note til dette Citat tilføjes under $\frac{8}{11}$ 1569, at Kongen var indefrossen paa Sprogø.

I Aaret 1571 fik saa Lensmanden paa Nyborg Slot, *Axel Viffert*, Befaling til at opføre et Hus paa Øen til de rejsendes Bekvemmelighed; det skulde til enhver Tid være forsynet med Øl og Mad, og denne Befaling gentoges 1580. Samtidig blev Øen overdraget til en Hollænder, *Niels Bosen*.¹¹⁾ der skulde svare en aarlig Afgift af 3 Tdr. Smør, men 1580 fik en anden Hollænder, *Petter Petterson*, Øen imod at svare en Afgift af 40 Kr. aarlig¹²⁾ og med Forpligtelse til „at huse og herbergere godt Folk, om Noden trænger, at nogen skulde dennem besøge.“

Ovennævnte Mand har forøvrigt gjort sig mindre fordelagtig bekendt ved at rydde stærkt op i Skoven, idet han anklagedes for at have fældet og ødelagt ikke mindre end 375 Egetræer; han blev i den Anledning straffet med at miste Retten til at fiske med Bundgarn og maatte betale en Bøde.¹³⁾

Den 19. Januar 1620 maatte *Christian IV.* opholde sig paa Sprogø Natten over og betalte derfor „10 Slettedaler til Øl og Mad til Folket, som førte ham over, og 2 Slettedaler til Værtinden“¹⁴⁾. I Krigen, der senere fortes mod Sverig, blev Øen helt udplyndret¹⁵⁾ og under $\frac{16}{4}$ 1646 udstedte Kongen følgende Dokument:

Vi *Christian IV.* gøre vitterligt: At eftersom *Hieronymus Heinrichsen*, boende paa vort Land Sprou, hos Os underdanigst lader andrage, hannem udi forleden Fejde stor Skade at være tilføjet, og af de Svenske ganske udplyndret, med underdanigst Begæring derhos, at hans Hustru eller en af hans Børn

naadigst maatte bevilges Øen for Fæste og sædvanlig Afgift igen at maatte bekomme, da have Vi paa saadan Anmodning naadigst bevilliget, at hans Kvinde eller et af hans Børn maatte faa den for sædvanlig Afgift.

Dette bekræftedes senere af *Frederik III.* under $16\frac{1}{12}$ 1649.

Under Krigen mod Sverig 1677 blev Beboeren igen udplyndret,¹⁶⁾ og som Erstatning herfor blev han under $20\frac{1}{11}$ 1694 fritagen for alle Skatter og Paalæg¹⁷⁾, men medens der — som ovenfor nævnt — hidtil havde været en anseelig Skov paa Øen, forsvandt den nu hurtigt. 1656 var der endnu en lille Lund tilbage¹⁸⁾, men i Løbet af Hundredeaaret var man naaet saa vidt, at der i November 1731 maatte leveres 5 Læs Brænde til Manden, for at han kunde herbergere de Rejsende¹⁹⁾.

Da Pesten i Aaret 1710 indfandt sig, bestemtes det, at Sprogø skulde være *Karantænestation* for Ostkysten af Fyn og m. H. hertil befaledes det, at der skulde indrettes Logis for Folkene, Pakhus for Godset og et Pesthus for de Syge, endvidere forsynedes Øen med en Husvært, en Kirurg med Svende og Drengene og de nødvendige Levnedsmidler og Medikamenter²⁰⁾. 1721 blev Øen købt af den daværende Ejer af *Raskenberg* (Juelsberg) Gehejmerraad *Hans Ahlefeldt*²¹⁾, men nu maa det efterhaanden være gaaet tilbage for Beboeren, thi allerede i 1709 klager *Holberg* i en af sine Epistler over, at der var kun een Seng paa Øen, og den forlangtes der 2 Daler for; men saa blev der 1755 opført et Hus med 5 Værelser til de Rejsende og Posten²²⁾. Der kom dog først rigtig Orden i Tin-

gene, da Postvæsenet i 1814 købte Øen for 10,000 Rdlr., og de nuværende Lokaler indrettedes; maaske tildels foranlediget ved, at *Frederik VI.*, da han i den strenge Vinter 1813—14 kom tilbage fra Kiel, nær havde lidt Hungersnod paa Øen²³⁾.

Noget tidligere (1802) var der, navnlig til Hjælp for Overfarten om Vinteren, bleven oprettet en *optisk Telegraf**) med Stationer i Nyborg og paa Taget af Korsør Kirke; den fungerede indtil den elektriske Telegraf**) den 4. Februar 1854 satte Øen i Forbindelse med Sjælland og Fyn.

Ved kgl. Reskript af ²⁷/₁₃ 1822 blev Sprogø skilt fra sin mangeaarige Forbindelse med Fyn og henlagt under *Soro Amt*, *Korsør Jurisdiktion*, og den ²⁹/₁ 1823 kom den ogsaa i gejstlig Henseende under Sjælland; den fuldstændige Adskillelse fandt dog først Sted ¹/₄ 1886.²⁴⁾

Fra 1807 havde Øen været forsynet med et *Lampelys*²⁵⁾, der omtrent midt i 20erne blev forbedret, saa det havde en Højde over Havet af ca. 29 m. Det fandtes dog ikke tidssvarende, og der paabegyndtes et nyere, der byggedes paa Ruinerne af den gamle Befæstning med en Højde af ca. 26 m., men hele Høiden over Havet er ca. 46 m. Det staar paa en 16 m² stor Plads, omgivet af Levninger af den Kampestensmur, der er de sidste Rester af den gamle Borg. Fyret, der er et Blinkfyrtændtes første Gang ¹/₉ 1868. I Højen, hvorpaa

*) Signalerne fremstilledes af firkantede Plader, der ved Hjælp af et Hejseværk kunde anbringes i forskellige Stillinger.

***) Det første Kabel indeholdt kun 3 Ledningstraade: nu ligger der 6 Kabler med ialt 44 Ledningstraade.

Fyret staar, fandtes ved Udgravningen flere mandlige Skeletter, der var begravet i en siddende Stilling, ligesom der ogsaa fandtes endel Dyreben og en Hjortetak²⁶).

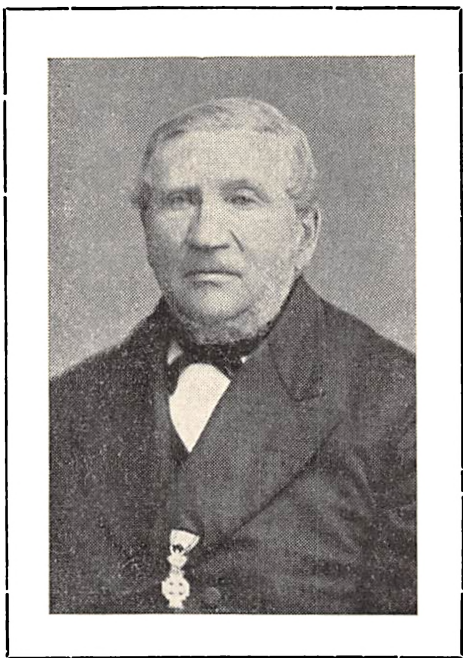
Ved Opførelsen af Fyret blev den gamle Mur endel odelagt, og man kan nu kun følge Fundamenterne af Muren, der har omgivet Taarnet. Siderne var ved Undersøgelsen i 1893 imellem 28 og 32 m. lange og kunde have indesluttet en Bygning af Gaasetaarnets Omfang. Ved Foden af Banken ser det ud til, at der fra Nord har været en Indskæring, der mulig har tjent som Anlægsplads for Skibe²⁷).

I den nyere Tid har Sprogø faaet sin største Betydning ved at være en uundværlig Mellemstation, naar det gaar saa vidt, at Færgerne stoppes af Drivisen, og der saa maa tages fat paa den besværlige Isbaadstransport, der for den yngre Slægt snart er en „saga blott“. Da der under saadanne Forhold undertiden har været en stor Mængde Mennesker samlede, har Postvæsenet paa bedste Maade sorget for, at det tvungne Ophold kan blive saa lidt besværligt som muligt. Der er saaledes Plads for 70 1ste og 2den Klasse Rejsende foruden en stor fælles Sovesal; Lokaler til 100 Isbaadfolk og et Torreapparat; endvidere er der til yderligere Sikring for de Rejsende eller Beboerne, hvis der skulde opstaa en Ildløs, opført et Hus paa et andet Sted paa Øen²⁸). Siden de ny kraftige Færger og Isbrydere er kommen i Gang, er imidlertid Udsigten til at lægge Vejen over Sprogø taget betydeligt af; medens der saaledes i det 19de Hundreedaars første Halvdel gennemsnitlig var Isbaadstransport 33 Dage

aarlig, har der nu i mange Aar slet ingen været; den længste var i 1799—1800 med 115 Dage.²⁹⁾

Chr. Pedersen.

- 1) *Trap*: Stat. top. Beskrivelse af Danm. II. S. 606. —
 2) *Nyborg Avis* 13/6 1896. — 3) *Adami Gesta Hammaburgensis ecclesia pontificum*. Schol. 107. — 4) *Fra Arkiv og Museum* I. S. 81. — 5) *Suhm*: Ny Saml. til Fædrel. Hist. III. S. 115. — 6) *F. R. Friis*: Bidrag til Korsør Bys Hist. S. 4. — 7) *Dansk Mag.* 4. R. I. B. S. 287. — 8) *D. Mag.* 4. R. I. B. S. 289. — 9) *Trap*: II. S. 606. — 10) *Rørdam*: Ny kirkehist. Saml. III. S. 505. — 11) *D. Mag.* 3. R. III. B. S. 75. — 12) *Portoppidan*: Dansk Atlas III. S. 526. — 13) *Troels-Lund*: Danm. og Norges Hist. I. S. 200. — 14) *R. Nyerup*: Christian IV.s Dagbøger. S. 482. — 15) *D. Mag.* 4. R. V. B. S. 154. — 16) *Biskop Jens Bircherods* Dagbog. S. 186. — 17) *D. Atlas*. III. S. 526. — 18) *Hist. Tidsskrift*. 4. R. VI. B. S. 384. — 19) *D. Atlas* III. S. 526. — 20) *Mansa*: Pesten i København og Helsingør 1709. S. 41. — 21) *Trap*: II. S. 606. — 22) *Trap*: II. S. 606. — 23) *Hist. Tidsskrift* 4. R. IV. B. S. 337. — 24) *Trap*: II. S. 606. — 25) *Trap*: II. S. 606. — 26) *Illust. Tid.* 1868 Nr. 470. — 27) 11/6 1898 blev Ruinerne undersøgte af det kgl. Oldskriftselskab under Ledelse af Dr. *Henry Pedersen*. — 28) *Geografisk Tidsskrift* 1878. S. 121. — 29) *Geogr. Tidsskrift* 1878. S. 122.

Lars Hækkerup.

En sjællandsk Bonde i Gennembrudsaaene
1848—1849.

(Ved Hojskolclærer *J. P. Jensen*, Hong.)

Af de Bonder, der i Fyrrernes brydsomme Dage var med til at rejse den store Bondebevægelse, maa *Boelsmand Lars Andersen Hækkerup* fra *Vetterstor ved Ringsted* i Særdeleshed nævnes og mindes. Han

var i de Aar, trods sin Ungdom, arbejdsom og ihærdig som faa. Gjaldt det for Alvor om at tage en Beslutning og skride til Handling, da var L. A. Hækkerup Manden derfor. Dette kom især frem i de to bevægede Aar 1848—49, da vort Lands Stilling udadtil og indadtil lagde saa stærkt Beslag paa Folkets Evner og Kræfter. Det bliver derfor Træk fra disse Aar, der særlig maa drages frem, naar det gælder om at kaste nyt Lys over, hvad den afdøde gamle Bonde og Fædrelandsven udrettede, da han som ung Mand stod paa sit Livs Højdepunkt.

Lars Andersen Hækkerup var født i Landsbyen Hækkerup, Tybjerg Sogn ved Næstved den 16. Juni 1819. Faderen ejede et Hus og var ligesom Farfaderen en meget flittig Musiker og Klaverstemmer. Børnene i det lille Hjem fik en god Opdragelse og en ordentlig Undervisning efter den Tids Forhold. Tidlig flyttede L. A. Hækkerup med sine Forældre til Vettersløv, hvor han 1842, kun 23 Aar gl., selv fik det Boelssted, som han siden beboede indtil sin Død, og som hans efterlevende Enke fremdeles boer i og ejer. I Vettersløv drev Hækkerup sit Jordbrug samtidig med, at han lagde sig stærkt efter Biavl og Mjodbrygning samt Handel med Havesager. 1845 udgav han Bogen: „Kortfattet Anvisning til Biers Behandling“, som blev trykt i København.

I disse Aar virkede i Vettersløv og Homb Pastorat en yngre frisindet Præst, H. Steenberg, som L. A. Hækkerup kom meget sammen med. Det var disse to Mænd, i Forening med Skolelærer Schroder og flere Bønder fra Vettersløv og Homb Sogne, der den 1. September 1844 indgav et Andragende til

Roskilde Stænderforsamling om, *at højere Bondeskoler ved Regeringens Foranstaltninger maatte oprettes i alle Landets Stifter.* „Bondestandens almindelige Mangel paa aandelig Udvikling i Sammenligning med andre Stænder er desværre kun altfor iøjnefaldende, og Følelsen heraf paatvinger sig ved mange Lejligheder i Livet“, siges der i dette Andragende. „For Bondesønnen tilbyder der sig saaledes i Reglen ingen Lejlighed til en friere aandelig Uddannelse, og naar han, 14 Aar gl., forlader Skolen, er hans Udvikling ligesom overladt til Tilfældet. Men Bondestanden er en saa talrig og betydningsfuld Stand i vort Fædreland, at den har Grund til at haabe, at Staten vil finde det i sin Interesse at arbejde derhen, at ogsaa denne Stand ikke skal mangle Lejlighed til at uddanne sig til indsigtsfuldere og driftigere Borgere.“

Dette første Andragende fra sjællandske Bønder om Højskolers Oprettelse blev indbragt i Stænderforsamlingen af ingen ringere end selve Præsidenten, den afholdte Professor Joachim Frederik Schouw, og derefter overgivet til det Udvalg, der modtog Andragender.

I de følgende Aar var L. A. Hækkerup en ivrig Deltager i det kommunale Liv. Fra 1845 til 1849 var han Formand for Sogneforstanderskabet, og da „Præste Amts Landkommunalforening“ oprettedes, blev han som Medlem af denne valgt til i Sommeren 1847 at overvære Moderne i Holbæks og Københavns Landkommunalforeninger, da disse to Foreninger blev anset for „at være mest opvakte for den folkelige Sag“. Da „Bondevennernes Selskab“ var oprettet i 1846, blev Hækkerup valgt til Distrikts-

formand, og ved samme Tid blev han Herredskommissair i Bøndernes Brandkasse.

I „Fædrelandet“ havde han af og til skrevet Artikler, som han undertegnede med „Een Sogneforstander for Ringstedegnen“. Disse Artikler gav Anledning til, at Bønder fra Holbæk Amt henvendte sig til Redaktør Carl Ploug for at faa at vide, hvem Forfatteren var. Og da dette blev oplyst, fik Hækkerup efter den Tid stadig Breve og Besog af Mænd som Casper Jørgensen, Ulkestrup v. Ondlose, Jens Gregersen fra Kundby, P. Jensen fra Aagerup v. Holbæk, P. Christoffersen fra Baarup o. fl. Ved Forberedelserne til Stændervalgene i 1846—47 tog han stærkt Del i Agitationen, ligesom han ogsaa allerede den Gang stod i Brevveksling med Mænd som Skolelærer Gleerup, Overretsprokurator B. Christensen og Husmand Peder Hansen fra Lundby.

Men det var dog først i Begyndelsen af 1848, ved Kristian 8.' Død, at L. A. Hækkerup kom mere i Forgrunden for den unge Bondebevægelse, saadan at han snart blev en af de mest betroede Bønder indenfor Bondevenneselskabet. I et lille Skrift, som han udgav i Anledning af Tronskiftet, og som havde til Titel: „*Om Danmarks Nutid og Fremtid. Et Par Ord nærmest til den danske Bondestand*“. (København 1848), skrev han bl. a.: „Min nærmeste Opfordring til dette Skridt er den, at man saa sjælden horer noget fra den egentlige Bondestand, der er Landets talrigste Klasse, og at Øjeblikket fordrer, at der udtales noget fra alle Sider.“

„Jeg har altid tænkt mig“, skriver han videre, „at i det Øjeblik en ny Forfatning skulde dannes, da maatte der udvælges Mænd fra hele Riget efter

en i dette Øjemed organiseret Distriktsinddeling, og at der da vilde blive et frit Valg uden Hensyn til Ejendom eller Besiddelser. Valget vilde da falde paa Mænd, som havde Dygtighed og vare i Besiddelse af Folkets fulde Tillid.“

„Der er et Spørgsmaal, som i Danmark for Øjeblikket er det største, Danmark nogensinde har haft at besvare: *Hvordan skal Danmarks Fremtid blive?*“

„De vilde Dyr, som Herremændene kalde deres Ejendom, er i Aarhundreder blevne bespist paa Bondens Marker, uden at Bonden turde indgive Regning paa deres Beværtning. At det er en naturlig Frihed, Dyrene benytter sig af, at søge Føden der hvor den findes, kan der ikke siges noget imod; men at det er et unaturligt Beskyttelsesmiddel, Godsejerne ved Jagtloven har faaet opstillet, er noget de fleste maa være enige i.“

„Ligesom man har faaet Værnepligten væltet over paa Massen af Folket, saaledes har man vidst at danne et Slags Skattefrihed, hvorved Hovedgaardene blev begunstiget. At saadanne Uligheder har kunnet holde sig langt ned i Tiden, gør ikke vort Fædreland Ære.“

„Men Husmændene maa ikke skydes til Side for Gaardmændene,“ fojer L. A. Hækkerup til.

Forinden dette Skrift udkom, havde Hækkerup i Breve til to Bønder paa Holbækøgnen udtalt sig for, at Bønderne gik til den ny Konge med deres Ønsker. En af disse to Bønder henvendte sig straks til Bondevenneselskabets Sekretær, *Asmund Gleerup*, som allerede den 25. Januar skrev følgende Brev til L. A. Hækkerup:

Højstærede!

Ole Jensen har tilskrevet mig om Deres Anmodning til ham og Jens Gregersen; den er fortræffelig og falder ogsaa sammen — som De vil se — med, hvad Bestyrelsen for „Bondevennernes Selskab“ anser for rigtigt. Ole Jensen har anmodet mig om at sammenkalde en samlet Deputation af Distriktsformænd særskilt paa en bestemt Dag for *in pleno* at overrække Majestæten Bondestandens Ønsker. Ideen er god, men jeg kan ikke have noget direkte dermed at gøre, da Demonstrationen derved, i det mindste opad, vilde tabe sin hele Betydning.

Derimod mener jeg, at en saadan offentlig Opfordring passende og med Vægt kunde udgaa fra Dem, O. Jensen og Jens Gregersen, og efter O. Jensens Brev anser jeg mig bemyndiget til at gøre det for hans og J. Gregersens Vedkommende, og min Forespørgsel til Dem er, om De har noget imod, at Deres Navn sættes under. Opfordringen kommer i et Numer af „Almuevennen“, som udgaar paa Lørdag; hører jeg ikke noget fra dem indtil den Tid, anser jeg det for en Indrømmelse til at sætte Deres Navn til de to andres.

I forfærdelig Hast!

Deres

Gleerup.

25/1 1848.

E. S. Dagen til at møde her i Kjøbenhavn vil i Opfordringen blive bestemt til den 15. Februar — for at give Distriktsformænd fra de andre Øer Tid til at komme sammen.

L. A. Hækkerup gav stiltiende sit Samtykke til Opfordringen i „Almuevennen“, og Lordagen den 29. Januar — 9 Dage efter Kristian 8.s Dod — kunde man i „Almuevennen“ læse følgende:

Offentlig Indbydelse.

Vi tillader os at anmode de ærede Herrer Stænder-Deputerede for Bondestanden og Distriktsformændene i „Bondevennernes Selskab“ om i Anledning af det foregaaede Tronskifte at paatænke allerunderdanigste Adresser til Hans Majestæt Kong Frederik den 7., hvori udtales, hvad der ligger os nærmest paa Hjærte, saavel om en offentlig Undersøgelse af Landboforholdene, som hvad Andet saadanne Adresser kunde indeholde. Vi foreslaar dernæst, at de Mænd, som bestemme sig til at rejse til Kjøbenhavn med disse Adresser, vil om muligt være der tilstede den 15. Februar, hvor da vi Under tegnede træffes i Gæstgivergaarden „Forgyldte Nogle“, Norregade 25, indtil Kl. 11 Fmd. og derved betage vor højtelskede kære Konge saa lidt af hans vigtige og kostbare Tid som muligt.

Den 23. Januar 1848.

Jens Gregersen,
Kundby.
O. Jensen,
Ny Bjergby.

L. A. Hækkerup,
Vetterslov.
M. Rasmussen,
Stænderdeputeret,
Herlufmagle.

I de følgende 14 Dage indtil den 15. Februar fik Hækkerup nu travlt med at rejse omkring i flere Sogne i Præsto og Sorø Amter for at samle Underskrifter paa en Henvendelse til den ny Konge. I

89 Sogne paa Øerne indsamledes der 7240 Underskrifter paa en Begæring om en Landbokkommissions Nedsættelse. Og den 15. Februar samledes der i København halvandet Hundred Bønder fra Østifterne. Her var L. A. Hækkerup en af Ordførerne, og her vedtog de forsamlede Bønder, at almindelig Valgret maatte kræves som et Hovedpunkt i Regeringens Forfatningsudkast.

Da Bøndernes Deputation kom op paa Slottet for at overrække Kongen Adresserne, blev den afvist med de Ord, at Kongen ikke ønskede at se nogen Deputation for efter sin Faders Bisættelse. Kun med Nød og næppe fik de Foretræde hos Kabinetssekretær Tillisch. L. A. Hækkerup bemærker herom i sine efterladte Optegnelser: „Da vi ogsaa var nægtet Adgang til Chr. den 8.s Kiste, gik vi lige løs paa Politidirektør Hr. Brædstrup, beklagede vor Nød, og hvorledes vi var stedt overfor Tillisch, hvorfra vi kom. „Og saa mener de Herrens, at jeg kan forandre Stillingen?“ udbød Politidirektøren. „Hm! De mener vel fordi jeg er Politidirektor?“

„Ja netop!“ svarede Bønderne.

„Ja, det tænkte jeg nok,“ sagde Politidirektøren, „men saadan noget gaar nu ikke saa glat, naar der paa andet kompetent Sted er taget en anden Bestemmelse.“

Bønderne fik dog alligevel Adgang til den afdøde Konges Kiste, inden de rejste fra København; men de var meget misfornøjet med, at de ikke havde faaet Foretræde for Frederik den 7de.

Fem Uger senere udbød Krigen. Og da vore Soldater fra Roskilde begav sig paa Vejen efter

Korsør, var Lars Hækkerup en af de første ude paa Landet, der satte den patriotiske Stemning i Bevægelse, idet han i Løbet af 8—10 Timer om Natten, ved Breve, udsendte fra Ringsted, fik 500 Bønder til at møde, dels ved Ringsted og Fjenneslev, dels ved Sorø for at befordre Soldaterne til Korsør. Det var 1ste og 5te Liniebataillon, der først blev befordret paa denne Maade. I de samme Dage dannede Hækkerup en Komité, der foruden ham selv bestod af Justitsraad Povelsen i Sorø og Gaardejer Lüders i Alsted. Denne Komité skulde skaffe Hæren Heste. Og i det Øjemed blev der indsamlet Penge. Saa stort et Beløb blev der samlet, saa Komitéen ved et offentligt Møde i Sorø kunde indkøbe 26 Heste. Da disse Heste fra Torvet i Sorø skulde beforders til København, gjorde det et gribende Indtryk at se Præsten i Pedersborg, den bekendte P. Chr. Kierkegaard, komme ridende paa sin udmærkede Hoppe og dybt bevæget udbryde: „Her er ogsaa en Hest! Jeg giver den til Fædrelandet.“ Der blev saaledes 27 Heste at sende ind til Hæren. Denne Begivenhed maatte L. A. Hækkerup altid mindes som et bestemt Udtryk for Aanden i 1848.

I April og Maj forefaldt der paa enkelte Herregaarde nogle Uroligheder, der ingenlunde var af alvorlig Natur, men som alligevel ved de Rygter, der blev sat i Omlob, nær havde givet Frihedens Venner — især Bondevenneselskabet og dets Mænd — nok at bestille. Herom foreligger der 3 Breve, som Sekretæren i Bondevenneselskabet, A. Gleerup, skrev til L. A. Hækkerup. Disse Breve findes mellem Hækkerups efterladte Papirer.

Kjære Ven!

Jeg ønskede gjerne paa Onsdag den 12. ds. at faa en Sammenkomst med Dem samt Dhr. Lüders i Alsted, Jens Jokumsen i Glumso samt Rasmussen i Torpe, angaaende forskjellige og temmelig foruroligende Rygter om Uroligheder der paa Egnen og navnlig paa *Næsbyholms Gods*, som berettes herinde, endog ad selv officiel Vej, og som man gjerne vil lægge Bonde-Selskabet til Last. Gjør mig den Tjeneste at sammenkalde disse Mænd paa et bekvemt Sted Onsdag Formiddag eller Middag, dog ikke senere, end at jeg kunde være i Ringsted samme Dag Kl. 7. Kjender De andre *paalidelige* og med Forholdene nøje bekendte Mænd, vilde det være godt at faa dem med; dog *ikke for mange*. Vil De gjør mig den Tjeneste at hente mig Onsdag Morgen i Ringsted, paa Postgaarden, takker jeg Dem; dog maa De ikke lade Dem genere. Kommer De ikke til Kl. 9, kommer jeg til Dem.

Kjøbenhavn, 10/1 1848.

Deres hengivne

Gleerup.

Kjære Ven!

Først min ærbødige Tak til Dem og Deres gode Kone for Deres mod mig viste Velvillie og Gæstfrihed under mit Ophold hos Dem.

Det glæder mig at erfare, at Frygten, hvad Næsbyholms Husmænd angaar, har været noget ugrundet; den er vistnok væsentligst fremkaldt ved Hr. C. R.s vaagnende Samvittighed, i hvilken Til-

stand man jo altid er fejg og ser Spogelser ved højlys Dag. Jeg maa paa Hr. Christensens og egne Vegne takke Dem og Hr. Lüders for deres udviste Virksomhed og Bistand i denne Sag og tillad os fremtidig at stole derpaa.

Jeg længes efter den Beregning. Hr. Lüders lovede mig over Afgivterne, Købesummen m. m. af Arvefæstegaarden, der fornylig er bortsolgt af Universitetet; ligeledes imødeser vi de af Dem og ham indsamlede Oplysninger om den politiske Tilstand paa Næsbyholm.

Jeg lykønsker Amtet til Hr. Lüders Valg til Amdtsraadet. Hvad Rønnenkamps forunderlige Tilsladelse til Skydning angaar, da tror jeg, at man kun skal betragte den som et Kuriosum, der nu snart vil være uden al Betydning; det er formodentlig Jagtretten, der løber ham i Hovedet, men jeg tør med temmelig Sikkerhed sige, at den inden *faa* Dage ikke mere vil være til. Husmandsloven, hvori een af Hovedbestemmelserne vil blive: Pligtarbejdets Afløsning mod passende Erstatning, er tilligemed en Del provisoriske Bestemmelser om Hoveriets Afløsning, Jagtretten's Ophor, Ophævelse af Godsejernes Ret til at forbyde at tage Indsiddere tilhuse m. m. gaaet ud fra Consejlet, og vil i disse Dage, mener jeg, blive offentliggjort; dette siges Dem dog *privat*.

Bliv ved, kjære Ven! fremtidig som hidtil at staa fast mod Aristokraterne i *alle* Skikkelser; vi skal nok vippe dem, naar vi kun staaar Last og Brast med hinanden, — saa ganske let bliver Sejren imidlertid ikke; thi De skal se, hvorledes Reaktionen nu snart vil slutte op.

Ser jeg Dem ikke i Roskilde paa Onsdag (d. 26. ds.) ved Stændernes Aabning? jeg havde en Del at tale med Dem om Valgloven, der vil blive forelagt, og som er den, hvorpaa vor fremtidige politiske Udvikling skal bygges; det kunde maaske gores nødigt i denne Henseende at rejse en Folkestemning. Kunde De formaa Hr. Lüders til at tage med, vilde det være mig særdeles kært.

Dersom De svarer Hans Rasmussen i Tyvelse, vil De da ikke sige ham, foruden hvad jeg paa omstaaende Side har yttret, at jeg nærmere skal forhøre mig om, hvorledes der skal forholdes ved Skydeovelselser som den paatænkte. Anmeldelse til Politiovrighed og Anvisning derfra bliver maaske nødvendige som Sikkerhedsforanstaltninger. — De skal derom fra mig blive nærmere underrettet.

Med de venligste Hilsener til Deres ærede Familie samt Hr. Lüders, er jeg

Deres hengivne

Kjøbenhavn, d. 23. April 1848.

Gleerup.

Kjære Ven!

I stor Hast kun nogle faa Ord, men om en vigtig Sag. Bønderne paa Mørup Gods, under Sorø Akademi, skal have nægtet at betale Landgilde. At dette er ligefrem ufornuftigt som ulovligt og vil -- ikke alene for de Paagældende — kunne faa de sorgeligste Følger, behøver jeg ikke at udvikle for Dem. Efter Hr. Christensens Forslag stiller jeg den Anmodning til Dem, at De vil søge at komme Sagen paa Spor. Underretningen om det passerede

er kommen fra Justitsraad Povelsen og hos ham vil De altsaa kunne erholde den paalideligste Underretning. Da det imidlertid nok kunde være muligt, at Impulsen til denne og lignende Sager er udgaaet fra en Kant, hvorfra man allermindst skulde formode det, da det jo vilde være Vand paa visse Folks Molle, dersom Bondestanden kunde bringes til at tee sig rent bindegal, saa vilde det være *yderst interessant* at kunne *fra Grunden af* faa Sagen oplyst, og derfor henstiller jeg til Dem, om det ikke var bedre at henvende sig først *direkte* til Bønderne, om De kunde faa at vide, hvem der egentlig staar i Spidsen.

Hvad vi altsaa ønske er: *dels* at blive bekendt med Sagens Gang fra dens Begyndelse og til nu, *dels* at indvirke beroligende paa Bønderne; dette Hverv er det, jeg herved anmoder Dem om at overtage. Kunde De ikke formaa vor Ven, Lüders, til at assistere med sit herlige Talent til at „tage“ Folk.

Var det *nogenlunde muligt*, ønskede Christensen, at De, forinden De foretager noget, vilde komme til ham i Roskilde paa Fredag den 12. Han bliver der, til sidste Tog gaar. Hvis imidlertid dette Brev skulde komme for sent, til at dette kan ske, da maa De paabegynde Deres Virksomhed i Sagen *øjeblikkelig*, saavidt det er Dem muligt, og forventer jeg da derom Deres nærmere Meddelelse.

Rejsegodtgørelsen, nemlig til Roskilde, afholder Selskabet i dette Tilfælde med Fornøjelse.

Sagen hører under Monrads Rapport*) og har vakt hans Opmærksomhed i høj Grad. Det vilde

*) D. G. Monrad var Kultusminister i Martsministeriet.

være herligt at kunne komme den paa Spor. Maa jeg med Hensyn til Justitsraad P. tillade mig den Bemærkning, at han skal bruges, men ikke troes.

Undskyld mit Hastværk!

Deres hengivne

Kjøbenhavn, d. 10. Maj 1848.

Gleerup.

Om Skattenægtelsen paa Sorø Akademis Gods fortæller L. A. Hækkerup følgende Historie: „En Dag kom Kultusminister Monrad kørende til Sigersted, hvor han tog ind i Sognefoged Jens Jeppesens Gaard og meldte, hvem han var. Sognefogden blev glad ved at modtage saa fint et Besøg og bad straks Ministeren at træde indenfor. Men da de var kommen ind i Stuen, fik Piben en anden Lyd, idet Monrad ytrede: „I har nok tænkt paa at gøre Oprør herude, idet I har truet med ikke at ville betale Skatter“. — „Hvad for noget?“ svarede Sognefogden og slog i Bordet, idet han med en drøj Ed erklærede Ministerens Sigtelse for Løgn; men, fojede han til, han kendte nok den Mand, der havde fort den Historie til Ministeren; det var en højt betroet Mand paa Sorø Akademis Gods. Saa blev Monrad mere rolig.“

Hen i Juni Maaned paatog L. A. Hækkerup sig at berejse Nordsjælland for at virke for Tilslutning til Bondevenneselskabet. Den 16. Juni sendte Gleerup ham de fornødne Papirer, for at Rejsen kunde gøres i Foreningens Navn. Gaardejer Lüders i Alsted skulde ledsage Hækkerup paa denne Rejse, og en skønne Dag begav de to sig paa Vej ad

Roskilde til, med eget Køretøj. „Vi naaede imidlertid ikke ret langt frem“, fortæller Hækkerup, „for vor Virksomhed paa en uforskyldt Maade begyndte. Den ene Hest tabte nemlig en Sko, saa vi maatte standse hos Smeden i Ortved. Og mens Smeden udførte sit Arbejde, gik jeg saa et Øjeblik ind i Byen for at hilse paa en Bekendt, Gaardejer Rasmus Larsen.“ Men her fik vore to Rejsende snart at mærke, at Stemningen i Byen langt fra var dem og deres Sag gunstig, og saadan gik det flere Steder paa Rejsen mod Nord. Først da de kom til Udesundby ved Frederikssund og der traf den bekendte *Sognefoged Peder Hansen*, Medlem af Roskilde Stænderforsamling, fik de for Alvor en god Modtagelse. Hækkerup har beskrevet dette Besøg saaledes: „Peder Hansen i Udesundby, den velbekendte Landøkonom, havde en Ejendom paa ca. 100 Td. Land, som for en stor Del var fremstaaet ved sammenlagte Parceller. Det var et udmærket Landbrug. Der var i de Dage paabegyndt Udkørsel af Godning, som der blev sagt vilde vare 3 à 4 Uger. En saa stor med Torvejord blandet Godningssamling havde jeg aldrig set. Det var en Selvfølge, at Sæd- og Hoavlen var meget stor, ligesom at Kreaturbesætningen var udmærket. Det var ikke blot som Landmand, at P. Hansen interesserede os; hans Kontor gemte Overraskelser, saaledes en Dagbog, som han havde ført fra sin tidligste Ungdom, hvori ikke alene Optegnelser om Vejr og Vind i alle Aarets Dage, men ogsaa Tanker, Indfald og Idéer, som var opstaaet hos ham. Saa viste han os ogsaa et Landkort over flere af Evropas Lande, som han ogsaa havde tegnet. Og endelig fremlagde

han en større indbunden Bog, hvori han havde aftegnet alle danske Pengesedler og tillige en Del udenlandske. „Ja“, sagde han, „den Bog gav en Gang Anledning til Begyndelsen paa en alvorlig Historie, som fik et spøgefuldt Udslag. Der var mange Mennesker, som havde set mine aftegnede Pengesedler, og den Mening er saa formodentlig af nogle bleven udbredt saaledes, at min Rigdom rimeligvis hidrorte fra, at jeg lavede falske Penge. Dette Rygte skaffede mig Besøg af Øvrigheden. „Ja, jeg kan virkelig afskrive og lave falske Pengesedler“, sagde jeg og lagde Bogen paa Bordet for Øvrigheden. „Ja, men det er jo en Bog“, yttrede Byfogden. „Hvad er det dog for Historier, jeg kan jo dog begribe, at De ikke render omkring med Deres Bog for at udgive Sedlerne.“ Det hele endte med Latter og en saa god Frokost, som Huset formaaede.

Det er en Selvfølge, at P. Hansen var en meget formuende Mand. Han havde 6 Børn, de 5 anbragte han i velhavende Gaarde, det 6te af Børnene skulde saa have Fædrengaarden. Det var en stor Rigdom, der her var fremkommen ved Flid og Sparsommelighed af en Mand, der ved Fremblik og Tanker var langt forud for sin Tid. — Fra P. Hansen kørte vi saa til *Gaardejer Jørgen Pedersen i Hjørlande* og *Anders Pedersen i Sperrestrup*. Begge Steder var der en udmærket Drift. Jeg har aldrig set saa udmærkede Tillægskalve. Og navnlig forbavsedes vi over den store Rodfrugtavl, især af Gulerødder, som fandtes begge Steder, og som for os var noget aldeles nyt.

Da vi kom op til Egnen nordvest for Frede-

riksværk, — fire Sogne, som betragtedes liggende Nord for Lov og Ret, fordi disse Sogne i sin Tid ligefrem modsatte sig den ny Kommunallov og først efter megen Strid med Regeringen maatte bøje sig for Magt og Ret — traf vi paa en gammeldags Befolkning. Jeg erindrer særlig en gammel Mand, P. Pedersen, der sagde til os: „I mener, at vi alle skulle trækkes paa en Snor, og naar der saa i København bliver trukket i Enden paa Snoren, saa skal vi alle danse derefter; men I kan tro nej. Vi er ikke saadan at løbe med.“

Da Hækkerup og Lüders kom hjem fra denne Rejse, ventede der dem en ny Opgave. Bondevenneselskabets Bestyrelse havde nemlig bestemt, at der den Sommer ved Ringsted skulde afholdes en eneste stor Fest for hele Sjælland, og her var det igen Lars Hækkerup, der maatte trække Broderparten af Læsset. I de københavnske Blade og paa anden Maade bekendtgjordes Festen saaledes:

Folkeforsamling ved Ringsted.

Vi Undertegnede indbyde herved Alle og Enhver til et Folkemøde, som agtes afholdt Mandagen den 17. Juli, førstkommende, ved Sigersted, sydvest for Ringsted, paa Gaardmand Peder Christensens Udlod: „Hagbarths Høj“, hvortil Vejen gaar igennem Sigersted By. Mødet aabnes Kl. 1 og er bestemt til at vække og befæste den fædrelandske Aand og oplive hinanden til virksom Deltagelse i gamle Danmarks Genfødselse. Vi forvente, at Bestyrelsen for Bondevennernes Selskab, efter Indbydelse, vil deltage i Mødet. Adgangstegn betales med 8 Sk. (Børn have fri Adgang med Forældrene), og Overskudet af Ind-

tægten tilfalder de i Krigen Faldnes Efterladte og de hjælpeløse Saarede. Vil Nogen, paa Grund af Øjemedet, give mere end den bestemte Adgangspris, vil dertil gives Lejlighed.

Den 28. Juni 1848.

<i>Bayge.</i>	<i>L. A. Hækkerup.</i>
Møller i Kimmerslev.	Selvejer i Vетtersløv.
<i>P. Jensen.</i>	<i>Lüders.</i>
Gaardmand i Estrup.	Arvefæster i Alsted.
<i>M. Rasmussen,</i>	
Gaardejer og Sognefoged i Herlufmagle S.	

Festen fik en vældig Tilslutning. Efter L. A. Hækkerups Opgivelse skal der have været henved 12000 Mennesker til Stede. Stemningen i Anledning af Krigen og de andre store Begivenheder i dette mærkelige Aar forklarer vel noget, hvorfor Tilslutningen den Gang var saa enorm. Denne Fest paa Hagbarths Høj blev senere efterfulgt af lignende Fester med Taler og Sang; men ingen senere Fest naaede at faa saa stor Tilslutning som den i 1848.

Imidlertid var Valgloven til den grundlovgivende Rigsforsamling udkommen, og Valgforberedelserne i Anledning af de forestaaende Valg begyndte nu at trænge sig paa. Mange, især Byfolk, blev forskrækkede over, at almindelig Valgret med et Slag skulde indfores. „De Stemninger og Tilstande,“ siger Lars Hækkerup. „der gik forud for Valgene til Rigsforsamlingen, var meget forskellige. Hovedindholdet var fra mange Købstadborgeres Side ligefrem Haan og Ringeagt overfor Bondestanden. „At tænke sig, at Bønder skal sidde i forgyldte Lænestole i Rigsdagen!“ Saaledes udtrykte en Brænde-

vinsbrænders Frue i Ringsted sig. Hun fandt aabenbart den ny Valgordning rent forsmædelig. Hvad min egen Person angaar, saa følte jeg ingen særlig Tilbojelighed til at blive Rigsdagsmand, men jeg tog mig ikke i Agt for, at mit Skriveri i forskellige Blade og en politisk Pjecc*), som jeg nærmest efter Tschernings Opfordring havde udgivet, samt en Bog: „Tanker og Betragtninger i Anledning af Thronskiftet“ ligefrem anviste og betegnede Vejen ad Rigsdagen til.“

I Løbet af Avgust og September modtog Hækkerrup bl. a. følgende Breve fra Gleerup, der som „Bondevenneselskabet“s Sekretar i de Dage sad i Ekspeditioner til op over Øerne. Brevene giver fortræffelig Besked om, hvorledes det mægtige Bondevenneselskab ordnede og ledede Valgbevægelsen for Bønderne.

Kjære Ven!

Det glæder mig af Deres Skrivelse af 6. ds. at erfare, at De og Lüders har endelig bestemt, i hvilke Distrikter De ville stille Dem. Uagtet jeg, ligesom De selv, ikke noget Øjeblik kan tvivle om Lüders Valg, saa er han dog en altfor vigtig og uundværlig Mand til, at der ikke bør gøres alt for at være fuldkommen sikker, og jeg har derfor efter Deres Vink igaar tilskrevet min Ven Ludvigsen i Gyrstinge. Med Hensyn til den Del af Præstø Amt, der støder op til Dem, og hvorom Jens Jokumsen har talt til Dem, da maa jeg, efter at have forelagt Bestyrelsen Sagen, tilbagekomme, at Barfod i Næst-

*) „Danmarks Nutid og Fremtid“.

ved ikke bør opstilles som Demokratiets Kandidat, og at Bestyrelsen ikke tør anbefale hans Valg. Det er mig derimod paalagt at bede Dem henlede Vælgernes Opmærksomhed paa *Cand. jur. Schack heri Kjøbenhavn*, hvem Bestyrelsen har optaget blandt sine Valgkandidater, og til hvem navnlig Prokurator Christensen har noje Kendskab, ligesom han uden al Tvivl vil blive optaget paa den Kandidatliste, som snart vil udkomme fra „Valg-Reform-Selskabet“. Han er en ung, udmærket dygtig og *afgjort* demokratisk sindet Mand, talentfuld Taler og Journalist; har været som Frivillig ved Hæren, er nævnt med Udmærkelse i Rapporten om Affæren ved Dybbøl og indstillet til Officer; — jeg er overbevist om, at han er en Mand, der vil gjøre sit Valgdistrikt Ære og overlader nu til Dem, kjære Ven, at sørge for ham.

Da det maa ansees at være af allerstorste Vigtighed, at de i Bestyrelsens Cirkulærskrivelse af 25. f. M. omtalte Komitéer for hvert enkelt Valgdistrikt saavidt muligt sættes igang, da det kun er igjennem en saadan (eller lignende) Organisation, at Valgene kunne ledes og faa et godt Udfald, er det mig af Bestyrelsen paalagt at anmode Dem om at virke for Sagen i de Sogne og Distrikter af Selskabet, der ligger under Deres Virksomhed, men da saavel Præsto som Soro Amt i denne Henseende endnu staar tilbage (i de andre Amter saavel som i Fyn, Lolland, Falster og Langeland er Sagen i Drift) vil jeg foreslaa Dem, at De sætter Dem i Forbindelse med Peder Hansen i Lundby og med ham træffer Aftale om, hvorledes Amterne kunne deles mellem Dem og ham, hvilket Arrangement maaske

vilde passe begge D,Hrr. Hvad De skal gjøre, er altsaa: *igjennem „Bondevennernes Selskab“s Distrikts Formænd at istandbringe Valgkomitéer for hvert Valgdistrikt.* Disse Komitéer har man tænkt sig burde sammensættes af en Mand fra hvert Sogn foruden Distriktsformændene samt forsaavidt der under Valgdistriktet ligger nogen Købstad, at da nogle af disses Indvaanere tilkaldtes. Komitéens Opgave er det at distribuere og komme overens om (hver for sit Valgdistrikt naturligvis), hvem Distriktet bør vælge; at *forvise* sig om, at den paatænkte Candidat er villig til at stille sig i Distriktet, at henlede Vælgernes Opmærksomhed paa ham og samle Stemmerne om ham, hvilket vil ske ved at samle Distriktets Vælgere, jeg tror bedst sognevis, og endelig, saafremt det viser sig, at Stemningen er afgjørende for Candidaten, da at *indbyde* ham til at stille sig.

Forsaavidt at Distriktet ikke i sin egen Midte tror at kunne finde sin Candidat og mangler Kendskab til paagældende kvalificerede Mænd udenfor Distriktet, da er Bestyrelsen for Bondevenne-Selskabet, der i denne Hensigt har dannet sig til en Valgkomité — villig til at vejlede; forøvrigt ønsker Bestyrelsen, at de specielle Valgkomitéer ville sætte sig i Forbindelse med den og navnlig meddele den *Underretning om dens Valgcandidater.*

Hvad der skal gøres, maa imidlertid ske uden Ophold; jeg skriver i Morgen til Peder Hansen og meddeler ham, at De vil konferere med ham, men da De formodentlig faar dette Brev, inden han kan erholde bemeldte Underretning fra mig, anmoder jeg Dem om *at rejse til ham*; det følger af sig selv, at der for Deres Rejser *i denne Sag* gives Diæter.

Kunde De formaa Lüders til at assistere, vilde det være fortræffeligt. Hører De, at man i noget Distrikt enten ikke véd, hvem man skal vælge eller tænker paa at vælge Folk, der ikke bør vælges, da henvis dem til Bestyrelsen og underret mig strax derom, for at vi i Tide kunne modarbejde Galskaber. B. Christensen, Povelsen, Fr. Barfoed, J. A. Hansen og (formodentlig) jeg har bestemt os til bestemte Distrikter; Christensen til et laalandsk, Povelsen til Frederiksberg m. m., Barfoed til Møen; Hansen til Langeland og jeg til Løve Herred (imod P. Jørgensen).

-- -- -- -- Lev vel! Hils Lüders, og lad mig snart høre fra Dem.

Kjøbenhavn, den 13. August 1848.

Deres hengivne

Gleerup.

P. S. Der vil, efter hvad jeg hører, fra Regeringen blive forelagt Rigsforsamlingen Forslag angaaende *Godsforholdets Afløsning*. Forunderlige Tider!

Kjære Ven!

Efter Bestyrelsens Paalæg skal jeg herved meddele Dem, at dens Kandidater i Sorø Amt er følgende: 1. *Hækkerup* i sit eget Distrikt. 2. *Lüders* i sit eget Distrikt. 3. *Institutbestyrer Møller* paa Flakkebjerg i Skelskør Distrikt. 4. *Kandidat og Skoleinspektør Frølund* i det udelukkende Landdistrikt. 5. *Gmd. Hans Nielsen, Sønderup*, i Slagelse Distrikt. 6. *Magister Steen* i Korsør Distrikt.

Det er isærdeleshed Frolunds og Steens Valg, for hvilke Bestyrelsen vil have Dem anmodet om at interessere Dem med al Kraft. — Hr. Frolund, der er blandt Valgreformkomitéens Kandidater, har jeg kendt personlig i mange Aar og er aldeles overbevist om hans ægte demokratiske Sindelag som om hans ualmindelige faste og energiske Karakter, hvormed han forbinder en høj Grad af Rolighed og Selvbeherskelse. Han har som Skribent (baade i pædagogisk, folkelig og tildels politisk Retning) tilbagelagt en fleraarig hæderlig Løbebane, og navnlig har han den store Fortjeneste at have været den, der har bragt Folkeskolens Tilstand ind under de senere Aars offentlige Debat; hans Valg vilde jeg anse som en Vinding for det demokratiske Parti; Skole- og Undervisningssagen vilde i ham faa ikke alene en videnskabelig dannet, men fuldkommen sagkyndig Talsmand.

Hvad Hr. Steen angaar, da kan jeg næsten ordret holde mig til, hvad jeg i sin Tid har tilskrevet Dem om Schack*), kun med den Forskel, at han i videnskabelig Henseende er en mere fremragende Personlighed end Schack, uden i politisk Henseende at staa under ham. Ogsaa han er blandt Valgreformkomitéens Kandidater. Han er for Tiden som Løjtnant ved Armeen, men har erklæret sig villig til at modtage Valg.

Bestyrelsen forventer, at De ved Deres betydelige Indflydelse og meget udbredte Forbindelser

*) Kandidat Hans Egede Schack, der 1857 skrev den mærkelige Fortælling „Fantasterne“.

gor, hvad der staar i Deres Magt, for disse Valgs Gennemførelse.

— — — Der staar i Dag i „Fædrelandet“ at Valgene skulle være bestemte til at foretages den 5. Oktober; vi har altsaa ikke lang Tid at løbe paa. Paa Fredag 8 Dage (d. 22.) holder Bestyrelsen et Mode i Ringsted, hvor jeg venter at se Dem; jeg vil i den Anledning bede Dem at forespørge hos Værten paa „Postgaarden“ i Ringsted, om han den Dag kan overlade Bestyrelsen et Lokale, som er tilstrækkelig rummeligt til et saadant Modes Afholdelse, eller dersom De véd et andet Sted, at arrangere det fornødne.

Jeg imødeser Deres nærmere Meddelelse.

Kjøbenhavn, den 11. September 1848.

Deres hengivne

Gleerup.

P. S. Jeg har Brev fra Peder Jensen i Estrup, hvori han meddeler, at han med Bestemthed, i Anledning af en Opfordring til ham om at stille sig, har erklæret ikke at ville dette, men derimod anbefaler Dem som Valgkandidat. Jeg tror, han er en brav Mand, og at De i ham har en ærlig Ven.

G.

Som det fremgaar af disse Breve, var Hækkerup altsaa gaaet ind paa at lade sig opstille i Ringstedskredsen. Men først den 26. September — 12 Dage efter Gleerups sidste Henvendelse og kun 8 Dage før Valget — henvendte han sig i et Opraab til Vælgerne. Da dette Opraab baade er et vel-

skrevet og interessant politisk Aktstykke, meddeles det her i hele sin Længde. Det var kun faa af Valgkandidaterne i 1848, der gjorde saa god Rede for deres Tanker og Synsmaader.

Til

Vælgerne i Sorø Amts første Distrikt.

Da flere af dette Distrikts Vælgere have opfordret mig til at stille mig som Valgkandidat til den kommende Rigsdag, saa tillader jeg mig herved at udtale, at jeg efterkommer denne Opfordring. Jeg føler bedst selv, hvor lidt jeg er den Plads voksen, hvorom Talen er her; men vel vidende, at det ikke blot er *Dygtigheden*, men *Villien*, hvorpaa det kommer an, vover jeg at paastaa, at jeg, hvad den sidste Egenskab angaar, ikke viger Pladsen for mange. Ved at finde Understøttelse i de bedre Kræfter, der kommer til at røre sig, kan jeg dog mulig blive mit Fædreland til nogen Nytte.

Det kan vist ikke være nogen fornuftig Vælgers Mening, at den Deputerede skal binde sig ved et Slags Instruks, selv om det var muligt at give en saadan; thi dette vilde unægtelig have til Folge, at han i Rigsdagen kom til at staa som en ubevægelig Stotte, som et mekanisk Instrument, uden nogen Selvstændighed, til Skam for sig selv, og til Skade for Valgdistriktet og Fædrelandet. Men paa den anden Side er det en naturlig Berettigelse, at Vælgerne kende de Mænds Anskuelser, i hvis Hænder de nedlægge en saa betydelig Magt som den at give Stemme i Rigsdagen. Derfor indeholder Valgloven ogsaa Bestemmelse om, at der skal gives Valgkandidaten Lejlighed til at yttre sig paa Valg-

dagen. — Endskont jeg vel maa antage, at de fleste Vælgere kjende mine Anskuelse, vil jeg dog herved udtale mig gennem Pressen. De Anskuelse, jeg nærer, er følgende:

En af de store Grundpiller i en Statsforfatning er Valgloven; thi Valgene er den eneste Regeringsakt, hvori hele Folket kan komme til at deltage, og det er derfor naturligt, at *hver fuldmyndig Mand* med et uplettet Rygte erhoder Valgret til Folkerepræsentationen, ligesom at han ogsaa maa kunne vælges til Repræsentant. Ligeledes anser jeg det for rigtigst, at Folkerepræsentationen udgaar af *direkte Valg*.

Jeg anser det for naturligt, at Folkerepræsentationen er samlet i *et Kammer*, og at *Kongens Veto er suspensivt*, saa at han er berettiget til at nægte Samtykke til en tagen Rigsdagsbeslutning, men maa forelægge Sagen for en nyvalgt Rigsdag til Afgjørelse.

Med Hensyn til Kommunernes Berettigelse til selv at vælge sine Embedsmænd, da er jeg i dette Punkt ikke saa fuldkommen paa det rene med mine Anskuelse. Derimod er jeg stemt for, at al Slags privat Indstillingsret bortfalder, og at denne Ret tilfalder Kommunen. Herved synes Kommunen at faa en passende Indflydelse ved Ansættelsen af de Embedsmænd, den selv maa lønne.

Lighed i Byrder og Rettigheder, hvorved jeg i Særdeleshed forstaar ligelig Beskatning og almindelig Værnepligt, er noget, der har hjemme i Demokratiet og maa absolut indføres. Derimod bør, efter min Mening ophæves alle Fødsels- og Standsprivilegier, Rang og Titler.

Med Hensyn til de kirkelige Forhold vil jeg her ikke tilkjendegive nogen bestemt Mening, kun finder jeg, at Statskirken bør bestaa, og at der ved Siden af denne bliver Religionsfrihed.

Hvad Presse- og Forsamlingsfriheden angaar, da er jeg fuldkommen overbevist om, at disse Rettigheder hore til et Folks største Goder, og at det navnlig er ved disse Midler, at det offentlige Liv skabes og vedligeholdes, som en Betingelse for, at en konstitutionel Forfatning kan svare til sin Bestemmelse.

Ligeledes mener jeg, at der bør foregaa en Reform i Næringsforholdene, men dog ikke saa voldsom, at en Omvæltning i alle Købstædernes Forholde derved skulde bevirkes.

Det er disse Anskuelser, jeg har troet at burde udtale for Vælgerne. Med Hensyn til mine Meninger angaaende saadanne Genstande, som vel ikke kommer for i den første Rigsforsamling, men som i den næste eller siden i Tiden, efter al Sandsynlighed, vil komme paa Bane, skal jeg ligeledes tillade mig at yttre mig.

Jeg ønsker en Kommission nedsat til at undersøge Landboforholdene, hvilken efter at en saadan Undersøgelse er tilendebragt har at give Forslag til en kommende Rigsdag, hvorledes at alt Fæstegods kan komme til at gaa over til Selvejendom eller Arvefæste. At jeg snarest muligt ønsker alt Husmandshoveri hævet mod passende Godtgørelse, og at jeg forøvrigt mener, at Husmandsstandens Vilkaar bør komme i Betragtning ved ovennævnte Kommissions Undersøgelse, følger formentlig af sig selv.

Ligeledes ønsker jeg Reformen i Almueskolevæsenet, da det dog i Grunden, naar Alt kommer til Alt, er herfra, at den store Masse af Folket i borgerlig og politisk Henseende skal finde Grundlaget for Livet. Gid den Dag ikke maa være fjærn, da hele Folket maa komme til den Erkendelse, at der bør gjøres noget i denne Henseende.

Vettersløv ved Ringsted, den 26. September 1848.

L. A. Hækkerup.

Saa kom endelig Valgdagen den 5. Oktober, hvor det store Valg skulde foregaa over hele Landet. I Ringsted stod Valget den Dag imellem Kontorchef i Generaltoldkamret, *V. Rothe*, der var opstillet af Vælgere fra Ringsted By, og saa *L. A. Hækkerup*, der var Bondernes Kandidat. Desværre var Hækkerup blevet syg, saa han ikke kunde møde paa Valgstedet, og dette udlagde hans Modstandere paa en meget onskabsfuld Maade. De paastod nemlig, at Hækkerup havde Valgfeber, at han rystede af Skræk ved Tanken om at skulle staa paa Valgtribunen i Ringsted o. s. v. Nok er det, det forslog ikke, at *L. A. Hækkerups* Sognepræst, Pastor Steenberg, bevidnede, at Kandidaten virkelig var syg. Man krævede en Attest ved Distriktslægen. Valgbestyrelsens Formand gav Ordre til, at Distriktslægen i flyvende Fart skulde køre til Vettersløv for at godtgøre, at Hækkerup led af en virkelig Sygdom. Medens Attesten blev hentet, gjorde Borgerne paa Ringsted Torv et voldsomt Spektakel, saa Valgtribunen tilsidst faldt ned; men *L. A. Hækkerups* ordførende Stiller, Pastor Steenberg, der netop stod og talte for den syge Kandidat, klamrede sig fast

til en Opstander og undgik derved at falde ned. Saa stor var Forbitrelsen imod Bønderne og deres Kandidat, at selv en Købmand, som havde L. A. Hækkerup til Kunde, viste sig i Besiddelse af en udmærket musikalsk Sans ved at pibe i Fingrene. Det nyttede bare ikke noget. Distriktslægen mødte med den Erklæring, at Hækkerup virkelig var syg, og Resultatet af den skriftlige Afstemning ved Valget blev, at L. A. Hækkerup erklæredes for valgt med 828 Stemmer, medens Modkandidaten, V. Rothe, kun fik 199.

Den 23. Oktober aabnedes Rigsforsamlingen paa Kristiansborg Slot. „Jeg mødte“, skriver L. A. Hækkerup, „som yngste Medlem af Forsamlingen, lidt over 29 Aar. Kun Bossemager G. Christensen af København var nogle Maaneder yngre, men han horte til de Kongevalgte. En af de første Mænd, jeg hilste paa i Rigsforsamlingen, var *Ole Kirk* (fra Vestjylland). Uagtet vi aldrig for havde set hinanden, saa var vi dog kendt gennem Huslærer, Cand. theol. Jørgensen hos Pastor Steenberg i Veterslov, Jørgensen havde nemlig i sin Tid været Huslærer i Nærheden af Ole Kirks Hjem. Desuden kendte vi godt hinanden paa Grund af Skriverier i Bladene. Jeg blev meget venlig modtaget af Ole Kirk, der straks ved Samtaléns Begyndelse foreslog, at vi skulde sige „Du“ til hinanden, hvad jeg selvfølgelig vægrede mig ved overfor en saa anerkendt Personlighed, da jeg i saa Henseende var — Ingenting. Ole Kirk bemærkede: vi er jo begge Bønder, og han kunde gerne have tilføjet: kun Bønder; thi en Tid tilforn havde han faaet Dannebrogsmændenes Hæderstegn, medens hans Præst var blevet Ridder,

og hans Nabo, Godsejer Tang, var bleven Etatsraad — alle for Deltagelse i det offentlige Liv. Disse forskellige Udnævnelser var i mine Øjne en Tilsidesættelse af den Bonde, der var en særlig Prydelse for Viborg Stænderforsamling.

Mine fortroligste Venner i Rigsforsamlingen var og blev bestandig: Skolelærer Gleerup, Gaardmand Høj er og Gaardmand J. R. Jakobsen fra Taasinge.

Jeg blev Fodgænger, efter Professor Fengers Raad, og gik i min Rigsdagstid ofte Kobenhavns Volde rundt hver Dag. To Dage om Ugen gik jeg ud til Damhuskroen for at se de kørende Landmænd komme ind til Byen med deres Varer. Senere hen gik jeg flere Gange fra mit Hjem i Vettersløv til Roskilde eller Præsto (6 Mil). Det var slemt for mange Rigsdagsmænd at faa Tiden til at gaa i København, naar de ikke havde Lyst til at læse eller se sig om.“

I den grundlovgivende Rigsforsamling stod Lars Hækkerup fast paa det Program, han havde givet sine Vælgere den 26. September. Ved Afstemningerne over de enkelte Grundlovsparagrafer holdt han paa den mest udvidede Frihed, hvad enten det gjaldt politisk eller personlig Frihed. Den 9. Februar 1849 blev han bæret med det store Hverv at blive udnævnt til Medlem af den store *Landbokommission*, som Bønderne lige siden 1844 havde forlangt nedsat, men som først Indenrigsminister Bang gjorde til Virkelighed i 1849. Det var en ærefuld Post, L. A. Hækkerup her blev sat ind paa. Landbokommissionen kom til at bestaa af følgende 11 Medlemmer:

Stiftamtmand Unsgaard, der var Formand i Kommissionen,
Justitiarius Mourier, der var Næstformand,
Etatsraad C. Neergaard, Gunderslevholm.
Grev Knuth fra Knuthenborg,
Godsejer Nyholm fra Vendsyssel,
Fabriksejer M. P. Bruun, Viborg,
Godsejer Dahl, Moesgaard v. Aarhus,
Overretsprokurator B. Christensen,
Skolelærer A. C. Glerup,
Gaardejer Ole Kirk, Ulfsborg, og
Boelsmand L. A. Hækkerup, Vetersløv.

Den 14. Marts holdt Landbokommissionen sit første Møde. Blandt de Landbosager, som Indenrigsministeren paalagde Kommissionen at afgive Betænkning om, maa især nævnes:

1. Udjævning af al Ulighed mellem det privilegerede og det uprilegerede Hartkorn.
2. Afløsning af Gaardmandshoveriet.
3. Afløsning af Husmandshoveriet.
4. Fæstegaardenes Overgang til Selvejendom.
5. Om Jords Udstykning og Sammenlægning, og Bestemmelser om Afgivelse af Byggepladser for Husvilde.
6. Afløsning af Arvefæsteafgifter, Tiender m. m.
7. Ændringer i Jagtloven, saaledes at der bliver Adgang for Jordbrugeren til at fjerne skadeligt Vildt.

Det var store og omfattende Spørgsmaal, disse 11 Mænd blev stillet overfor, og Kommissionen tog

fat paa Spørgsmaalene med en Iver, der minder noget om den tidligere store Landbokommission af 1786, der løste Stavnsbaandet. Inden et Aar var gaaet, havde Kommissionen i det væsentlige endt sit Arbejde. Hen paa Sommeren 1849 holdt Medlemmerne en lille Ferie, for derefter den 2. Juli at samles igen og daglig holde Møde. Det kom tidt til Rivninger mellem de bondevenlige og de konservative Medlemmer af Landbokommissionen. L. A. Hækkerup anfører, at Mourier en Dag sagde til B. Christensen og Gleerup: „Jeg har ikke modtaget mit Mandat af alskens Mennesker og er ikke paa Hovedet styrtet ind i Kommissionen“. Denne Udtalelse optog B. Christensen og Gleerup som en personlig Fornærmelse. Men Mourier sagde bagefter: „Saadan skal de Karle have det!“

I Landbokommissionen holdt Mourier engang et 2 Dages Foredrag om Fæste- og Ejendomsforholdene. Hækkerup, der var fraværende under dette Foredrag, spurgte siden Gleerup: „Hvor kunde I holde ud at høre paa alt dette?“ — „Ja, hvordan befandt vi os vel,“ sagde Gleerup, „vi sidder her jo for at lære og belæres.“

Naar der ved de daglige Møder i Kommissionen blev gjort et lille Ophold, gik Carl Neergaard gerne hen i en Bagerbutik og købte sig et Par Hvedeboller. Da han en Dag vendte tilbage til Mødestedet endnu knapt færdig med den sidste Bolle, blev han hilst af Formanden, Stiftamtmand Unsgaard, med et „Velbekomme!“ Neergaard sagde paa den naturligste Maade „Tak“ til det gode Ønske og lod sig ikke i mindste Maade forbløffe. Saa jævnt og nøjsomt

kunde et højtstaaende Kommissionsmedlem tage det i de Tider.

„Dagen før Slaget ved Fredericia gik Arbejdet trevent og langsomt i Landbokommissionen,“ siger L. A. Hækkerup. „Og Dagen efter Slaget, da Budskabet om Sejren var kommen, blev der næsten ingen Ting bestilt.“ En fælles Glæde over Sejren greb alle. Man satte sig for at skrive Breve hjem, eller man talte om Udfaldet af Slaget. C. Neergaard skrev straks et Brev, som han bad L. A. Hækkerup besorge til Gunderslevholm, da Hækkerup den Aften rejste hjem til Veterslov. Ud paa Natten naaede Lars Hækkerup sit Hjem, hvor han straks vækkede sin Karl og meddelte ham Budskabet om Sejren. Med Glæde gik Karlen ind paa at ride til Gunderslevholm med Neergaards Brev, og paa Gunderslevholm vakte Brevets Budskab om Sejren selvfølgelig ogsaa den største Glæde.

Et mørkt Punkt for „Bondevenerne“ i Landbokommissionen var det, da Indenrigsminister Bang den 21. September 1849 gik af og blev erstattet med den tidligere Stiftamtmand for Island, Kammerjunker Rosenørn. Bangs Afgang blev af Bonderne opfattet som et Offer til Godsejerne, som et Tegn paa en Standsning af Landboreformerne. Det gik dog anderledes. Landboreformerne blev fremmet med al Kraft, om end de ikke blev gennemførte helt i den Udstrækning, som Bondevenerne ønskede det og havde udtalt sig for i Landbokommissionen. Meget blev naaet og vundet for den jævne Landbefolkning.

Da Valgene til Danmarks første Folketing var under Forberedelse i Eftersommeren 1849, meddelte

L. A. Hækkerup sine Vælgere, at han ikke ønskede Valg, men vilde trække sig tilbage for en Mand, som enkelte Vælgere i Valgkredsen hellere ønskede valgt. Det var en betydelig Mand, Hækkerup anbefalede som sin Efterfølger; det var nemlig ingen ringere end den højtbegavede Jurist („en Fader mellem Dommerne“, som Mourier skal have benævnt ham), den frisindede og hojsindede *Etatsraad Spandet*, Grundtvigs gode Ven og Forsvarer.

Her er Ordlyden af den smukke Skrivelse, som L. A. Hækkerup sendte sine Vælgere, da han trak sig tilbage til Fordel for Spandet:

Den 31. August 1849.

Idet jeg takker Vælgerne i Sorø Amts I. Valgdistrikt for den Tillid, de har bevaret for mig, undlader jeg ikke at udtale, at jeg denne Gang ikke vil stille mig til Valg. Jeg har ingen politisk Grund, hvorfor jeg trækker mig tilbage, mine Anskuelse er nu som før; jeg befinder mig paa samme Standpunkt; men hvorfor jeg gør dette Tilbageskridt er, *dels* for at skaffe Enighed mellem By og Land — hvilken Uenighed jeg, i Forbigaaende sagt, ikke behovede at bryde mig om, naar min Hovedopgave blot var at blive valgt, thi Ringsted By udgør kun en Tiendedel af Valgdistriktet, — *dels* for at skaffe en Mand Plads, der hører til Landets største Personligheder, og som ved sin Dygtighed og Anseelse vil kunne gavne Landbo-sagen i langt højere Grad end jeg, og som har et større Kendskab til Købstadsforholdene, end jeg har haft Lejlighed til at erholde.

Den Mand, for hvem jeg trækker mig tilbage, og som jeg herved vil anbefale paa det allerbedste, er Hædersmanden Etatsraad Spandet, for hvis moralske Karakter og frisindede Anskuelse jeg har den aller største Agtelse og for hvis Dygtighed, jeg bøjer mig.

Erbodigst

L. A. Hækkerup.

Hækkerup havde af forskellige Mænd hort de største Lovtaler over Spandet, vidste ogsaa, at Spandet var en troende Mand og meget frisindet i sine Anskuelse. Da Spandet blev underrettet om, at Hækkerup gerne vilde støtte hans Valg og gerne saa ham som sin Efterfølger i Ringsted, indfandt Spandet sig en Dag hos L. A. Hækkerup, der under sit Ophold i København boede i Kattesundet 110. „Jeg havde kun en Gang for set Spandet“, skriver Hækkerup. „Men denne forunderlige beskødne Mand, der senere blev min Sidemand i Rigsdagen — gjorde et eget Indtryk paa mig. Det var ligesom han var undselig og ledte efter, hvad han vilde sige. Han henstillede til mig, om det ikke var bedre, at jeg vedblev at være Rigsdagsmand, da jeg bedre end han kendte politiske og personlige Forhold; men Enden paa Samtalen blev, at Spandet lovede at stille sig, hvad han ogsaa gjorde, og blev valgt.“

„Jeg tænkte den Gang kun lidt paa, hvilken Indflydelse han vilde faa paa mig i religiøs Henseende. I den Retning har jeg meget at takke ham for. Han levede og døde paa Troens Grund. Min

sidste Samtale med ham var i Nærheden af Trinitatis Kirke. Han saa da meget træt ud og lod sig forstaa med, at hans Dage stundede mod Slutningen. Kort Tid derefter var jeg med ved hans Begravelse, hvor Grundtvig paa en saa gribende Maade talte om denne Mands stille Visdom. Jo, Spandet var en stille Mand, og var der blot mange af den Slags blandt vore ledende Mænd, saa var der ikke saa megen Hulhed i den politiske Bevægelse, som det desværre ofte er Tilfældet.“

Skont Hækkerup selv af egen fri Drift havde trukket sig tilbage fra Ringstedkredsen, blev han dog alligevel valgt ind i det ny Folketing paa den almindelige Valgdag den 4. December 1849. I sidste Øjeblik lod han sig bevæge til at gaa til Næstved, hvor Bondevennerne med Lethed gennemførte hans Valg. Og saaledes gik det til, at han blev Spandets Sidemand i Folketinget. Spandet blev straks valgt til Tingets Næstformand — et afgørende Bevis paa, hvor stor hans Anseelse var blandt Tingmændene. Og Aaret efter var det, at han fremkom med sit store Lovforslag om Troesfrihed, et Forslag, der gav Anledning til en af de mærkeligste Forhandlinger, der nogensinde er fort i den danske Rigsdag.

Den unge Lars Hækkerup havde i Lobet af disse to mærkelige Aar oplevet meget sammen med sit Folk. Trofast havde han taget Del i dets Fryd og Smerte; meget havde været ham betroet. Paa en værdig Maade havde han hævdet sin Plads blandt Danmarks Tingmænd. Og paa flere Omraader havde han været med til at forberede Frem-

tiden og anviser Vejen, som den danske Bondestand og med den hele Folket havde at følge.

Ved Udarbejdelsen af denne Skildring er følgende Kilder benyttet: L. A. Hækkerups efterladte Papirer, deriblandt hans egenhændige Optegnelser, og en Del Breve fra Gleerup, B. Christensen, C. Ploug o. fl. Af trykte Kilder kan anføres: „Roskilde Stændertidende“. Den grundlovgivende Rigsforsamlings Forhandlinger 1848—49, „Fædrelandet“, „Almuevennen“, „Sjællandsposten“, Erslevs Forfatterleksikon, L. A. Hækkerups Smaaskrifter m. m.

J. P. J.

Bidrag til Boslunde Sogns Historie.

Af Gaardejer *Jens Andersen*, Neble,

Det gaar med Historie, som med Geometri, der hører to Ting til.

For den sidstes Vedkommende: Linier og Vinkler, for den forstes: Land og Mennesker.

Er der Lighed, er der endnu større Ulighed.

Efter Pythagoras berømte Opfindelse og Læresætning: I en retvinklet Trekant er Kvadratet paa Hypotenusen lig Kvadratet paa begge Katheter, — kan Geometrien altid, med usvigelig Sikkerhed, ud fra to kendte Størrelser finde den tredje ubekendte.

Noget saadant lader sig ikke altid gøre med de Værdier og Størrelser, det er Historiens Opgave at arbejde med.

Vel er det saaledes, at Mennesket præges af den Jord, det lever af og paa; ikke mindre rigtigt er det, at Menneskene ved deres Snille og Arbejde paavirker og forandrer den omgivende Natur, men Styrkegraden af denne Paavirkning er fin og mangfoldig.

Historien maa følge, iagttage, sammenligne og kan først derudfra drage sine Slutninger.

Historien faar derfor, som det Liv den omfatter, Præget baade af det sammensatte og det bølgende.

Geometrien sætter faa, Historien mange af Menneskets Evner i Bevægelse; den bliver for den menneskelige Aand, hvad Latinerne kalder Alma mater: den ærværdige, nærende Moder.

Med Ønsket om, at der uagtet de smaa Forhold og det ringe Antal beskrevne Blade dog maa være Noget af det, der med Rette kaldes Historie, — udsendes disse Linier.

I.

„Venner ser paa Danmarks Kort,
Ser, saa I det aldrig glemmer,
Til hver Plet har faaet Stemmer,
Thi det Fædreland er vort.“

Chr. Richardt.

Størrelse og Jordbunds-Forhold.

Kunde man tage en Passer, give den en Spændvidde af godt en halv Mil, sætte det ene af dens Ben ved Store Bælt, lidt syd for Espe, medens det andet beskrev en Bue fra Vest mod Øst, fra Klar-skov ikke langt fra Korsør Skov til Bleghuset ved Skelskør Overnor, saa vilde derved Boslunde Sogns Grændser i alt væsentligt være trukne op.

Nabosognene ere: Taarnborg, Vemmelev, Hemmeshøj, Egeslevmagle og Skelskør. Endelig sætter Store Bælt i en Længde af en Mil, Grænsen fra Sydost til Vest.

Sognets Størrelse er 5376 Tdr. Land med 90 Gaarde, 240 Huse. Hartkornet er 584 Tdr. Folketallet var for en Del Aar siden 1728, men er efter de senere Tællinger aftaget, saa det ved sidste Folketælling kun var 1597.

Langs Bæltet eller nær derved findes en Række konne smaa Skove: Bredager, Hestehaven, Troldehoved, Aspager, Skyttevænget, Græsvænget og Dyrehaven. En ottende lille Skov er plantet for 70—80 Aar siden paa Overdrevet ved Lindeskov.

Jordbunden er af god Beskaffenhed, overvejende Skorlør med ret rigelig Indblanding af Muld.

Brinker og Dale, Høje og smaa Moser vexler mellem By og By.

Efter saavel den gennemsnitlige Højde over Bæltets Vande som det bagved liggende langt højere Landskab imod Slagelse maa Sognet kaldes et Lavland.

Det har som Følge af dette Forhold og Store Bælts Indflydelse et udpræget Kystklima med mindre Forskel, op imod 2 Grader, mellem Dag- og Nat-, Sommer- og Vintertemperatur end Slagelse-Soro-Ringsted-Egnene.

Den aarlige Regnmængde er mindre, henved et Par Tommer, end i Midt- og Nordsjælland.

Bakker og Højdedrag.

Nord og Syd for Boslunde skyder to store Banker: Grisebjerg og Borgbjerg, deres brede, buede Rygge til Vejrs.

Begge er meget anselige, og trods det, at der

fra hver af dem er bortført i Tusindvis af Læs Grus og derved frembragt slemme Skaar i den oprindelige, smukke og egne Form, fylder de godt i Landskabet den Dag i Dag.

For Borgbjergs Vedkommende skrider Ødelæggelsen Aar for Aar videre, og det er et meget betydeligt Parti, der mod Sydøst er slojftet, saa stort, at der er god Plads til et Hus med Have.

Borgbjerg har sikkert haft en ret onestaaende og ret mærkelig Betydning, længe før Kristendommen kom til Landet.

Gamle Folk, fødte i forrige Hundreedaars første Del, har fortalt, at Banken, — der fylder en Grundflade af omkring fire Tdr. Ld. — dengang rundt om paa sine ret stejle Sider havde trappetrinlignende Afsatser.

Banken har sandsynligvis været Tempelplads, maaske Offersted og tillige en Slags Fæstning, et Fristed mod Overfald.

To Gange er paa denne Banke fundet sjældne, smukt forarbejdede Guldkar.

Forste Gang hændte dette ved Plojning i 1842. Den daværende Fæster af Boelsstedet ved Bankens Fod, Jeppe Karstensen, og hans Kone arbejdede paa Banken. Konen pløjede, og Manden gravede Sten op. Ploven skurede mod noget i Undergrunden, en underlig formet Genstand blev skudt op af Jorden. „Jeg tror, jeg pløjede Troldens Hat op, Jeppe,“ sagde Konen til Manden, der straks kom og tog Genstanden i Øjesyn.

Han fandt saavel Formen som den skurede Stribe, Plojernet havde efterladt sig, meget underlig. Ved straks at grave i Jorden fik han ved An-

vendelse af stor Forsigtighed ubeskadigede en lille Stabel af Kar frem; de havde været nedsatte det ene inden i det andet.

I 1875 fandt den daværende Ejer af Boelsstedet, Rasmus Sorensen, ved Pløjning et lignende Antal af Guldkar.

Værdien for begge Fund androg godt 2000 Kr.

Begge Funds Guldsager kan nu tages i Ojesyn paa Oldnordisk Museum.

(Som Sidebemærkning kan anføres, at Folketingsmand Borgbjerg er født ved omhandlede Banke og har taget Navn efter den).

Talrige Kæmpehoje, større og mindre, ligger spredte i Sognets vestlige Del, paa Neble og Gryderup Marker. Mange er i Lobet af godt halvtred-sindstve Aar sløjfede eller mishandlede ved delvis Udgravning og Bortkørsel.

Fra Nord mod Syd løber en Højderyg, indeholdende mere eller mindre ublandet Grus. Paa Neble Mark, længst mod Nord, fandtes den lille Thingbakke med en af de bekendte Opstillinger af store i en Kreds satte Sten og med en Kæmpesten i Midten. Af Stenene er nu kun faa tilbage, de øvrige findes som smaa Skærver paa Vejene.

I nævnte Højderyg er mangfoldige af Landets gamle Beboere stedte til Hvile i Gruslaget, hvor Hovedpandeskaller og Laarben er opgravede i Mængde.

Af Navne, hvor større Bakker er eller har været, skal nævnes: Langebjerg, Budsebjerg, Raalshøjene, Rovbjerg og som sydligste Udlober: Elverhøj paa Torpe Mark. Den er krat- og skovbevokset.

Skont der ogsaa paa den for en Del Aar siden

er foretaget et Angreb ved Gravning efter Mergel, er den trods dette, fredet og velbevaret, som den nu holdes, Sognets, ja Egnens smukkeste Bakke. Gaar man en skøn Sommerdag op ad dens slyngede Sti og ser man fra dens Top udover Egnen, dukker uvilkaarligt Strofer af Sangene i J. L. Heibergs Skuespil: „Elverhøj“ frem for Erindringen.

„Store Raalshøj“ er sløffet, og derved er blottet et stort Gravkammer.

Overliggeren, der hviler paa syv store Sten, er 12 Fod lang, 7 Fod bred og 4 Fod tyk.

Dette Oldtidsmindesmærke er nu fredet; det er synligt for en ret stor Omegn.

Fra Boslunde Marker og den sydligste Del af Sønderup Bys Jorder skyder store, høje, brede Brinker sig frem. Gamle Kæmpehøje og gamle Begravelsespladser er Sognets østlige og sydlige Del derimod fattig paa.

Syd for Tranderup, Egerup og Lindeskov findes under Navnene: Tranderup Rørmose, Egerup og Lindeskov Overdrev et større, fladt, sumpigt Jordsmon, som i ældre Tider, da Vandafledningen ikke var saa god og Jordens Hævning ejheller saa langt fremskredet som nu, maa have indskrænket Jordsmonnet vest for Dyrehaven til Krukkeborg Bankens Grund.

Paa mange Steder, fra Høje og Brinker er der god Udsigt i milevid Afstand, saavel indad Landet som udad Soen til. Fra Borgbjerg ses Øerne Egholm, Agersø, Omø, Lolland, Fyn og Langeland.

Fra Sønderup er der Udsigt til Skelskør over Marker, Skov og Vand.

Betragter man Omegnen af Thingstedet paa

Neble Mark, kommer Tanken til at beskæftige sig med, at Vandvejene i den Tid, her har været Samlingssted, har været af aldeles overvejende Betydning. Egnen er til begge Sider lav og har for blot et Par hundrede Aar siden helt eller delvis staaet under Vand. Dette har været Tilfældet vest paa bag om Gryderup og Hulby og øst paa over Neble Lung langs Stude Bæk og Vaarby Aa.

Der har været Lejlighed til i fladbundede Fartøjer at befordre sig til Thinge fra et ikke ubetydeligt Opland.

Byerne og deres Naane.

I Sognet findes elleve Landsbyer, hvoraf adskillige altid har været smaa og, som Tiden er rundet, er blevne endnu mindre.

Til de større maa regnes: Boslunde, Neble, Sonderup og Gryderup. Til de mindre: Torpe, Atterup, Øster og Vester Bøgebjerg, Tranderup, Egerup og Lindeskov.

Hvornaar Landsbyerne ere byggede og Jorden omkring dem opdyrket, kendes der intet om med Sikkerhed.

Saa meget vides der dog, at de ældste Byer ere meget gamle, langt ældre end Kobstæderne, og at Forskellen mellem ældre og yngre Byer er meget større end almindelig antaget; saa stor er sikkert Forskellen, at det i mange Tilfælde ikke blot drejer sig om nogle hundrede, men om nogle tusinde Aar.

En gammel Arkæolog fortalte for en Del Aar siden til Nedskriveren af disse Linier, at saavel

andres som hans egne Undersøgelser havde fort ham til den Antagelse, at nogle af de ældste Landsbyer var dem, hvis Navne ender paa „lev“.

Denne Endelse betyder slet ikke, hvad Folk er tilbøjelige til at tro: Lov, men derimod „det nedarvede“, det, der stammer fra en bestemt Mand eller hvad der i sin Tid har været overladt ham. Byer med denne Endelse har da ogsaa altid faaet Navn efter en Mand.

Undersøger man Omgivelserne ved Byerne med nævnte Endelse i deres Navne, vil man finde, at Jorden er „sort“, idet den er muldrig og frugtbar.

Foruden „lev“-Byerne regnes ogsaa de med Endelsen „inge“ til de meget gamle.

Ud fra disse Betragtninger skal fremsættes nogle faa Bemærkninger om Sognets Bynavne.

Efter et stedligt gammelt Sagn skulde der paa Marken lidt Syd for Kirken have ligget en Borg, som Kæmpen Bo havde bygget, og hvor han boede i mange Aar.

Navnet Borslunde skulde da stamme fra ham; Navnet er gennem Tiderne omformet fra sin ovenfor angivne Form til: Borslund, Borslundæ, Boeslunne, Boeslunde, og senere, da Udryddelsen af det saakaldte stumme e stod paa, til Boslunde.

— Af flere Hensyn er der Grund til at overveje, om det ikke var rigtigere at vende tilbage til den gamle Form: Boeslunde.

Paa ovennævnte Mark er der endnu Bygningsrester paa en ikke meget stor firkantet Plads.

Rundt om denne løber en Fordybning i Jordsmonnet, som træder kendeligt og stærkt frem efter stærkt Snefald og pludseligt indtraadt Tovejr. Den

firkantede Plads bliver da til en \emptyset indenfor et Bælte af Vand paa en Snæs Alens Bredde.

Nogle faa Hundrede Alen Nordvest for Boslunde ligger Neble.

Navnet skrives endnu noget forskelligt. Trap: Næble; Generalstaben: Næbele.

I Aaret 1533 blev Dom afsagt ved Slagelse Herredsting ved Hjælp af en Del „Syvningsmendt“ og „uvildige“ Vidner i en Strid mellem Skelskor Borgere og Ejerne af Espe og Eskildstrup angaaende Græsningsret langs Stranden.

Blandt disse nævnte Mænd var der fire fra Nobølle, det er: Neble.

Navnet betyder i Virkeligheden Nyby og betegner den som nyere end en anden By; denne ældre By kan næppe være nogen anden end det saa nærliggende Boslunde.

En Udvandring derfra har sandsynligvis fundet Stød paa et tidligt Tidspunkt; Neble Bys muldrige Jord peger i hvert Fald paa, at dens Alder næppe er meget ringere end dens saa ualmindelig nærliggende Nabos.

De øvrige Byer med deres: rup, drup og strup, er sikkert af langt nyere Oprindelse.

Jordbunden har før Rydnings- og Opdykningsarbejdet gik for sig været mere eller mindre bevokset med Skov, stærkest i Sognets sydligere, mindre stærkt i den nordligere Del.

Ved „Skov“ maa man dog ikke forestille sig noget aldeles tilsvarende til, hvad nu hedder Skov.

Det har overvejende været Krat og Underskov af Pil, Elle, Slaantjørn og Hyben, over hvilke spredt

staaende gamle Egetræer har rakt deres knudrede og krogede Grene til Vejrs.

Herregaarde.

Af større Gaarde fandtes fra gammel Tid kun to: Espe og Eskildstrup.

Om den sidstnævnte kendes ikke meget. Den har ligget paa højre Side af Vejen, der forer til Stranden, over Eskildstrup Mark paa den Del af Sognets Jorder, der nu hører under Herregaarden Bonderup.

For blot en Snes Aar siden fandtes Ruiner af Gaarden.

I 1533 ejedes Eskildstrup af en Mand ved Navn Niels Hansen; 1553 af Dr. med. Eskildstrup. Han døde af Pest nævnte Aar, blev begravet i eller ved Boslunde Kirkes Ligkapel, hvor et saakaldt Epitafium fandtes over ham.

1744 afbrændte Gaarden. Dens Ejer var da Chr. Toksverdt.

Gaarden blev ikke opbygget igen, og dens Jorder deltes efter nogle Aars Forløb mellem Espe og den ny Herregaard Bonderup.

Espe Hovedgaard ligger smukt mellem tre konne Skove, kun et lille Stykke fjernet fra Store Bælt. Indtil for hundrede Aar siden var Gaardens Jordtilliggende ikke meget betydeligt, hvad der fremgaar af, at Hartkornet kun udgjorde 28 Tdr.

Fra Byerne Boslunde, Torpe og Vesterbøgebjerg er senere indlagt saa meget Jord, at Hartkornet nu er 58 Tdr.

Espe har indtil for hundrede Aar siden i ualmindelig Grad været Genstand for Handel og Ejer-skitte.

Indtil 1660 vides intet om Gaardens Historie eller dens Ejere. Derefter ejedes Gaarden af følgende:

1666 Dorthe Daa.

1667 Borgmester Anders Mogensen, Skelskor.

1700 Anders Hansen.

1703 Gerlach Thigilius.

1719 Marie Kirstine Thallau.

1729 Fru Mette Rosenkranz. Købesum: 5260 Rigsdaler.

1740 Kobmand Paul Schnabel, Soro. Købesum ubekendt.

1749 Fru Bülow.

1755 Chr. Schvermann.

1760 Peder Christensen.

1772 Folmer Danchel.

1773 Regimentskvartermester Thibeu. (Han skød sig paa Gaarden en af de sidste Dage i forannævnte Aar).

1774 Justitsraad Morten Quistgaard. Købesum: 18,000 Rigsdaler. (Quistgaard var tillige Ejer af Lyngbygaard og Gjerdrup; han tog ikke Bopæl paa Gaarden).

1789 Premierlojtnant Johan Rehling Quistgaard. Købesum: 36,000 Rigsdaler.

1798 Kaptejn Cosmus Bornemann. Købesum: 62,000 Rigsdaler.

1804 Simon Groth Clausen. Købesum 88,000 Rigsdaler.

1805 Kaptejn Hans Frederik Uldall. Købesum: 110,000 Rigsdaler.

1808 Hansen. Købesum: 135,000 Rigsdaler.

1810 Greve Otto Joackim Moltke. Købesum: 155,000
Rigsdaler.

Godset blev i sidstnævntes lange Besiddelsestid stærkt forøget, blandt andet med Herregaarden Bonderup og det tilhørende Bondergods.

I denne Slægt har Gaard og Gods siden været.

Den nuværende Besidder, Hofjægermester, Greve Adam Gotlob Moltke, er Sønnensons Søn af O. J. Moltke.

Prisen for Gaard og Gods er fra 1729 til 1798 — et Tidsrum af kun 69 Aar — steget med ikke mindre end 56,740 Rigsdaler.

Det er en Stigning saa stor, at den vanskelig lader sig forklare paa anden Maade, end ved at gaa ud fra, at Prisen i 1729 maa være et Udtryk for den Elendighed, ikke mindst økonomisk, der var en Folge af de gentagne Krige.

En anden Omstændighed har rimeligvis ogsaa været medvirkende til Prisstigningen henimod Aaret 1798. Tiden, der ligger mellem nævnte to Aar er jo det ubegrænsede Hoversis gyldne Tidsalder.

Paa en Gaard som Espe, der i Lobet af knapt 150 Aar har 19 Ejerskifter at opvise, deraf i de ovenfor nævnte 69 Aar 10 — paa en saadan Gaard er det ubegrænsede Hoveri en Citron, der er til for at presses og bliver dette efter de forskellige Ejeres Evner og Tilbøjeligheder.

Kirken og dens nærmeste Omgivelser.

Øst for den store Banke Borgbjerg ligger paa et lille Højdedrag Kirken og Kirkegaarden.

Delvis, om ikke helt, antages det, den er bygget i det tolvte Hundredaar. Kolossen Borgbjerg tager Synet fra den mod Vest, og det samme gør Grisebjerg mod Nord. Fra Syd og Øst kommer den anselige Bygning først til sin Ret for Beskueren. Taarnet er 50 Alen højt. Kirken 48 Alen lang, 16 Alen bred og 11 Alen høj under Hvælvingerne. Den er bygget i Spidsbuestil, har 10 Hvælvinger, der foruden af Sidemurene bæres af fritstaaende Piller. Taarn, Skib og Kor have samme Brede.

Murene i Taarnet have en Tykkelse fra $1\frac{1}{4}$ til 3 Alen.

Foruden to Tilbygninger imod Nord: Vaabenhush, med Indgang til Kirken, og Sakristi findes imod Syd en ret anselig Tilbygning, hvoraf en Del bruges til Oplagsrum, den sydligste til Lighus.

Kirken havde i den katolske Tid elleve Altre. Efter Reformationen blev disse ikke brugte som tidligere; de henstod imidlertid i lang Tid og blev først nedbrudte og brændte ved en Istandsættelse og Omændring af Kirkens Indre.

Det gamle Alterbord er bedækket af Malerier, der nu ere skjulte under Alterklædet.

I Alteret findes et Relikvigemme. Dette blev i 1799 aabnet og den egentlige Relikvi indsendt til København.

Hvori denne bestod, vides ikke, ejheller hvor den nu opbevares.

I 1867 blev Relikvigemmet atter aabnet; der

fundtes da nogle Stykker forkullede Ben samt Strimler af Bly, alt indsvøbt i linnede Klude.

De forkullede Ben er rimeligvis af Kirkens Helgen, en eller anden Martyr.

I det høje Taarn, der kan ses viden om, indad Landet som udad Soen til, hænger en større og en mindre Klokke, hvis Lyd stemmer godt sammen.

Den store Klokke er efter en Indskrift paa den omstøbt 1665. Paa dens overste Kant staar følgende Linier:

„Aus Ehrts und Feur bin ich geflossen,
Nicolaus Jürgens aus Callundborg hat mich gegossen.

Anno a Christo MDCLXV.

Konge i Danmarca Friederik dend Tredie oc Sognepræst i Boeslund Hr. Iver Hanson.“

Neden under:

„Der jeg blev qvit af Munkechor
Jeg raabte Folch til Sandheds Ord.
Da kom jeg strax i Friisers Magt.
Der de til Jorden var nedlagt,
De Daar antog mig arffveli,
De mig forsorged christelig,
Thi der min Alder tyngte mig,
Jeg kund ej klinge leudelig,
Da blev jeg gjort af gammel ny
Af Herrer to til Borreby.
Oluf Daa. Volder Daa.“

Den lille Klokke bar oprindeligt Aarstallet 1570; den holdt ud, til der i 1839 og 1840 blev ringet over Kong Frederik den Sjette. Klokken slog da

en Revne, den blev omstøbt og atter bragt paa Plads i 1842.

Den store Klokke skal i sin oprindelige Skikkelse have været betydelig ældre end den lille.

Den store Klokkes dybe og stærke Malmrøst har sikkert sat mange Sind i Bevægelse i højtidelige Øjeblikke, især ved Jordefærd. Mangfoldige Slægter har den lydt for i de 250 Aar; Tusinder af Mennesker er sænket i Gravene under dens Toner.

I Kirkens Kapel henstod i aaben Begravelse indtil 1808 10 Lig. De blev da, efter en Resolution fra Kancelliet, nedsat paa Kirkegaarden.

Der findes en Fortegnelse over disse 10; det var Kirkens Ejere og deres Slægt i Tidsrummet fra 1670 til 1710.

Forannævnte Fortegnelse rummer meget vidtloftige og for Tidsalderen betegnende Gravskrifter og Vers.

Her skal blot gengives et Vers, der findes under en lang Gravskrift over Magister Diderich Grubbe, der var gift med en adelig Dame: „Velbaarne Jomfru Anna Elisabeth Vind.“

Magisteren er død „udi Herrens Aar 1702 den 27. September i hans Ægteskabs 12te, Embeds 16de og Alders 47de Aar.“

„Saa slap Du Endelig til Roelighed og Hviile,
Forløst fra al Fortræd og alle Modgangs Pile.
Du Eje Fromme Sjæl, Hvis Engletunges Lyd
var Herrens Menighed til Lærdom Trøst og Fryd.
Har Nogen Avind haft, Paa Tungen Dig at slide,
Kand den i Stenene og Jordeklumpen bide.
Den Jord, der skjuler Dig, skal ligge tæt paa Dig,
Thi ald Din Adfærd var Retfærd og Sædelig.

Sin hulde og Nu sl. Ven til Kjerligt æreminde
sættes dette Lidet af

Lauritz Thura.“

I Kirken findes en Altertavle, der er baade
sjælden og kostbar.

Den er indrettet til at kunne fremvise tre for-
skellige Sider.

Saaledes benyttedes den ogsaa for en 70—80
Aar siden.

Til Kirkeaarets almindelige Søndage er der
Malerier over bibelske Æmner. Til Fastetiden
Malerier, forestillende Optrin af Lidelseshistorien,
og til de forskellige Festdage Billedskærerarbejde
i ægte Forgyltning.

Midterdelen fremstiller Jomfru Maria med Jesus-
Barnet, begge med Straaleglorie om Hovedet. Under
Marias Fødder ses en Klode, formentlig Jorden.
Til begge Sider findes en Række udskaarne Bille-
der af de tolv Apostle, af Kong David og Sct.
Georg. I en anden Række er Fremstillinger af
Frelserens Liv.

Forgyltningen maa være meget god. En Jøde
fra København skal engang i det forrige Hundred-
aar have budt 1000 Rigsdaler og ny Forgyltning
for at faa Lov til at skrabe det gamle Guld af.

Mellem Kirken og Præstegaarden er der en
gammel Kilde, Hellig Kors Kilde, der baade i den
katolske Tid og senere blev søgt som Lægedoms-
Kilde.

Der skal dengang have været en fast Bon-
Forskrift, som brugtes ved Benyttelse af Kildens
Vand til Lægedom. Den lød: „Hjælp nu Gud og

Hellig Kors Kilde.“ Der er endnu særdeles godt og rigeligt Vand — Andelsmejeriet faar sit Vand derfra — men som Medicin bruges det ikke mere.

Kirkens Døbefond staar i Koret, den er af Granit, foroven smukt prydet med Udhugning, den saakaldte Rebsnoning.

I Koret findes ældgamle, i mørkt Egetræ ud-skaarne, bekvemme saakaldte Munkestole. De er et Vidnesbyrd om den gamle Tids lige saa fortrinlige Arbejde som Valg af Materiale til Kirkebrug. De danner en velgørende Modsætning til de i den nyere Tid indsatte stillose, umagelige, men ganske billige Fyrretræsstolestader.

De gamle lukkede, stilfulde, bekvemme Sæder, — med Døre, forsynede med kunstsmedet Beslag — blev nedtagne omkring 1850.

Af tidligere Begravelser under Kirkens Gulv findes nu intet Spor udover en smuk Mindetavle for Sognepræsten Herman Dominikus Bechmann, der er jordet under Taarnhvelvingen.

Paa den store, velholdte, men ikke heldigt anlagte og alt for lidt beplantede Kirkegaard findes en større Familiebegravelse for Espes Ejere, Familien Moltke.

Tre af Godsets tidligere Besiddere og forskellige Familie-Medlemmer er stedte til Hvile her.

Paa Kirkens østre Gavl er anbragt et Arbejde af Billedhuggeren Viedøvelt, udført i hvidt og blaat Marmor.

En Kvindeskikkelse sidder paa en Plov, holdende i sin Haand sindbilledlige Tegn for Agerdyrkning.

I Forhøjningen er begravet den tidligere Ejer

af Lyngbygaard og Gjerdrup Godser samt Kirke-ejer af Boslunde, Justitsraad Morten Quistgaard med Hustru og flere af Slægten, blandt andre Peter Christoffer Quistgaard, falden i Slaget ved Køge 29. Juli 1807; ogsaa Carl Julius Rehling Quistgaard, den sidste mandlige Beboer (Herremanden paa Jægerhus), ligger begravet her.

Paa en smuk Tavle ved forannævnte Mindesmærke er indhugget følgende saavel for den Tid det stammer fra — 1798 — som i og for sig ejendommelige Vers:

„Synk o Livets Soel
 Ned bag rodmende Vesten.
 Hisset boer renere Fryd,
 hisset er blivende Fred.
 Hisset naar Dyden sin Lon
 Og der skal vi samles igen.“

Grænsestridigheder.

Medens der intet fortælles om Stridigheder angaaende Grænser der, hvor det maa forekomme lettest for saadanne at opstaa, ved Vandløb og sumpige Strækninger inde i Landet mellem de forskellige Landsbyer og Sogne, saa opkommer en Strid mellem Skelskor Borgere og Ejerne af Espe og Eskildstrup, om Store Bælt danner Sognets Grænse mod Syd, eller der langs dette tilhører Skelskor By en Strimmel Jord af forskellig og ubestemmelig Brede.

Skjelskor, der i det 12. og 13. Hundredaar var

en langt betydeligere By end de fleste af de øvrige sjællandske Købstæder, paastod af Kongerne Erik Menved, Erik Pommerinke og Kristoffer den Første at have faaet Ret til Græsningen langs Stranden til Korsør Marker, saaledes, at Skelskor Kvæg kunde gaa „Horn om Horn“ med Kvæget fra Korsør.

Som ikke underligt var, syntes Espes og Eskildstrups Ejere ikke godt om denne besynderlige og for dem meget ubehagelige Fordring.

Gærder blev anbragte højt oppe fra paa Marken og ud i Bæltet. Dette vilde Skelskor Folk ikke finde sig i, og Strid og Retstrætter opstod derfor og fortsattes gennem tre hundrede Aar.

Den første af disse, der foreligger skriftlige Vidnesbyrd om, fandt sin Afgørelse ved en Dom, som faldt ved Slagelse Herredsting i 1460.

Det gamle Aktstykke lyder saaledes: „Alle Mænd dette Breff see, eller høre læse, helse vi Lasse Bagge, Herritz-Foged i Slagelse Herred; Niels Lauritzen, Sognepræst i Sorterup; Jepp Nielsen, Sognepræst til den Hellig Aands Kirke i Slagelse; Peder Jensen, Borgemester; Jesper Jensen, Henning Jensen och Jes Nielsen, Byemænd i sammesteds, kierligen med Gud, kundgior vi alle Nærværende och Kommende, at Aar efter Guds Byrd 1460, dend Taarsdag næst for Sct. Bartholomei Dag var schiched for os och flere gode Mænd paa vor Herreds-Thing i Slagelse Erlige Mand och becheden Olle Jespersen, Borgmester i Skjelskor, och frembar et vor Naadige Herres Konning CHRISTIANS aabne Bref, hvilket som bydende at Skjelskore Borgere skulde hafve deres sær Overdrift och Græsgang indtil Corsør, uden nogen Hovedmands Giensigelse, paa

forbenefnte Corsoer, eller nogen andensteds, som det haver tilforn været, baade i Kong Erichs Tid ogsaa i Kong Christoffers; Item samme Dag oc Tid, paa forbenefnte Thing, opstod Velbyrdige Mænd Hrr. Folmer Mortensen, Ridder, i Kragerup, og Morten Schinchel i Borreby, hvilke som tilforn stefnte var under deres Falsmaal; noch Hr. Peder af Antvorschov oc Jes Hvaas af Pebringe, forbenefnte Overdreff oc Græsgang til Rette Bods at spørge oc at adskille, som de bekiendt være ville. Hvilke foreskrefne gode Mænd efter vor Naadige Herres Konge Breffs Lydelse, da tilmeldte, og tilfunden forbenefnte Schelschor Borgere deres Overdreff og Græsgang, indtil forbenefnte Corsoer, uden hver Mands Hinder eller Gientagelse i nogen Maader, og afmeldte de ulovlige Gierder ved Espe som Trætten afkom, at de skulde sætte i dend Stæd, som de tilforn stoede i Konning Erichs Tid og Konning Christoffers; forbenefnte Schelchor Borgere uden Skade eller Vedder Villie i alle Maader, at saa gieh oc foer for os oc flere gode Mænd, Det vidner vi fremdeles med vore Indseile hengende nedenfor dette Breff, gifvet Aar, Dag oc Stæd, som for er skrefven“.

Denne Dom synes jo egentlig at give Skelskor Borgere Medhold i deres Fordringer og er sikkert ogsaa af disse opfattet saaledes.

Afgørelsen maa dog ikke have været udtømmende eller overbevisende for Folkene i Boslunde Sogn, Striden fortsattes, og over 70 Aar efter, i 1533, falder den anden, meget omstændelige Dom ved Hjælp af 6 „Synings-Mænd“, bilagt af Vidnesbyrd fra 12 „uvillige“ Mænd.

Dommen lyder dennegang saaledes:

„Vii effterskrefne Sofren Persen, Heretz-Foged udj Slagelse Herred, Niels Aagesen, Things-Skriver og Jens Persen af Gryderup, evindelig mit Gudd, gior vii vitterlig med dette vort obne Breff, at Aar efter Guds Byrd MDXXXIII Mandagen nest efter Dominquafimodag po Slagelse Herritz Thing tha var beskikket for os og meenigha Almua, som then Dag fornævnte Thing soeth havde, bescheden Mand Jorgen Smedt, Borger udj Skjelskor, og haver hand Rætt her til Tinge 4re samfelde Tinge obenbar udj laut lydt haver lath læsth Skjelskor Byes Privilegier och Friheder, som gifva og stadfesta ere af mange Christen fremfarne Konger udj Danmark. Item iblandt andre theres Friheder haves thi et Breff af Høybaarne Første og Kongelig Mayest. Konning CHRISTIAN haver them naadtig, gunstelig undtog gifvet, — Meenige gandske Almua Borgemester, Raad og Meenigheden i Skjelskor, som nu er og hereffter kommandes vorder skulde nyde, bruge og beholdes fritt Overdreff, Fellit og Fægang til deris Faar og andet Queg mellem Skjelskor og Corsøer uden hver Mands Tiltale, forbudt alle Fogeder, Embedsmænd og alle Voldmestre, som Corsøer Slott og Land udj Befahling og Forlehnung kender at fange, at de ei Møthæ eller Umage gør eller Forfangh then gotha Almua udj Skjelskor po fornevnte Overdreff og Fægangh; Hvilket samme Breff och andre theres Friheder ad fuldbyrda som vidna og stadfæsta af mange villige fremfarne Konger her udj Danmark. Item thesligeste haver formeldte Jorgen Smedt Rætt hertil Tinge 4re samfelthe Tinge paa Meenighedens Vegne udj for-

nevnte Skjelskor, at klage og kære pø et Gerde og ny Hæft, som Niels Hansen af Eskildstrup haver lugt og sadt formeldte Skjelskor Mend til Skade og Forfang och utlucht udj Stranden, saa at theres Faar og andet Queg ey kand saa endelig komme til sit Vand og Græs, mod saadan Kongelig Mayest.s Breff og Stadfæstning, tiltog Fogden nogle Syvnings-Mendt heraf Tinget, som var Oluff Raadt af Bonderop, Oluff Torbensen af Boggeberga Øster, Hans Ohlsen oc Oluff Nielsen af Himmese, Niels Hemmingsen og Niels Hansen af Ormitslov medt andre fleere Dannemændt there. Hvilke benefte Dannemend, som skulde see, overveja og forfare om saadan Gerde og ny Hæft stod skellige og ustraffelige eller ei, tha udj Dag fremginga these fornevnte Dannemend pø fornevnte Ting som tagen var af Fogden til Tinge og Syvnings-Mendt om dette Gerde og ny Hæft alle samtlig med een Rost som og safde bade them Gud vil hielpe og hvandt at the ey rettere udj Sandhed kunde forfare efter theres Fornuftighed, end saadan Gerde og Nyhefd ei længer her burde staaende blive men afbrydes, hvilket som er satt mod Kongelig Mayests. Breff og Befaling, og loflig sættes hver Mand skadeslos, og safde the Dannemændt saa og meenige Ting-Mændt the ikke er gode for at domme modt Kongelig Friheder og obne beseilte Breffe saa these Ord og Artikle, bedende fornevnte Jorgen Smedt at uvilligt Tings-Vidne therom tilmelles skeden Mandt Oluf Andersen af Gierløf til sig at tage XII Danne-Mændt, som er dernæst Niels Eskesen, ibd., Jens Olsen af Himmese, Sofren Pedersen, ibd. Lille, Oluf Hansen af Stude, Niels Andersen, Per Ander-

sen, Laurs Jensen, Niels Olsen Nobolle, Hans Fyndboe af Gryderop, Per Hansen af Himmese, Niels Hansen af Ormitsløf, hvilke fornefnte XII Danne-Mændt ofginge bort og snarligen mødte, indkomme po fornefnte Ting alle samtlig Vidha, som og safde bade them Gud vil hielpe og hvandt at the hore og safve, at fornefnte Jorgen Smedt ladt læse theres Privilegier og Friheder til Skjelskør, og hore the Tings-Mændt som safde til om saadan Gerde og Nyhefdt som forskrefven staar. Thetts saa vittna for os thett beviiser vii met vor Indsegla ligende po thette vort obne Breff.

Datum Anno die ex loco ut.“

Stridighederne vedvarede imidlertid ogsaa efter denne Dom.

I 1746 siger Skelskør Historieskriver, Præsten Peter Friis Edwardsen: „Nu i disse nyere Tider, Anno 1746 den 28. Nov., samlede Espe og Eskildstrup Ejere deres Magt og foraarsagede en kostbar og langvarig Proces med Schielschor, i Anledning de indtogte et Stykke Jord fra Overdrevet.“

Processen var vidtloftig og langvarig; der blev taget „Syn“ af 8 Mænd, nyt Syn af 16 og tilsidst af 32 Mænd.

Dommen faldt i Aaret 1753, og dens Hovedindhold var: „at Espe og Eskildstrup Ejere skulde være fri for Skjelskør Borgeres Tiltale. Overdrevet bliver i den Stand det af Arilds Tid og med fuld Hævd haver været, enhver Andeel efter Land-Maalingen og lovgyldige Beviser kan tilmaales og udsees: Processens Omkostninger ophæves paa begge Sider.“

Efter denne Dom, som Afslutning paa Grænsestridigheder gennem tre hundrede Aar, synes det

som Boslunde Sogns Grænse mod Syd uantastet og upaataalt har været sat af det salte Vand.

Store Bælt, fra hvis Kyst er frit Udsyn til Øer og sejlene Skibe; Bæltet med de skiftende Vande, undertiden et Spejl for Himlen, — hvor Maane og Sol bygger skinnende Broer; — Bæltet med de muntre, kvikke Bolger, dem, det til Tider sender imod Kysten, — om end ikke som en af dets store Slægtninge „Med Brask og med Bram“, saa dog som denne: „Med solvspættet Ryg og med funklende Kam“; — sender dem saa Suset af Brændingen, der til Tider lyder henved en Mil ind i Landet; — dette Store Bælt er nok værd at have til Nabo. Det er en Kraft i Naturen med Evne til at vække Opmærksomhed og øve Indflydelse - ogsaa hos Mennesker.

— Anden Del af dette Bidrag kommer i Aarbogen for 1913.

Medlemmerne

af

Historisk Samfund for Sorø Amt.

- Albrektsen, Sognefoged, Ormslev.
Andersen, Rasmus, Folketingsmand, Tranderup.
Andersen, Jens, Gaardejer, Neble.
Andersen, Richardt, Lærer, Allindemagle.
Andersen, L. H., Murermester, Ringsted.
Andersen, L., Gaardejer, Højgaard, Flakkebjerg.
Arentoft, Lærer, Ørslev.
Arnskov, Tobakshandler, Slagelse.
Askov, Frk., Forstanderinde, Skovgaard.
Bache, Rektor, Professor, Herlufsholm.
Bagge, Ferd., Sogneraadsformand, Rosted.
Bagge, Rasmus, Sognefoged, Rosted.
Balle, Lærer, Fjenneslev.
Balle, Overretssagfører, Slagelse.
Bang, Adjunkt, Herlufsholm.
Bang, H. A., Købmand, Ringsted.
Barfod, Sognepræst, Alsted.
Bay, Forpagter, Lindeskov.
Bennetzen, Købmand, Korsør.
Bergh, Sognepræst, Pedersborg.
Berntsen, Vejassistent, Fuglebjerg.
Birke, Sognepræst, Terslev.
Bjerre, K., Præst, Kærehave Husmandsskole.
Bondo, Provst, Skelskor.
Bonnesen, Købmand, Sorø.

- Brandt, Lærer, Sigersted.
Brons, Lærer, Gimlinge.
Christensen, H., Faktor, Ringsted.
Christensen, Poul, Folketingsmand, Odemark.
Christensen, C., Gaardejer, Næsby v. Str.
Christensen, J., Gaardejer, K.-Stillinge.
Christensen, J. V., Redaktor, Ringsted.
Christensen, Fr., Sogneraadsformand, Aarlose.
Christensen, Hans, Gaardejer, K.-Stillinge.
Christensen, Jorgen P., Gaardejer, K.-Stillinge.
Christensen, Soren, Gaardejer, K.-Stillinge.
Christensen, Chr., Gaardmand, Torped, Ringsted.
Christiansen, H. C., Gaardejer, Fjenneslevmagle.
Christiansen, V., Stationsmester, Nyrup.
Christophersen, C. F., Læge, Ringsted.
Clausen, Apoteker, Soro.
Clausen, Lærer, Mulstrup.
la Cour, Hojskoleforstander, Hindholm.
la Cour, Skolebestyrer, Lyngby.
Dalsgaard, Hojskoleforstander, Soro.
Damsgaard, J., Sognefoged, Lille Valby.
Danholm-Nielsen, Postmester, Ringsted.
Deichmann, Fuldmægtig, Slagelse.
Dorph, Sognepræst, Førslev.
Dyrhauge, C. P., Toldassistent, Ringsted.
Eggert, N., Hojskoleforstander, Antvorskov, Slagelse.
Elnegaard, Journalist, Soro.
Eriksen, Eline, Frue, Soro.
Erlandsen, Adjunkt, Soro.
Ettrup, Godsforvalter, Boslunde.
Fjord-Christensen, Sognepræst, Fodby.
Flensborg, Boghandler, Ringsted.
de Fontenay, Godsforvalter, Rosengaarden.

- Fraenkel, Læge, Slagelse.
Frandsen, Jul., Landstingsmand, Lille Næstved.
Frandsen, stud. med., København.
Frankel, G., Barber, Ringsted.
Frank, C. V., Lærer, Næsby ved Stranden.
Frederiksen, H. P., Sognefoged, Skuderløse.
Frimodt, Adjunkt, Sorø.
Gad, Overlærer, Sorø.
Gjerum, Mejeribestyrer, Bringstrup.
Glahn, B., Frk., Sorø.
Glahn, Oberst, Sorø.
Glahn, Overlærer, Sorø.
Glahn, Sognepræst, Tjæreby.
Gommesen, Lærer, Sønderup.
Graversen, Overretssagfører, Ringsted.
Greve, Redaktionssekretær, Slagelse.
Gotzsche, Adjunkt, Herlufsholm.
Hammershaimb, Overlærer, Herlufsholm.
Hammer, Lærer, Sønderup, Boslunde.
Hansen, Arkitekt, Sorø.
Hansen, Carl, Folketingsmand, Holsteinsminde.
Hansen, Martin, Folketingsmand, Skafterup.
Hansen, Ane, Gaardejerske, Omø.
Hansen, Hans, Gaardejer, Omø.
Hansen, Kr., Gaardejer, Omø.
Hansen, N. Gaardejer, Egeslevlille.
Hansen, Niels, Gaardejer, Omø.
Hansen, Ole, Gaardejer, Bringstrup.
Hansen, Martin, Læge, Fuglebjerg.
Hansen, Lærer, Boslunde.
Hansen, A., Sognefoged, Tjæreby, Haslev.
Hansen, Sognepræst, Haraldsted.
Hansen, Niels, Gaardbestyrer, Tranderup.

- Hansen, P., Mejeribestyrer, K.-Stillinge.
Hansen, Hans, Tømrer, Øster-Stillinge.
Hansen, S., Gaardmand, Ørslevunderskov, Ringsted.
Hansen, H. C., Kordegn, Ringsted.
Hansen, J. Chr., Malermester, Slagelse.
Harder, Købmand, Slagelse.
Hasselager, Overlærer, Herlufsholm.
Haugaard, Købmand, Sorø.
Hertz, Forpagter, Herlufsholm.
Holten, Adjunkt, Sorø.
Hækkerup, Redaktor, Ringsted,
Hoyer, Skomagermester, Sorø.
Ingvorsen, Gaardejer, Ulstrup.
Jensen, Marie, Frue, Ringsted.
Jensen, Jens, Gaardejer, Nebble.
Jensen, Lars, Gaardejer, Fjenneslevmagle.
Jensen, Niels, Gaardejer, Nebble.
Jensen, Rasmus, Gaardejer, Sørbymagle.
Jensen, L. P., Hotelejer, Strandlyst, K.-Stillinge.
Jensen, Skatteopkræver, Slagelse.
Jensen, J. P., Højskolelærer, Hong.
Jensen, Læge, Sorø.
Jensen, Arnth, Lærer, Gjerlov.
Jensen, Lærer, Kværkeby.
Jensen, Mejeribestyrer, Lundshøj.
Jensen, H. Chr., Møllersvend, Mulstrup.
Jensen, H., Redaktor, Slagelse.
Jensen, Soren, Sognefoged, Hyldegaarden, Ringsted.
Jerntoft, Overlærer, Herlufsholm.
Jespersen, Chr., Proprietær, Tranderupgaard.
Jessen, Lærer, Stigsnæs.
Josephsen, J., Gaardejer, Vester-Bogebjerg.
Juhl, Ellen, Frk., Sorø.

- Jørgensen, Frk., Forskolelærerinde, Sneslev.
Jørgensen, P., Guldsmed, Slagelse.
Jørgensen, Lærer, Ørslev, Ringsted.
Jørgensen, Tandlæge, Ringsted.
Kaalund, Godsforvalter, Skjoldnæsholm.
Kaysen, Annette, Frk., Sorø.
Kisbye, Økonom, Sorø.
Klint, Urmager, Ringsted.
Klitgaard, Købmand, Sorø.
Knudsen, Hans, Forstander, Landsgrav.
Koch, Nicoline, Frk., Sorø.
Krarup, Amtsfuldmægtig, Lille Næstved.
Krarup, Sognepræst, Dr. phil., Sorø.
Kristensen, Hans, Forpagter, Ørslev.
Kristensen, Kr., Gaardejer, Omø.
Kristensen, Niels, d. ældre, Gaardejer, Omø.
Kristensen, Ole, Gaardejer, Omø.
Kristensen, Møller, Mulstrup.
Kristensen, Jens Kr., Gaardejer, K.-Stillinge.
Krog-Meyer, Sognepræst, Vigersted.
Kæstel, Lærer, Arlose.
Lange, S., Fabrikant, Slagelse.
Lange, N. J., Købmand, Ringsted.
Langkjær, Murermester, Sorø.
Larsen, N. V., Gaardbestyrer, Slaglille.
Larsen, Ole, Gaardejer, Esholte.
Larsen, Graver, Sorø.
Larsen, N. P., Lærer, Hemmeshøj.
Larsen, Redaktor, Skelskør.
Larsen, J. P., Sogneraadsformand, Lille Næstved.
Larsen, H., Sognefoged, Balstrup, Ringsted.
Larsen, J., Gaardmand, Torped, Ringsted.
Larsen, Højskolelærer, Hindholm.

- Larsen, L. C., Landbrugskandidat, Aastofte.
Larsen, Lærer, Terslev.
Larsen, N. C., Lærer, Haraldsted.
Larsen, Hans P., Sognefoged, Holmstrup.
Lauritzen, Overlærer, Soro.
Laursen, Bankdirektør, Ringsted.
Laurberg, Provst, K.-Stillinge.
Lind, Herredsfuldmechtig, Fuglebjerg.
Lotz, Kobmand, Skelskor.
Ludvigsen, cand. theol., Hojskolelærer, Soro.
Lund, Lauritz, Avlsbestyrer, Holsteinsminde.
Lykke, Friskolelærer, Ormslev.
Madsen, Marie, Frue, Ringsted.
Madsen, A., Mejeribestyrer, Omo.
Madsen, Rudolf, Boghandler, Slagelse.
Malling, P., Husmand, Ditlevshøj.
Markussen, Kr., Gaardejer, Ormslev.
Martin, Redaktør, Soro.
Mathiassen, Fabrikant, Ringsted.
Matthiessen, Overlærer, Soro.
Michaelsen, Lærer, Torped.
Michelsen, Adjunkt, Soro.
Mortensen, Chr., Forpagter, Keldstrup.
Mortensen, Jorgen, Gaardejer, Keldstrup.
Mortensen, M., Handelsgartner, Ringsted.
Mortensen, Alfred, Rentier, Ringsted.
Müller, Adjunkt, Soro.
Moller, P. P., Mekaniker, Slagelse.
Moller, Sognepræst, Sønderup.
Nanke, Borgmester, Korsør.
Neergaard, cand. juris, Forpagter, Hollose.
Neergaard, Godsejer, Forslevgaard.
Neergaard, Kammerherreinde, Gunderslevholm.

- Neergaard, C., Godsejer, Fuglebjerggaard, Fuglebjerg.
Nielsen, Adjunkt, Sorø.
Nielsen, Dyr læge, Boslunde.
Nielsen-Klodskov, Forstander, Kærehave.
Nielsen, Ole, Gaardejer, Omø.
Nielsen, N. C., Lærer, Hyllinge.
Nielsen, R. Chr., Lærer, Korsør.
Nielsen, H. P., Sognefoged, Bringstrup.
Nielsen, Jens P., Tomrer, Hulby Mark.
Nielsen, P., Tomrer, Omø.
Nicolaisen, H., Sognefoged, Sneslev, Fuglebjerg.
Nielsen, Anders, Gaardejer, Tranderup.
Nielsen, Ole, Gaardejer, Næsby ved Stranden.
Nielsen, P., Gaardejer, Bildso.
Nielsen, N. C., Lærer, Bildso.
Nielsen, Redaktor, Skelskor.
Nielsen, A. C., Købmand, Ringsted.
Nielsen, Rs., Fotograf, Ringsted.
Niemann, H. P., Tomrer, Hejninge.
Nygaard, Lærer, Nordruplund.
Norgaard, Sognepræst, Lundforlund.
Norhave, J., Gaardejer, Fuldby.
Ohrt, Adjunkt, Sorø.
Oldenborg Poulsen, Præst, Ringsted.
Olsen, Kr., Gaardejer, Landsgrav.
Olsen, N. Chr., Gaardejer, Omø.
Olsen, O. P., Gaardejer, Fjenneslev.
Olsen, Oluf P., Gaardejer, Thorsagergaard, Alsted.
Olsen, Vilh., Gaardejer, Serdrup.
Olsen, Lærer, Jydstrup.
Olsen, Overlærer, Sorø.
Olsen, R., Proprietær, Engelsborg.
Olsen, Redaktor, Lille Næstvød.

- Olsen, Carl, Partikulier, Slagelse.
Ostenfeld, Akademiforvalter, Sorø.
Pedersen, S. Kn., Branddirektor, Ringsted.
Pedersen, P., Forretningsbestyrer, Ringsted.
Pedersen, P. C., Gaardbestyrer, Grønnegaard.
Pedersen, J., Handelsgartner, Ringsted.
Pedersen, Chr., fhv. Herregaardsgartner, Ringsted.
Pedersen, Johs., Læge, Ringsted.
Petersen, Hans, Gaardejer, Stude.
Petersen, Jens P., Tomrer, K.-Stillinge.
Petersen, H. P. V., Apoteker, Fuglebjerg.
Petersen, Ove, Distriktslæge, Ringsted.
Petersen, Marius, Købmand, Ringsted.
Piil, Direktor, Ringsted.
Poulsen, M., Dyrlæge, Ringsted.
Poulsen, S., Konsulent, Ringsted.
Prahl, Borgmester, Ringsted.
Raaschou-Nielsen, Rektor, Sorø.
Rasmussen, P., Amdraadsmedlem, Krojerup.
Rasmussen, Kr., Bmd., Sønderup.
Rasmussen, Gustav, Sagfører, Sorø.
Rasmussen, F., Købmand, Ringsted.
Ravn, Chr., Folketingsmand, Haraldsted.
Rosen, Adjunkt, Sorø.
Rydbert, Hojskolelærer, Mulstrup.
Saabye, Guldsmed, Ringsted.
Schaldemose, Grosserer, Ringsted.
Schjødt, Herredsfoged, Forslev.
Schlegel, Betsy, Frk., Sorø.
Schmidt, Lærer, Ny-Holsted.
Schou, V., Fabrikant, Slagelse.
Schæfer, Sagfører, Slagelse.
Simon, Boghandler, Næstved.

Simonsen, Adjunkt, Sorø.
Spange, Lærer, Egeslevmagle.
Stage, M., Fruc, Rude.
Stahlfest-Møller, Sognepræst, Ringsted.
Staun, Forvalter, Englerupgaard, Ringsted.
Steensgaard, Sognepræst, Ørslev.
Steffensen, Chr., Smed, Aarslev.
Storm-Nielsen, Læge, Terslev.
Svegård, Boghandler, Sorø.
Svendsen, Chr., Forretningsfører, Slagelse.
Svendsen, N., Sagfører, Ringsted.
Sørensen, J., Amdraadsmedlem, Ørslevvester.
Sørensen, N., Amdraadsmedlem, Boslunde.
Sørensen, Farver, Sorø.
Sørensen, Forstander, Holsteinsminde.
Sørensen, Fr., Gaardejer, Mulstrup.
Taagerup, Frk., Ringsted.
Tarp, Sognepræst, Boslunde.
Thaning, Sognepræst, Nordrup, Ringsted.
Thiel, Sognepræst, Kvislemark.
Thiel, Tandlæge, Ringsted.
Timmermann, Redaktør, Sorø.
Toftegaard, Lærer, Skafterup.
Torlund, Lærer, Ringsted.
Ussing, Adjunkt, Dr. phil., Sorø.
Valeur, Fuldmægtig, Sorø.
Vedel, J., Frk., Sorø.
Vedel, Kammerherreinde, Sorø.
Vedel, Johs., Smed, Hove.
Vejstrup, Forretningsfører, Sorø.
Vorm, Vilh., Gaardejer, Nordrup, Slagelse.
Weber, Provst, Haslev.
Wendell, Malermester, Ringsted.

Wengel, A., Apoteker, Ringsted.
 Wiese, Overlærer, Sorø.
 Wijnen, Pastor, Ringsted.
 Winding, Sognepræst, Haarslev.
 Winther, Anton, Købmand, Ringsted.

(Fortegnelsen afsluttet 14. Maj).

Tilføjelse til Medlemsfortegnelsen.

Andersen, N., Gaardejer, Højberggaard, Borup.
 Andersen, Th., Gaardbestyrer, Taastrup, Borup.
 Bach, S. A., Lærer, Slagelse.
 Blois, Pater, Slagelse.
 Bock, Asta, Fotograf, Ringsted.
 Christensen, Marie, Frue, Ørslevunderskov, Ringsted.
 Fabricius, H., Forpagter, Skovsgaard, Fuglebjerg.
 Frandsen, Niels, Hjortshøjgaard, Landsgrav.
 Hansen, H. C. Lærer, Farringløse.
 Haugbyrd, F. N., Læge, Fuglebjerg.
 Henriksen, Murermester, Slagelse.
 Hermansen, A., Agent, Slagelse.
 Hyrup, Birkedommer, Rude.
 Jensen, Hans, Gaardejer, Vemmelev pr. Forlev St.
 Jensen, Glarmester, Slagelse.
 Martensen, J. C., Agent, Slagelse.
 Müller Olsen, Marie, Landsgrav.
 Moller, Aage, Sognepræst, Slagelse.
 Nielsen, N., Amdraadsmedlem, Farringløse.
 Nielsen, Salomon, Højskolelærer, Antvorskov.
 Nielsen, N., Lærer, Slagelse.
 Norregaard, Leuning, Sognepræst, Førlev, Haslev.

Pedersen, H. P., Landsgravgaard, Landsgrav.
Petersen, M., Lærer, Fjællebro, Ringsted.
Raaschou, Forpagter, Skaderedegaard, Fuglebjerg.
Rasmussen, Folmer, Frue, Slagelse.
Rorvig, Guldsmed, Slagelse.
Sorensen, Vald., Allindelille, Merlose.
Theisen, Læge, Sneslev, Ringsted.
Thorup, Marie, Landsgrav.
Vestergaard, Lærer, Tolstrup, Ringsted.

INDHOLD:

	Side
Meddelelse. Ved <i>Sekretæren</i>	3
Dronning Dagmars Dod.....	5
Hellig Anders. Af <i>Gunnar Knudsen</i>	10
Minder fra Midtsjælland. Af pens. Lærer <i>L. P. Christensen</i> , Sorø.....	54
Sprogø. Af fhv. Herregaardsgartn. <i>Chr. Pedersen</i> , Ringsted	71
Lars Hækkerup. Af Hojskolelærer <i>J. P. Jensen</i> , Hong..	78
Bidrag til Boslunde Sogns Historie. Af Gaardejer <i>Jens Andersen</i> , Neble	115
Medlemsfortegnelse	139

Da vor Aarbog 1912 udkommer samtidig med, at vi fejrer 700 Aars Mindefest for Dronning Dagmar, har vi fundet det naturligt at optage Folkevisen om hendes Dod. Teksten er hentet fra Danske Folkeviser i Udvalg ved Axel Olrik under Medvirkning af Ida Falbe-Hansen. 2den Udgave. Kbh. 1908. S. 166—69.